

**T.C.
GEDİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ ANABİLİM DALI**

KÜRESEL TOPLUMSAL HAREKETLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuğçe GÜR

**Danışman
Doç. Dr. Çiğdem ÜSTÜN**

İZMİR-2014

GEDİZ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

KÜRESEL TOPLUMSAL HAREKETLER

Tuğçe GÜR

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Çiğdem ÜSTÜN

Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalı

Bilim Dalı Kodu:

Sunuş Tarihi: 19.06.2014

İZMİR

2014

TEZ KABUL VE ONAY

Tuğçe GÜR tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak sunulan “**KÜRESEL TOPLUMSAL HAREKETLER**” başlıklı bu çalışma Gediz Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği ile Gediz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim ve Öğretim Yönergesi'nin ilgili hükümleri uyarınca tarafımızdan değerlendirilerek savunmaya değer bulunmuş ve **19/06/2014** tarihinde yapılan tez savunma sınavında aday oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Jüri Üyeleri:

Doç. Dr. Çiğdem ÜSTÜN

Yrd. Doç. Dr Sait AKŞİT

Yrd. Doç. Dr Dinçer YARKIN

İmza

.....

.....

.....

ÖZET

KÜRESEL TOPLUMSAL HAREKETLER

GÜR, Tuğçe

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası Politik Ekonomi Bölümü

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Çiğdem Üstün

Haziran 2014, 74 sayfa

Bu tezde, küresel toplumsal hareketlerin dünya çapında tanınmış bir olgu haline gelmesi üzerinden; hareketin gelişimi, nitelikleri, özneleri ve hedefleri açıklanmaya çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda hareketin tanımlanması üç dönemde yapılmıştır. 1800-1960, 1968-1980 ve 1980’den-günümüze toplumsal hareketlerin yaşadıkları değişim dönemin sosyo-ekonomik koşullarının bir sonucu olarak değerlendirilmiştir. Küresel toplumsal hareketlerin itici gücünü, özellikle 1990 sonrası uygulanan neo-liberal politikaların sorgulanması ve alternatif modellerin düşünölmeye başlanmasının oluşturduğu inancı taşınmaktadır. Hareketin öznelerinin tanımlanması Michael Hardt ve Antonio Negri’nin “çokluk” teorisi üzerinden yapılmıştır.

Tezin ikinci bölümünü küresel toplumsal hareketlerin neo-liberal küreselleşme sürecine alternatif model arayışı şekillendirmiştir. Hareketin özneleri, özellikle temsili demokrasi sistemine getirilen eleştiriler üzerinden, katılımcı ve müzakereci demokrasi modelini bir hedef olarak ortaya koymuştur. Bu bölümde bahsedilen demokrasi kuramları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu süreçte Dünya Sosyal Forum’unun “Başka Bir Dünya Mümkün” bildirgesi ve forum ilkelerinin toplumsal hareketlerin somut bir çıktısı olması nedeniyle oldukça önemli olduğu düşünülmektedir.

Tezin son bölümü özel bir örnek olan 5 Yıldız Hareketinin incelenmesine ayrılmıştır. Hareketin; “yatay örgütlenme”, “farklılıklara saygı ve temsil hakkı”,

“demokrasi vurgusu”, “sosyal medya” gibi belirleyici özellikleriyle, küresel toplumsal hareketlerin ortak noktaları ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Küresel Toplumsal Hareketler, Çokluk, Dünya Sosyal Forumu, Katılımcı ve Müzakereci Demokrasi, 5 Yıldız Hareketi

ABSTRACT
GLOBAL SOCIAL MOVEMENTS
GÜR, Tuğçe

MA in International Political Economy
Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Çiğdem ÜSTÜN
June 2014, 74 pages

In this thesis, the improvement of the social movement, characteristics, subjects and targets are tried to be explained over the fact that global social movements have turned into a phenomenon known all around the world. In accordance with this purpose, the definition of the movement is made in three periods. The changes the social movements have been through in from 1800 to 1960, from 1968 to 1980 and from 1980 until today are evaluated as being a result of the socio-economic conditions of the period. Especially the part “after 1990” bears the belief that the impulse of the global social movements are composed by the questioning of the neo-liberal globalization policies after 1990 and the search for the alternative models for them. The definition of the subjects of the movements is made through the “multitude” theory of Michael Hardt and Antonio Negri.

The second part of the thesis is shaped by the alternative model search of the global social movements to neo-liberal globalization process. The subjects of the movement have put participatory and deliberative democracy models forward as the target over the criticism made against especially the representative democracy system. The democracy theories mentioned in this part are analyzed in a detailed way. It is regarded as quite important in this process as the ‘Another World is Possible’ declaration of the World Social Forum and as the forum principles are the concrete outputs of the social movements.

The last part of the thesis is spared for the analyzing of the ‘5 Star Movement’; a special sampling. Such deterministic characteristics of the

movement as “horizontal organization”, “respect for the differences and the right of representation”, “democracy emphasis”, “social media” and the common points of the global social movement are tried to be set forth.

Key Words: Global social movements, Multitude, World Social Forum, Participatory and Deliberative Democracy, 5 Star Movement.

TEŞEKKÜR

Bu tezin yazım aşamasında desteği ve emei geçen herkese özellikle sabrından, ilgisinden ve dikkatinden dolayı değerli tez danıŐmanım Doç. Dr. iğdem Üstün hocama ve desteğini tüm hayatım boyunca hissettiğim aileme öncelikli olarak annem Ayla Ulucan Gür, ablam Aslı Gür Yılmaz ve ağabeyim Fırat Yılmaz ile tezime yaptığı eleştirilerle katkı sağlayan Tugay Türkdoğan'a her ne kadar emeklerinin karşılığı olmasa da teŐekkürü bir borę bilirim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	v
ABSTRACT	vii
TEŞEKKÜR	ix
İÇİNDEKİLER	xi
1. GİRİŞ	1
2. KÜRESEL TOPLUMSAL HAREKETLERİN ORTAYA ÇIKIŞI VE HAREKETİN ÖZNELERİNİN TANIMLANMASI	4
2.1 Küresel Toplumsal Hareketlerin Kökenleri ve Gelişimi	5
2.1.1 1800-1960 Dönemi: Toplumsal hareketler	5
2.1.2 1968-1980 Dönemi: Yeni toplumsal hareketler	6
2.1.3 1980 Sonrası dönem: Küresel toplumsal hareketler	10
2.2 Küresel Toplumsal Hareketlerin Öznelerinin ve Niteliklerinin Tanımlanması	13
3. DEMOKRASİ VE TOPLUMSAL HAREKETLER	17
3.1 Demokrasi Kuramları	20
3.1.1 Liberal demokrasi kuramı	20
3.1.2 Katılımcı demokrasi kuramı	22
3.1.3 Radikal demokrasi kuramı	23
3.1.4 Müzakereci demokrasi	24
3.2 Dünya Sosyal Forumu ve Yeni Bir Siyaset Arayışı	26
3.3 Küresel Toplumsal Hareketlerin Siyasal Yansımaları	29
3.3.1 İki örnek: Filipinler ve İspanya	32
4. 5 YILDIZ HAREKETİ	39
4.1 Beppe Grillo	40
4.2 5 Yıldız Hareketi'nin Tarihi	41
4.3 5 Yıldız Hareketi'nin Savunduğu Değerler	44

İÇİNDEKİLER (devam)

5. SONUÇ	52
KAYNAKÇA	62
ÖZGEÇMİŞ	69
EKLER	
Ek 1 Dünya Sosyal Forumu İlkeleri	

1. GİRİŞ

Yaşayan bir demokrasi için küresel adalet hareketi ya da yeni toplumsal hareket olarak tanımlanan küresel toplumsal hareketler, ekonomik ve küresel bazı değişimlerin karşı konulamaz ve geri dönüştürülemez olduğu şeklinde empoze edildiği merkezsizleşmiş ve bölgesizleşmiş bir imparatorluk çağında ortaya çıkmıştır (Kaya, 2011).

Küresel toplumsal hareketler, 1990'ların sonlarına doğru mutlak egemenliğini ilan etmiş küresel kapitalizmin mağdur ettiği ancak belirli bir kimliğe indirgenmeyecek çeşitlilikteki kesimlerin protestolarını ifade eden bir kavram olarak literatüre girmiştir (Kalfa ve Ataay, 2008). Sembolik tarih olarak 1994 Zapatist hareketin eylemliliği kabul edilmekle birlikte, 1999 yılı Seattle'da Dünya Ticaret Örgütü zirvesine karşı protesto hareketiyle ciddi bir atılım gerçekleştirmiş, ardından Prag, Cenova ve Brüksel eylemleriyle küresel çapta etkinliğini arttırmıştır. 2001 yılında Brezilya'nın Porto Alegre kentinde Dünya Sosyal Forumu'nun¹ düzenlenmesiyle neo-liberal kapitalist küreselleşmeye karşı örgütlü uluslararası muhalefetin damgasını vurduğu yeni tarihsel bir döneme girilmiş oldu (George, 2005, 195). Dünya Sosyal Forumu'nun "Başka Bir Dünya Mümkün" adıyla yayınladığı metin hareketin temel noktalarını ve niteliğini ortaya koymaktadır. Bildiriyle parlamenter sisteme özgü durağan demokrasi anlayışı eleştirilip katılımcı bir küresel demokrasi mücadelesi süreci başlatılmıştır.

Milyonlarca işçinin yerlerinden edilmesi, yoksulluğun artışı, yaygın hastalıklar, mahkum oranlarında ki artış, ekolojik yıkım, düşük ücretle işçi çalıştıran iş yerleri, zenginliğin küçük bir azınlığın elinde toplanması, insan haklarının sınırlandırılması gibi farklı hükümetlere ait sorunların yerel olmaktan çok küresel sisteme ait olarak tanımlanması sosyal hareketlerin uluslararasılaşarak evrilmesi sonucu gündeme gelen sistem karşıtlığının ifadesi olmuştur.

Bu çalışmada; yukarıda anlattığımız genel kabullerin üzerine ilk bölüm, küresel toplumsal hareketlerin tanımlanmasına ayrılmıştır. Toplumsal hareketler yaşadığı dönemin sosyo-ekonomik koşullarının bir ürünüdür. Bu nedenle tarihsel

¹ Sosyal Forum'un temelleri, Brezilya İşçi Partisi'nin (PT) Latin Amerika kıtasındaki radikal sol parti ve grupları bir araya getiren Sao Paulo Forumu ile atılmıştır (Şensever, s. 27).

kökenlerinin incelenmesi aracılığıyla tanımlanması ilk adımı oluşturmaktadır. Tez kapsamında toplumsal hareketler üç döneme ayrılmıştır. 1800-1960 olarak belirlenen ilk dönem bugün “eski” olarak tanımlanan toplumsal hareketleri kapsayan dönemdir. İkinci dönem 1968-1980 arası “yeni” toplumsal hareketlerin özelliklerini ve meydana gelen değişimleri anlatmaktadır. Bu sürecin teorik dayanaklarını anlatmak için iki temel yaklaşım açıklanmış, tanımlamanın teorik altyapısı sağlamlaştırılmaya çalışılmıştır. Son olarak 1980 sonrası dönem bugün dâhil olmak üzere içinde bulunduğumuz küresel toplumsal hareketler sürecini anlatmaktadır. Küresel toplumsal hareketlerin temel vurgusu olan “neo-liberal” küreselleşme karşıtlığı sürecinin rakamsal temellerinin açıklanması hareketlerin mantiki dayanakları açısından oldukça önemlidir. Böylece küresel toplumsal hareketlerin ortaya çıkışının hangi koşulların ürünü olduğu ortaya koyulmuş olmaktadır. Küresel toplumsal hareketlerin ortaya çıkış nedenleri açıklandıktan sonra; birinci bölümün bir diğer başlığını, bu hareketin öznelinin tanımlanması oluşturmaktadır. Bu noktada tanımlama yapabilmek için Michael Hardt ve Antoni Negri’nin “çokluk” teorisi kullanılmıştır. “Yepyeni bir toplumsal-politik özne” olarak nitelenen çokluk maddi olmayan emeği vurgulamaktadır (Hardt ve Negri, 2004, 210). Birinci bölümde detaylı bir şekilde açıklanacak olan bu teori, günümüz toplumsal yapısında var olan gerçekliği güncel bir bakış açısıyla yansıttığı için benimsenmiştir.

Tez çalışmasında ikinci bölümü, küresel toplumsal hareketlerde ortak bir talep olan demokrasi konusu işlenmektedir. Temelde temsili demokrasinin içinde bulunduğu çıkmazdan yola çıkılarak bir çözüm önerisi olarak sunulan demokrasi kuramları incelenmiştir. Özellikle katılımcı demokrasi ve müzakereci demokrasi yaklaşımlarının toplumsal hareketlerin özneli için daha çok kabul edildiği görülmektedir. Bu iddianın somut temellerinin açıklanması noktası *Dünya Sosyal Forumu ve Yeni Bir Siyaset Arayışı* başlığı altında yapılmaktadır. Farklı alanlardaki mücadelelerin ortak alanlar yaratma kapasitesi, bir araya gelme, eklenme pratikleri ve katılımcı bir demokrasi modelinin ana hedefleri olduğu görülmektedir. *Küresel Toplumsal Hareketlerin Siyasal Yansımaları* başlığı altında Filipinler ve İspanya toplumsal hareketleri anlatılmıştır. Bu örneklerle, öncelikle toplumsal hareketlerin yerel, bölgesel, ulusal niteliklerini göstermek, günümüz toplumsal hareketlerinde iletişim teknolojilerinin önemini vurgulamak

açısından oldukça önemli olduğunun altı çizilmeye çalışılmaktadır. Üstelik bu iki örnek küresel toplumsal hareketlerin nedenlerini, nasıl örgütlendiklerini ve herhangi bir kazanım elde edip etmediklerinin görülmesini sağlamaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümü özel bir örnek üzerinden gitmektedir. İtalya'da doğan 5 Yıldız Hareketi küresel toplumsal hareketlerin içinde parlamentoda siyasal temsil düzeyine ulaşan ilk hareket olması nedeniyle seçilmiştir. Hareket günümüz muhalif hareketlerin ortak özelliği olarak açıklanabilecek birçok unsuru bünyesinde bulundurmaktadır ve son bölümde detaylı bir şekilde açıklanacak olan bu özelliklerle hareketin nitelikleri ve getirilen eleştiriler anlatılmıştır.

2. KÜRESEL TOPLUMSAL HAREKETLERİN ORTAYA ÇIKIŞI VE HAREKETİN ÖZNELERİNİN TANIMLANMASI

Genel bir tanımlama yapması açısından Hardt ve Negri küresel toplumsal hareketleri merkezi bir yapılanmaya dayanmayan, küresel tekil öznellikler temelinde ağ örgütlenmesine dayalı, esnek, hiyerarşik olmayan birbirinden farklı hatta zıt olan, farklı amaç ve temalardan ortaya çıkan çeşitli sosyal hareketlerin bir araya getirdiği bir süreç olarak tanımlamıştır (Çımrın, 2009, 147).

Ortaya çıkışı, gelişimi ve sonuçlanması sürecinde toplumsal hareketler ulusal ya da yerel sebepler ve dayanaklardan kaynaklı olabilmektedir. Dolayısıyla toplumsal hareketler yerel, ulusal, bölgesel ya da etnik bazda şekillenebilmektedir. Ancak küreselleşmeyle birlikte belirli bir toplumsal yapı içinde yeşeren hareketlerin sınırları aşarak; küresel ölçekli, hızlı bir yayılma göstermeye başladığını görmekteyiz. İşte bu yüzden kapitalizmin yeni küresel aşaması ile toplumsal hareketlerin giderek ilişkilendirilmesi süreci yaşanmaktadır (Yaylacı, 2011).

Küresel toplumsal hareketler, hareketi oluşturan öznelerin özenle belirttiği gibi küreselleşmenin bu türüne –yani neo-liberal küreselleşmeye- karşıdır (Forum Social Mundial, 2002). Castells’in (Castells, 2013) tanımladığı şekliyle bu hareket küreselleşmeye karşı bir hareket değil, halkın karar alma süreçlerinde etkili olabildiği; imkânlarından herkesin eşit olarak faydalanabildiği küreselleşmeye yönelik bir harekettir. Özellikle örgütlenme bazında küreselleşme sürecinde ortaya çıkan yeni dinamiklere dayanıyor olması, küreselleşmenin ortak bir güç olduğunu da göstermektedir. Dünya Sosyal Forumu ilk toplanmasından bu yana neo-liberal politikalara alternatif arayan ve üreten sürekli bir süreç halini almıştır (Çopuroğlu, 2010).

Wallerstein her toplumsal hareketin içinde bulunduğu toplum yapısı tarafından şekillendirildiğini söyler (Arrighi vd., 1995). İşte bu yüzden küresel toplumsal hareketleri tanımlayabilmenin ve onları anlamlandırabilmenin yolu tarihsel süreçte toplumsal hareketlerin geçirdiği değişime bakmaktır. Toplumsal yapıda meydana gelen değişimler, küresel toplumsal hareketlerin hem nedeni hem de sonucunu oluşturmaktadır. Bu temellerden yola çıkarak, hareketin öznelerinin kimler olduğu ve neyi amaçladıkları açıklanmaya çalışılacaktır. Bunun dışında

amaçlarına ulaşmak için hangi yönetmeleri kullandıkları açıklamak ve harekete getirilen eleştiriler ve önerilerin ne olduğunu tartışmak amaçlanmaktadır.

2.1 Küresel Toplumsal Hareketlerin Kökenleri ve Gelişimi

Baskıya muhalefet sınıflı toplum yapısının yani işbölümü ve uzmanlaşmanın beraberinde getirdiği yönetici sınıfın ortaya çıkışıyla bir olmuştur. Baskının özellikle şiddetlendiği, beklentilerin boşa çıktığı ya da yönetici katmanın gücünün sallantıda olduğu zamanlarda hemen hemen kendiliğinden bir şekilde başkaldırılar meydana gelmektedir (Arrighi vd., 1995, 35). Sosyolojik olarak başkaldırının niteliklerinden biri kendiliğinden oluşu ve kısa vadeli oluşudur. Ancak 1848 ayaklanmaları başkaldırı tarihi açısından bir ilk olmuştur, çünkü bu dünyanın yapılarına odaklanarak sürekli bir örgütlenmeyi getirmiştir. Toplumsal hareketlerin tarihini üç önemli döneme ayırabiliriz.

2.1.1 1800-1960 Dönemi: Toplumsal hareketler

Yurttaşlık talepleriyle Fransa başta olmak üzere Avrupa'daki pek çok ülkeyi sarsan 1848 ayaklanmalarının önemini belirttikten sonra bir dönem olarak sosyal hareketlerin incelenmesi için 1930'lu yılları koyabiliriz. Bu dönemde hareketler Marksist teori çerçevesinde, işçi sınıfının burjuvaziye karşı yürüttüğü mücadele olarak tanımlanmış ve pratikte o yönde hayat bulmuştur (Lelandais, 2009). Sosyal hareketler temelinde toplumu dönüştürme ve mevcut egemen değerlere alternatifler oluşturma isteği bulundurmaktadır. Yine aynı dönemde sosyal hareketlere büyük bir katkı Gramsci tarafından yapılmıştır. Gramsci "Hapishane Defterleri" adlı kitabında sosyal hareketlerde, sivil topluma ve aydınlara önemli işlevler atfetmiştir. Toplumsal hareketleri sadece işçi aracılığıyla ve devrimi amaçlayan bir olgu olmaktan çıkarmaktadır. İşçi sınıfını, aydınlar ve entelektüel çevreyle ittifaka zorlamaktadır. Gramsci modelinde, aydınlara büyük amaç yükleyerek sivil toplumun onlar aracılığıyla dönüştürüleceğini ve devletin ortadan kalkacağını ileri sürmüştür (Lelandais, 2009, 64). 1960'ların sonuna kadar işçi hareketlerine toplumu dönüştürme yeni bir düzen kurma, egemen ideolojiyi bertaraf etme rolü atfedilmeye devam etmiştir.

2.1.2 1968-1980 Dönemi: Yeni toplumsal hareketler

1960'ların sonu ve 1970'lerde dünyanın her tarafında yeni bir tür sistem karşıtı hareketin ortaya çıkışına tanık olunmuştur. 1960-68 dönemi toplumsal hareketleri önceki dönemden farklılık göstermemesine rağmen, 1968 yılında yaşanan sosyal değişimler toplumsal hareketlerde de bir dönüm noktası olmuştur. Küresel toplumsal hareketler, gerçekte, pek çok açıdan '68 hareketinin sürdürücüsü niteliğini taşımaktadır (Kalfa ve Ataay, 2008). Touraine ve meslektaşlarının oluşturduğu çalışmalarda görülen nokta sosyal hareketlerin toplumu dönüştürme ve yeni bir düzen kurma rolleri ve amaçları sona ermiştir (Touraine, 1984; Lelandais'den, 2009, 65). Engin Sustam'ın belirttiği gibi;

“1968 hareketi 20. yüzyılın başlarındaki sosyal hareketlerin aksine kültürel devrim tartışmaları, sömürgeciliğin eleştirisi ve reddi, eril fallus²a karşı kadın, gay ve diğer cinsel kimliklerin kamusal alanlarda kendilerini tanımladıkları, ekolojist ve feminist hareketin kemikleşmeye başladığı yıllar olarak sınıf deneyiminden ayrılmış bilinç yarılmaları meydana getirmiştir. Böylece bir demokrasi ve temsil krizi görünür olmuştur”(Sustam, 2009).

Daha önce Wallerstein'a atıfta bulunarak değindiğimiz gibi, eski örgütlerin yeni düzende ayakta kalıp kalmayacağı büyük ölçüde yaşanan değişimlere ayak uydurulup uydurulamayacağına yatıyordu. Partiler ücretli emek gücünün büyüyen üç kesimine³ seslenmekte politik bakımdan çok yetersiz kalıyordu. İşte bu yüzden yeni toplumsal hareketlerin belli başlı üç türünün kendi toplumsal temelini bu gruplarda bulması rastlantı değildir (Arrighi vd., 1995, 87). 1968 hareketi iktidarın fethine yönelik stratejinin reddiyle hem içinde bulunduğu sistemi hem de kendinden önce var olan sistemi eleştirmekte; barış, ekoloji, alternatif yaşam tarzları, kadın hareketi, azınlık hakları, üçüncü dünya hareketlerini oluşturarak dünya sisteminin olumsuzluklarına karşı bir söylem geliştirmiş ve aynı zamanda da eski sol muhalefetin stratejisini sorgulayarak, yeni bir toplumsal hareket dönemini başlatmışlardır.

² Erkeği ve eril olanı merkeze alan düşünce dizgisi.

³ Maaşlı meslek sahipleri, kadınlaşmış hizmet sektörü ve etnikleştirilmiş vasıfsız ya da vasıflı işgücü

1960'ların sonu pek çok alan için radikal değişikliklerin olduğu yıllardır. Özellikle kamusal alanda sınıf geleneğinin değişmeye başlaması, çalışan kesimlerin bir kitle içerisinde eritilmesinin imkânsızlığından, hareketin öznelerinde ve yapısında farklılığı getirmiştir. Değişen koşullar toplumsal hareketlerin kuramsal yaklaşımlarının yeniden tartışılmasını gerektirmiştir. Ve böylece toplumsal hareketleri açıklamada iki temel yaklaşım ön plana çıkmıştır. Bunlardan birincisi Kaynak Mobilizasyonu Yaklaşımı, ikincisi Yeni Sosyal Hareketler teorisidir. Geliştirilen diğer yaklaşımlar ise genelde bu iki yaklaşımın eksik noktalarını tamamlamaktadır.

Bu yaklaşımlar yeni toplumsal hareketlerin evrenselleşmesi sonucu ortaya çıkan küresel toplumsal hareketlere de onlara yöneltilen eleştirilere de zemin hazırladığı için oldukça önemlidir.

2.1.2.1 Kaynak mobilizasyonu yaklaşımı

Herhangi bir sosyal aktörün elinde bulunan kaynakları amacına ulaşmak için en aktif şekilde seferber etmesi şeklinde ifade edilen yaklaşım sosyal grupların neden sosyal hareket oluşturdıklarıyla değil, bu sosyal hareketlerin nasıl oluştuğu, geliştiği, başarılı olduğu ve gerilediğiyle ilgilenir (Lelandais, 2009, 71).

Anthony Oberschall ve Charles Tilly'nin ABD merkezli yaklaşımına göre, sosyal hareketler politik sistemde konumlanabilmek için bir araya gelmiş bireylerin rasyonel davranışları olarak tanımlanmaktadır (Yaylacı, 2011, 71). Charles Tilly, toplumsal hareketleri; hedef alınan otoritelere karşı ortak hak taleplerinde bulunan, devamlılığı olan, organize bir halk girişimi, çeşitli politik eylem türlerinin gerçekleşmesi, makul olma, birlik olma, birbirine bağlı olma şeklinde hepsinin bir arada bulunduğu olgu olarak tahlil etmektedir (Malkoç, 2013, 57). Toplumsal hareketleri tamamen çıkar yönelimli gören bu yaklaşım, her bir hareketin amaçları doğrultusunda maddi kaynaklar ve insan kaynakları gibi çeşitli kaynakları seferber ederek biçimsel örgütler oluşturacağını ileri sürer. Bu örgütleri ise temsil ettikleri kolektif çıkarlar doğrultusunda fayda-maliyet hesaplarına dayanan stratejiler geliştirerek kamu politikalarını etkilemeye yönelmiş aktörler olarak ele alır (Özen, 2013).

Bu yaklaşıma getirilecek temel eleştiri, sosyal hareketlerin başarıya ulaşması için şirket yetkilileri gibi çalışması gerektiğini iddia etmesidir. Hayriye Özen'in ifade ettiği şekliyle;

“Toplumsal hareketlerin nasıl örgütlendiklerine ve ne tür stratejiler geliştirdiklerine odaklanan bu yaklaşım ne toplumsal dışlanma, toplumsal huzursuzluk, hoşnutsuzluk, eşitsizlik veya mağduriyet gibi unsurların toplumsal hareketlerin oluşumunda ne gibi roller oynadığını, ne de toplumsal hareketlerin içine doğdukları tarihsel ve toplumsal bağlamı dikkate alır. Neredeyse tamamen piyasa fikrinin toplumsal hareketlere uygulanmasıyla geliştirilmiş bir yaklaşım olduğu söylenebilir”(Özen, 2013).

2.1.2.2 Yeni sosyal hareketler yaklaşımı

Claus Offe, 1970’li yıllarda Avrupa’da sosyal demokrasinin getirdiği göreceli refah, eğitim imkânlarının artışı ve hizmet sektöründe istihdamın artmasının yeni sosyal hareketlere zemin hazırladığını söyler ve bu tespitlerden yola çıkarak yeni bir sosyal teori gerekliliğinin ortaya çıktığını belirtir (Offe, 1987; Lelandais’den 2009, 69). Hareketin kuramcıları neo-marksist olarak adlandırılmakla birlikte toplumsal hareketlerin Marksist analizinin yetersiz olduğunu düşünmektedirler (Yaylacı, 2011). Ortaya çıkan toplumsal hareketlerin yeni olmasını sağlayan şeylere vurgu yaparak belirli bir sosyal sınıfın çıkarlarının ötesinde devletten ziyade sivil topluma etki etmeye çalıştıklarını belirtirler. Siyasi elitlerle pazarlık yerine kamuoyunu doğrudan etkilemeye çalışmak hareketlerde görülen ortak özelliklerden biridir. Temel nitelik olarak görülebilecek bir başka nokta kültürel, kimliksel ve yaşam tarzıyla ilgili konuları daha ciddiye alan devlete karşı özerk alanlar yaratmada ısrarlı oluşlarıdır (Lelandais, 2009). Yeni toplumsal hareketler yaklaşımında önemli dört kuramcı ve gelenekten bahsedilebilir. Manuel Castells, yeni sosyal hareketlerin kentsel toplumsal yaşamı yeniden düzenlemeyi isteyen devlet ve diğer politik güçlerin diyalektik rekabeti sonucu ortaya çıktığını ve toplumu yöneten siyasi kurumlara duyulan derin bir güvensizliğin itici güç olduğunu söyler (Castells, 2013, 189). Habermas, yeni toplumsal hareketleri dünya sistemine karşı bir direniş olarak görürken yükselişinde sömürgecilik ve fakirleşmenin temel rol oynadığını ileri sürer (Yaylacı, 2011). Alberto Melluci ise kolektif kimliğin inşa edildiği toplumsal ilişkiler ağı olarak tanımlamaktadır.

Bu yaklaşımların yanında siyasi süreçler ve fırsatlar yaklaşımı⁴ (Yaylacı, 2011, 52), çerçevlendirme yaklaşımı (Çetinkaya, 2014, 36) ve sentetik (mücadeleci) yaklaşım (Lelandais, 2009) olarak tanımlanan yaklaşımlarda vardır. Ancak en başta belirttiğimiz gibi bu yaklaşımlar ilk iki yaklaşımın eksik kalan yönlerini aydınlatmaya yönelmiştir.

Bu rasyonalist yaklaşımlar -bireyi merkeze alan-, toplumsal grupların çıkarlarını mevcut siyasi ve ekonomik yapıdan bağımsız bir şekilde ele alarak toplumsal hareketleri sistem içi mücadeleye indirgemekle suçlanır. Toplumsal hareketlerin sadece sosyolojik yanına yönelik bu açıklamalar siyasal çatışmaları ifade eden kavramların yerine bilinçli olarak kullanılmakta böylece hiçbir siyasal rol oynamadan kendi çıkarları doğrultusunda kazanım elde etmeye çalışan oluşumlar olarak kavramsallaştırılmaya çalışıldığı düşünülmekte ve bu yönüyle eleştirilmektedir (Özen, 2013).

Toplumsal hareketler uzun bir dönemdir var olsa da, çağdaş hareketler 1960'larda doğan vizyona çok şey borçludur. Kuramcıların ortaklaşa vardıkları nokta yeni toplumsal hareketlerin yeni bir dönemi temsil ediyor olmasıdır. Toplumsal hareketler 1960 sonrasında nitelik ve nicelik açısından yoğunluk, hız ve çeşitlilik kazanmıştır. 1960'larda Soğuk Savaş dönemi baskıcı rejimleri, eğitim alanında yaşanan krizler, ekonomik ve sosyal alanda yaşanan değişimler kendine has bir duruş yaratmış, kimlik hareketlerine yönelik bir gelişim ve buna paralel olarak çevre ülkelerde etnik ve dini kimliklere yönelim oluşmuştur. İşçi hareketi toplumsal olarak ivme kaybederken yeni toplumsal hareketler güçlenmiştir (Yaylacı, 2011). Küresel toplumsal hareketler ise bu yeni toplumsal hareketlerin temelleri üzerinden küresel iletişimin artması ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle kültür temelinden sınıf-kültür etkileşimin daha belirgin olduğu bir eğilime yönelmektedir, Bunun nedenleri ise var olan toplumsal ilişkilerde gizlidir (Yıldırım, 2012).

⁴ ABD merkezli olarak 1960'ların başlarında otoritelerin toplumsal hareketleri açıklamak üzere geliştirmeye başladığı bir yaklaşım olarak görülmektedir. Kaynak hareketliliği kuramının eksikliklerini gidermeye ve yeni toplumsal hareketler ve kaynak hareketliliği yaklaşımlarının sentezini amaçlamaktadır (Yaylacı, s. 52)

2.1.3 1980 Sonrası dönem: Küresel toplumsal hareketler

1980 yılında İngiltere başbakanı Margaret Thatcher “Başka Seçenek Yok” (BBC, 2013) adlı ünlü beyanını yaptığında neo-liberalizmin yeni ilkelerinin dünyanın kalkınması ve gelişmesi için tek seçenek olduğunu dünyaya ilan etmiş oldu. Ardından akademik metinlerden yaşamın her alanına insanlığın eğer refah ortamını yakalamayı istiyorlarsa neo-liberal iktisat politikaları uygulayarak küreselleşmeyle başa çıkmayı ve uzmanlaşmayı öğrenmeleri gerektiği dillendirildi. Küreselleşmeden ancak piyasaların serbestçe yönlendirilmesine izin veren ülkeler faydalanabilirdi. Küreselleşme ve neo-liberal politikalar yüksek yaşam standartları, zenginlik ve refah sağlamak için önemlidir (Chang ve Grabel, 2005).

İkinci Dünya Savaşı’ndan günümüze kapitalizm iki dönemde incelenebilir. 1943-1973 arasında egemen olan Keynezyen demokrasisi dönemi ve 1980 sonrasında günümüze neo-liberal demokrasi⁵ dönemi olarak. Keynezyen rejim, müdahaleci, düzenleyici bir devleti ve tam istihdamı karakterize ediyordu. Bu rejime göre sistem varlığını devam ettirmek istiyorsa emekçi kesimlere taviz vermek zorundaydı. Çünkü ekonominin yönlendirilmesinde sınıflar arası (sendikalar, işveren örgütleri ve devlet) uzlaşma sistemi önemli rol oynamakta, devlet önemli bir istikrar faktörü olarak kabul edilmekteydi (Demir, 2001). Keynezyen dönemin krizinde, sermayenin verimliliğinin azalmasına neden olan kısıtlamaların kaldırılmasının istenmesi, karlılığı arttırma arayışlarını getirip, bu süreçte değişen toplumsal güç ilişkileri etkisiyle uzlaşmanın sürdürülmesini olanaksız hale getirdi (Demir, 2001).

1960 sonrasında yaşanan ekonomik durgunluk iktisat politikalarında yeni bir paradigmaya geçişin koşullarını hazırladı, savaş sonrasında Keynezyen uygulamalarından kopuşu simgeleyen yeni bir yaklaşım olan neo-liberalizm egemen olmaya başladı. Toplumsal bir refah programı olarak, piyasaların devlet yükünden, politik düzenlemelerden, devlet tekellerinden toplu sözleşme

⁵ Liberal ve demokrasi kelimelerinin birbirinden ayrılmaz biçimde modern demokrasiyi nitelemekte kullanılmaları bu ikisinin eş anlamlı olduğunu ya da birbirinden ayrı düşünülmemeyeceğini akla getirmektedir. Fakat liberal ve demokratik gelenek arasında zorunlu bir ilişki yoktur, yalnızca olumsal bir eklemlenme vardır. Demokrasinin ana sorunsalları, eşitlik, yöneten ve yönetilen arasında özdeşlik ve halk egemenliğiyle liberalizmin ana sorunsalı bireysel özgürlüktür. Bu eklemlenme ile liberalizm demokratikleşmiş, demokrasi liberalleşmiştir. (Özalp, s. 6)

baskılarından kurtulduğunda özgürlük, büyüme ve refah yaratacak dinamiklerin harekete geçeceği ileri sürüldü (Demir, 2001).

Savaş sonrası evre, 1980'lere kadar devam eden Keynezyen sosyal demokrasi rejimi ve onun ardından egemen olan neo-liberal siyaset rejimi büyüme oranları kıyaslandığında tablonun neo-liberal kuramcılarının söylediğinden daha farklı olduğunu görüyoruz. OECD⁶ ülkelerinde iktisadi büyüme oranı, Keynezyen dönem olan 1961-80 döneminde yüzde 3,5 iken neo-liberal dönemde 1980 ile 1999 (OECD Stat Extracts, 2014) yılları arasında ortalama yüzde 2 olmuştur⁷. Buna ek olarak eşitsizliklerin sürekli arttığı, servetin belirli noktalara yığıldığı bir neo-liberal küreselleşme süreci yaşandığını görüyoruz.

Forbes dergisinin 2006 dünya süper zengin sıralamasına göre dünyanın 793 milyardercinin toplam zenginliği, 6 ülke hariç, dünyadaki bütün ülkelerin gayri safi hasıllarından fazladır. Sadece 3 milyardercinin malvarlığı, 600 milyon kişinin yaşadığı, dünyanın “en az gelişmiş⁸” (aralarında Haiti, Maldivler, Nepal gibi ülkelerin bulunduğu 49 ülke) ülkelerinin toplam gayri safi hasıllarından fazladır (McNally, 2013, 67).

Birleşmiş Milletler İnsani Kalkınma Raporuna göre, her yıl 10 milyondan fazla çocuk 5 yaşına gelmeden hayatını kaybetmektedir. Üstelik bu ölümlerin çoğu basit, düşük maliyetli müdahalelerle (kızamık, difteri ve tetanos aşılı gibi) önlenebilir hastalıklar nedeniyle olmaktadır (Human Development Report, 2010, 94). UNDP 2010 verilerine göre, günümüzde 2,8 milyar insan günlük 2 doların altında bir gelire yaşamaya çalışmaktadır. En üst düzey ABD şirketlerindeki yönetici maaşları 1990-2000 yılları arasında yüzde 571 artmıştır; Afrika'da Sahra'nın güneyi, Güney ve Batı Asya ve Arap ülkeleriyle Kuzey Afrika'da 1 milyar yetişkin okuryazar değilken⁹, yine 2,4 milyar insan en temel sağlık hizmetlerinden yoksundur (McNally, 2013, 67). Dünya Sağlık Örgütü ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu'nun 2012 yılı raporuna göre dünya genelinde

⁶ 34 OECD ülkesinin toplam büyüme hızları alınmıştır.

⁷ Washington Ekonomi ve Araştırma Merkezi önceki yirmi yılla karşılaştırıldığında küreselleşme döneminde standartın altında büyüme hızı olduğunu açıkladı

⁸ BM göre kişi başına yıllık milli gelirin üç senelik ortalaması 900 doların altında olan, insan kaynaklarında zayıflık kıstasına sahip olan ve ekonomide çeşitlilik eksikliği kıstaslarının üçüne birden sahip olan ülkeler az gelişmiş ülke olarak tanımlanmaktadır (Özüye, 2014).

⁹ (EFA Global Monitoring Report 2005)

yaklaşık 780 milyon kişi temiz içme suyuna ulaşamamaktadır (Salaam-Blyther, 2012).

2012 yılı internet kullanım oranları açısından, nüfusu bakımından Afrika'nın hayli altında olan ABD ve Kanada'da 182 milyondan fazla internet kullanıcısı varken dünyanın en kalabalık nüfusunu oluşturan kıtalardan biri olan Afrika'da 6 milyon kişi internete erişebilmektedir (Internet World Stats, 2012). 1993'te Ben Bagdikian *The Media Monopoly* kitabında 50 firmanın kitle medyasına egemen olduğunu tahmin etmişti. 17 yıl sonra yazdığı kitabın 20. baskısında aralarında Disney, Time, Warner, Viacom -gibi medya ve eğlence sektörüne ait şirketler- General Electric (elektronik ve bankacılık sektöründe) ve Sony'nin de bulunduğu egemen şirket sayısı 10'a düşmüştür (McNally, 2013, 49).

Margaret Thatcher'ın "Başka Seçenek Yok" söyleminin reddi ise yukarıdaki veriler ışığında 2001 yılında Dünya Sosyal Forumu'nun ana sloganı olan "Başka Bir Dünya Mümkündür" ile gelmiştir. Bu söylemde özellikle vurgulanan ise alternatif politikalarla daha hızlı, adil, istikrarlı ve sürdürülebilir kalkınma umutlarıdır. Büyük şirketlerin güdümündeki neo-liberal küreselleşmeye ve çok taraflı anti-demokratik kuruluşlara ve anlaşmalara uluslararası düzeyde karşı çıkan yeni toplumsal hareketlerin sayısı ve gücü bu umudun resmi kanıtı olmuştur (Chang ve Grabel, 2005).

1999 Seattle gösterileriyle ilk küresel adımını atan hareket standart sivil toplum örgütlerinden *Sierra Club* gibi çevreci örgütlere, *Public Citizen* gibi tüketici gruplarından *Teamsters* gibi işçi sendikalarına ve inanç temelli *Jubilee 2000*'den Latin Amerikalı Cumartesi Anneleri, Fransız köylüler, anarşistler ve ATTAC¹⁰ gibi örgütlere kadar çok farklı oluşumları içermektedir (Kalafatoğlu, 2013). İlk protesto gösterilerini Dünya Ticaret Örgütüne yönelik gerçekleştiren örgüt, neo-liberal küreselleşme süreci içerisinde giderek derinleşen birçok sorun ile mücadele etmeyi hedefleyen sayısız sosyal hareket ile gün geçtikçe güçlenmektedir (Çımrın, 2009). Birbirinden farklı amaç ve örgütlenme tarzı gösteren sayısız hareketin ortak amaçlar etrafında birlikte hareket etmesi, sosyal hareketlerin serüveni açısından yeni bir durumdur.

¹⁰ Sermaye hareketlerinin ve kapitalist pazar ilişkilerinin yeniden düzenlenerek kontrol altına alınması için mücadele eden grup, 3 Haziran 1998 tarihinde kurulmuştur (Sensever, s. 123).

2.2 Küresel Toplumsal Hareketlerin Öznelerinin ve Niteliklerinin Tanımlanması

Küresel toplumsal hareketlerin beslendiği temeli açıklamak için kabul gören yaklaşımların en önemlilerinden biri Hardt ve Negri'nin ortaya koyduğu imparatorluk kavramı ve hareketin öznesi olarak tanımlanan “çokluk”, günümüz sosyal gerçekliğini açıklamada giderek daha çok kabul görmektedir.

Hardt ve Negri için küreselleşme, bugün içinde yaşadığımız gerçekliğin adı değil, bir eğilimdir. Toplumsal yaşamın var olduğu ilk günden itibaren tüm toplumsal ilişki ve süreçlerin küreselleşme eğiliminde olduğu fikrinden yola çıkarak günümüz gerçekliğini Roma İmparatorluğu'na benzetir (Hardt ve Negri, 2002; Çimrin'den 2009, 152) ve bugün içinde bulunduğumuz koşulların küreselleşme olarak adlandırılmasında zorluk çekildiğini savunur. Bunu birkaç örnekle açıklarsak, küreselleşmeyi ölçmek için farklı yöntemler kullanılmakla birlikte bir ülkenin toplam ekonomik faaliyetleri içinde uluslararası ticaretin veya kısa vadeli uluslararası sermaye hareketlerinin oranı ve toplam nüfus içinde göçmenlerin oranı en çok kullanılan ölçme yöntemleridir. Ve ticaretin buharlı gemilerle ve telgrafla yürütüldüğü 19. yüzyılın sonlarında, ulaştırma ve iletişim teknolojilerinin çok daha ileri olduğu 1970'lere göre küreselleşme oranının çok daha yüksek olduğuyla karşılaşılmaktadır (Chang ve Grabel, 2005, 47). Toplam dış ticaretin (ithalat ve ihracat) GSYİH'ya oranı küreselleşmenin ne düzeyde olduğunu gösteren yaygın yöntem olarak kabul edildiğinde; Örneğin Birleşik Krallık için 20. yüzyılın başında bu oran 44,7 iken, 1973 yılı oranı, 9,3'tür¹¹ (Madison, 1987; McNally'den, 2013, 45).

Ya da 21. yüzyılda dünyanın ekonomik bakımdan İngiliz İmparatorluğu'nun en parlak dönemine kıyasla daha az entegre olduğunu çünkü o dönemde sadece paranın ve sermayenin değil, aynı zamanda çalışacak yaşta olan insanların hareketliliği olduğunu görülmektedir (Smith, 1776; Skousen'den 2007, 10).

¹¹ Fransa için bu değer 35,4 iken 1973 yılında 29,0'a düşmüştür. ABD için 20. yüzyılın başlarında oran 11,2 iken 1973 yılında 10,5 düşmüştür. Dünyanın en büyük ekonomilerinden seçilen bu örnekler karşılaştırıldığında küreselleşmiş bir ekonomide, İthalat ve ihracatın GSYİH içindeki oranının önceki dönemlere göre yüksek çıkması gerektiği fikriyle çelişmekte olduğu görülmektedir (Madison, 1987; McNally'den s. 45).

Küreselleşmenin neo-liberal politikalarla sadece mal ve sermaye serbestliği şeklinde yönlendirilmesi büyük şirketlerin güdümünde bir küreselleşme eğilimi olduğunu göstermektedir. Küreselleşme ve iletişim çağı gibi kavramlar her an her yerde karşımıza çıkıp çok olumlu tablolar çizilse bile gerçekte, küreselleşmenin olumlu etkilerinden tüm dünyanın faydalanmadığını görülmektedir. Somut örneklerle açıklamak gerekirse, Dünya Bankası 2011 verilerine göre, yetişkin insanlarda dünya genelinde okuma yazma oranı yüzde 84,1'dir. Tersten ifade etmek gerekirse dünyada yaklaşık bir milyar insan okuma yazma bilmemektedir (The World Bank, 2014). Bunun yanında, yine aynı verilere göre dünya nüfusunun yüzde 78,2'si yani bir buçuk milyar insan elektriğe dahi ulaşamamaktadır (The World Bank, 2014). Üstelik okuma yazma oranları kıstasında yüksek gelirli (GSMH 12,616 dolar ya da üzerinde olan) ülkelerde bu oranlar yüzde 99 civarında olurken düşük gelirli (GSMH 1,035 dolar ya da altında olan) ülkelerde yüzde 67 civarındadır (World Development Indicators, 2014). Bu sebeple neo-liberal küreselleşme ile ülkeler arasında derinleşen eşitsizlikler görülmektedir.

Dolayısıyla Hardt ve Negri'ye göre günümüz dünyası, küreselleşmeden daha çok emperyal nitelikte olan bir imparatorluk olarak adlandırılabilir. Emperyalizm yerine bu kavramın kullanılması; bir merkezinin olmaması, karma bir kuruluş yapısına sahip olması ve kavramın gerçekliği açıklamamasından kaynaklı olmuştur. Bu görüşe göre yeni gerçekliğin adı imparatorluk, küreselleşme ise imparatorluğun zamansal ve uzlamsal anlamda tüm yer küreyi kaplaması anlamına gelir (Çımrın, 2009). Geçmişte siyasal yapıda tek egemen ulus devletken, artık belirleyici ve yegâne egemen güç değildir. Günümüzde yerini "karma kuruluş yapısı" içinde ulus-üstü ve ulus-ötesi güçlerle paylaşmaktadır (Çımrın, 2009). Bu sebeple ulus üstü ve ulus ötesi kuruluşlar ulus devletin 19. ve 20. yüzyılda üstlendiği ekonomik ve siyasi alandaki işlevleri üstlenmektedir.

İktidarın aldığı bu yeni biçim biyo-iktidar¹² olarak ifade edilmektedir. Bu yeni iktidar biçimi, yasaklayıcı ve sınırlayıcı olan, hükümranın yaşama hakkı

¹² Kavram ilk olarak Fransız düşünür Michel Foucault tarafından kapitalizmin gelişmesiyle birlikte, insanın da siyasal iktidar için göz ardı edilemeyecek kadar değerli bir kaynak haline gelmesi. "Bedenlerin denetimli bir biçimde üretim aygıtına sokulması ve nüfus olaylarının

üzerinde söz sahibi olduğu geleneksel iktidar modelinin tersine, üretken, yaşamı destekleyen ve güçlendirmeye yönelik, yani pozitif bir iktidardır (Sustam, 2009). Bu anlamda da Hardt ve Negri'ye göre biyo-iktidar, insanların bilinçlerini ve bedenlerini yani tüm toplumsal ilişki ve yaşantılarını, yaşamlarının derinliklerine işleyen bir kontrol mekanizması yoluyla denetim altına almayı amaçlar (Hardt ve Negri, 2004, 47-48)

Bu görüşe göre, artık ezilen sömürülen sadece işçi, azınlık ya da herhangi bir birim değildir. Fabrika üzerine kurulu bir hayattan toplumun fabrikaya dönüştüğü bir hayata geçilmiştir. Sömürülen yaşamın ve hayatın kendisi ve tamamıdır. Biyo-iktidar kendini üretim alanında enformasyon ekonomisi şeklinde gösterir. Maddi olmayan emek niteliksel olarak artar ve sosyal hareketlerin merkezine geçer. İmparatorluk içinde çokluk yeni sosyal hareketlerin öznelere tarif eden bir kavram olmuştur. Hardt ve Negri çokluğun '68 hareketiyle ortaya çıktığını düşünür, ancak küresel toplumsal hareketlerle birlikte tarihte ilk defa çokluk, küresel çapta bir demokrasi olanağından hareketle kurgulanmaya çalışılmaktadır (Hardt ve Negri, 2004). Birlik içinde çeşitlilik temelinde yükselen sosyal hareketler bu yönü ile geçmişten ayrılmaktadır. Çokluk ne halk ne kitle ne de işçi sınıfı gibi belirli bir siyasi yapılanma olamaz. Farklılıkların korunması, iletişim kurma ve ortak bir payda da hareket etme çokluğun ayırt edici özelliğidir.

Günümüz küresel toplumsal hareketlerinde tüm farklılıkların özgürce ve eşitçe ifade edildiği açık bir ağ yapısı vardır. Bu açık ağ örgütlenmesinin en somut örneği de sosyal forumlardır (Çımrın, 2009). Sosyal forumlar aracılığıyla dünyanın her yerinde aynı anda aynı amaçla binlerce eylem yapılabilmektedir (Çımrın, 2009). Ancak özellikle az gelişmiş ülkelerde teknolojiye ulaşım oranlarının düşüklüğü gibi kıstaslar dikkate alındığında bu sosyal forumların Avrupa merkezli gelişmiş ülkelerdeki kitleler tarafından daha çok kullanıldığı söylenebilir. Hareketin en çok eleştirildiği noktaların başında gelen bu sorunun çözümüne yönelik çalışmalar da devam etmektedir. Bu yönde atılan ilk adım sosyal forumların dünyanın farklı bölgelerinde yapılması kararının alınması

ekonomik süreçlere göre ayarlanması" şeklinde tanımlanmıştır. (Foucault, s. 66). Ancak Hardt ve Negri'nin teorisinde biyo-iktidar kavramı Foucault'un yorumunun dışında kullanılmaktadır. Hardt ve Negri'ye göre bu yeni iktidar yalnızca itaat ya da itaatsizlik gibi biçimsel politik alanla değil, tüm hayat, ölüm, servet ve yoksulluk üretimi gibi bütün alanları kapsayan bir iktidar biçimi olarak tanımlanmıştır (Çımrın, s. 159).

şeklinde olmuştur¹³. Gerçekten de hareketi bu kadar ayırt edici ve şaşırtıcı olması farklı hatta zıt çıkarları olan grupların bir ağ örgütlenme modeli içinde birlikte hareket ediyor olmalarıdır. Hareket kendi tekilliklerini koruyarak mücadele alanını küresele eklemektedir. Bu doğrultuda hareket demokrasinin tepeden değil ancak aşağıdan yükselebileceğini -özellikle gelişmiş ülkelerdeki toplumsal hareketler de tartışma platformları, e-posta grupları ve telekonferans yöntemleri kullanılarak kararların ortak alınmaya çalışılması şeklinde- (Çımrın, 2009) ilk eylemlerinden itibaren işaret etmiştir.

¹³ Bu amaçla 2007 yılında Dünya Sosyal Forumu Afrika'nın Nairobi kentinde yapılmıştır.

3. DEMOKRASİ VE TOPLUMSAL HAREKETLER

Demokrasi kelime anlamı itibariyle halkın kendi kendini yönetme biçimi olarak tanımlanmaktadır. Latince bir deyim olan demokrasi halk anlamına gelen “demos” ile “egemenlik-iktidar” anlamına gelen kratos sözcüklerinden oluşmaktadır (Tunç, 2008). En genel tanımıyla; kişi-toplum ilişkilerinin belirlenmesi sürecine halkın tümüyle katıldığı, azınlık haklarına saygılı bir çoğunluk yönetimi, kişiye ait hak ve özgürlüklerin korunması ve toplumun tüm üyelerine fırsat eşitliğinin sağlanması ilkelerinin hepsini bünyesinde taşıyan yönetim biçimidir (Çam, 2005, 388). Aynı zamanda demokrasiyi “En üst iktidarın halkta bulunduğu ve halkın belli aralıklarla tanınan özgür seçimlerde, temsilcilerini seçtiği, temsil ve devredilmiş otorite yoluyla halk tarafından dolaylı olarak kullanılan hükümet biçimine imkân veren siyasi sistem” olarak ifade etmek de mümkündür (Tunç, 2008).

Ancak unutulmamalıdır ki demokrasinin yukarıda yaptığımız tanıma yakın bir şekle ulaşması, belirli bir zaman içinde toplumların yaşadığı deneyimlerin etkisiyle olmuştur. Toplumlar, demokrasiyi kendi sosyo-ekonomik, politik ve hukuksal yapılarına göre farklı bir biçimde yaşamışlardır (Demir, 2010). Demokrasi denince ilk akla gelen örnek olan eski Atina Devletlerinde siyaset; demos (halk) üstünde, demos hakkında, demosla ve demosa karşı bitmek bilmeyen bir mücadeleden oluşmaktaydı. Mücadelelerde vurgulanan temel arayış eşitlik noktasında olmuştur. Eşitlik arayışı, demokrasinin Atina kent devletlerinde (Polis) ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Herkesin¹⁴ eşit olarak siyasal iktidara katılması ilke olarak benimsenmiştir. Belirli bir meydana toplanan halkın devlet yönetimini seçimden seçime değil, sürekli bir biçimde denetleme yetkisi vardı; yöneticiler ya da çeşitli devlet memurları, her an halk tarafından sorguya çekilip görevlerinden alınabilirlerdi (Yalçınkaya, 2011). Hasan Tunç’un makalesinde ifade ettiği üzere “Atina demokrasisinde her ne kadar eşitlik, oy hakkı, söz hakkı gibi kurallar bulunmasa da, burada uygulanan demokrasi “tek kişinin yönetimde mutlak ve sınırsız söz sahibi olması” özelliğini taşımamaktadır” (Tunç, 2008). Dolayısıyla dünya tarihindeki ilk doğrudan demokrasi örneğini yansıtmaktadır (Yalçınkaya, 2011). Atina örneği üzerinden anlatılmak istenen

¹⁴ Ancak burada halk kavramının içine kölelerin, kadınların, metoiksizlerin (hiçbir siyasal hakkı olmayanlar) dâhil edilmediğini göz ardı etmemeliyiz

demokrasi kelimesinin ve içeriğinin toplumların gelişme düzeyine bağlı olarak farklı anlamlar ifade ettiği ve farklı şekillerde tezahür ettiği. Günümüz toplumlarının çoğunun egemen siyasal sistemi liberal ve temsili demokrasidir.

Liberal demokrasi kavramının temel hedefleri; başta özgürlük ve eşitlik olmak üzere siyasal temsil, siyasal katılım ve haklardır. Herkesin anayasal sınırlar içinde başkasının özgürlüğünü sınırlamadan dilediğini yapma hakkı olarak tanımlanan özgürlük kavramıyla eğitim, çalışma, sağlığını koruma, yaşam, haberleşme, hak arama vb. özgürlükler yanı sıra demokrasiler için en vazgeçilmezi olan düşünce özgürlüğünden söz edilebilir. Hak kavramı özgürlüğün somutlaştırılmış halidir (Gözler, 2009). Bireysel haklar; haksız olarak etki alanını genişletmeyi isteyen bir iktidardan kişiyi korumayı amaçlar ve kişinin dokunulmaz özerkliğini devamlı kılar. İnsanların belirlediği taleplerin hukuki biçimde onaylanmasıdır (Çam, 2005, 408). Eşitlik ise tüm vatandaşların yasalar önünde eşit olması ve siyasi iktidarın vatandaşlara hizmet götürürken hiçbir nedenle dil, din, ırk, felsefi inanç, eğitim, yaş, cinsiyet, siyasi ve ideolojik ayırım gözetmemesi durumudur (Demir, 2010). Siyasal temsil ve siyasal katılım toplumsal hareketler bağlamında da ele alınan belki de en önemli iki hedefi oluşturmaktadır. Siyasal temsil her türlü toplumsal kesimin parlamentoda temsil edilmesi anlamına gelirken, siyasal katılım kavramı halkın siyasi iktidarın özellikle uygulama alanında aldığı kararlara katılabilmesi, kararları etkileyebilmesi ve uygun bulmadığı kararları değiştirebilmesidir (Demir, 2010).

Aşağıda detaylı şekilde açıklanacak olmasına rağmen burada kısaca değinmek gerekir ki, temsil mekanizması, siyasal karar alma işini belli aralıklarla yapılan seçimlerle iş başına gelen siyasetçilere ya da uzmanlaşmış bürokratlara bırakan bir yöntem olarak dünyanın birçok yerindeki vatandaşlardan tarafından eleştirilmektedir. Eleştiriler temsili demokrasinin yüzeysel kaldığı, katılım boyutunu dikkate almadığı noktasında derinleşmektedir (Köse, 2010).

Demokrasi Eski Yunan'dan bugüne, toplumların farklılaşan siyasal ve yönetsel beklentilerine uygun çözümler üretmeyi başarmış bir potansiyele sahiptir. Her dönemin ihtiyaçlarına sunduğu çözüm modelleri ile bir önceki modelin eksikliklerini tamamlayarak kendini yeniden kurgulamıştır (Demir, 2010).

Örneğin Eski Yunan'da ilk örneklerini gördüğümüz doğrudan demokrasinin¹⁵ nüfusun fazlalığı ve coğrafyanın büyüklüğü gibi unsurlardan dolayı pratikte uygulanmasının zorluğu nedeniyle “temsil” düşüncesi doğmuştur. Böylelikle, insanların ülkeyi yönetmek amacıyla örgütlenebilmesi, seçimlere katılabilmesi ve kendilerini parlamento gibi platformlarda ifade edilebilmesinin önü açılmıştır (Özdemir, 2013, 6). Günümüzde ise liberal sistemin uygulandığı tüm gelişmiş ülkelerde egemen sistem olan liberal temsili demokrasi modeli; temsil ve katılım konusunda kendinden beklenileni yerine getirememesi, toplumsal ve siyasal beklentileri karşılayamaz hale gelmesi ve demokrasi idealini gerçekleştiremediği noktalarıyla eleştirilmeye başlanmıştır. İşte bu eleştiriler karşısında modelin eksikliklerini tamamlama adına demokrasi kuramının sahip olduğu güçlü potansiyel içerisinden birçok yeni modelin ortaya konulmaya çalışıldığı bilinmektedir. Dolayısıyla hem demokrasilerin doğru bir tanımlayabilmek hem de günümüz egemen liberal temsili demokrasinin eksikliklerini ortaya koyabilmek ve bu eksiklere çözüm önerisi olarak sunulabilecek demokrasi kuramlarını incelemek bu aşamada yapılacak en doğru adım olacaktır. Günümüzde mevcut olan demokrasi kuramları anlatıldıktan, eksiklikleri ortaya koyulduktan sonra niçin çözüm önerisi olarak katılımcı ve müzakereci bir demokrasinin dile getirildiği anlatılacaktır.

Demokrasi kuramları; toplumsal hareketlerin öznelerinin savunduğu değerler açısından, en önemli dört demokrasi kuramı üzerinden anlatılmaya çalışılacaktır.

¹⁵ Halkın egemenliği bizzat, aracısız kullanmasıdır. Kökeni halk egemenliği ve egemenliğin devredilmezliği teorisine dayanmaktadır (Tunç, s. 1117). Bu sistemde halk yasaların kabulü için toplanarak doğrudan doğruya karar alır. Önemli kararları almak, yasa yapmak halkın yetkisindedir. Ancak ve elbette yasaların yürütülmesini yöneticilere bırakmaktadırlar (Çam, s. 399). Günümüzde doğrudan demokrasi sadece İsviçre'nin birkaç kantonunda (Glaris, Unterwald, Appenzell) uygulanmaktadır

3.1 Demokrasi Kuramları

3.1.1 Liberal demokrasi kuramı

Liberal demokrasi kuramının açıklanmaya başlanmasında, öncelikli olarak liberal demokrasi kavramı ve temsili demokrasi kavramının aynı anlamda adlandırılmasının nedenlerini ortaya koymamız hem iki kavramın birbiri yerine kullanılmasının hem de temsili demokrasinin ne anlama geldiğinin anlaşılması açısından oldukça önemlidir. Tarihsel olarak demokrasi kavramının liberalizm ile doğmadığı, temsili demokrasi kavramında olduğu gibi yalnızca oy verme, mülkiyet hakkı ve temsil gibi kavramlara indirgendiği eleştirilerin ana noktasını oluşturmaktadır. Dolayısıyla önemle belirtmek gerekiyor ki, liberal demokrasinin özgürlük, eşitlik gibi değerleri değil, temsili demokrasinin siyasal katılımı kısıtladığı düşünülen nitelikleri eleştirilmektedir. Bu sebeplerle “temsili demokrasi” kavramının kullanılmasının daha yapıcı olduğu düşünülmektedir.

Temsili demokrasi, belirli tarihsel koşulların bir ürünü olarak ortaya çıkmış ve liberalizmin ilkelerine uygun bir gelişme göstermiştir. Liberalizmin politik boyutunda, onun oluşumunu izleyen felsefi ve toplumsal etkileri izlemek mümkündür. Statüye dayanan toplumsal yapıların¹⁶ yerini eşit yurttaşlar arasında sözleşmeye dayalı ilişkilerin almasıyla devletin de, tıpkı toplum gibi, üstlere saygı yerine üyelerin karşılıklı rızasıyla bir arada tutulan gönüllü bir birlik olarak görülmeye başlanması, yönetimin meşruiyetinin kalıtsal ya da tanrısal hak'a değil, yönetenlerin rızasına dayanması gerektiği görüşünü doğurmuştur.

Aydınlanma Döneminin düşünürleri halk tarafından seçilen temsilcilerin yasaları yapması ve uygulaması gerektiği düşüncesini benimsemişlerdir. Böylece otokratik yönetimlere karşı güvence oluşturan ilkelerin (örneğin “güçler ayrılığı” ilkesi) kabul edilmesi süreci başlamıştır (Berktaş, 2010, 63).

Kralların mutlak ve keyfi otoritelerine karşı güvence oluşturabilmek için liberaller, söz, ifade ve basın özgürlüğünü; keyfi olarak tutuklanmama hakkını ve yazılı anayasalar yapılmasını; siyasal otoritenin kötüye kullanılmasını engellemek için de serbest seçimle oluşturulan parlamentolar ve iktidarın farklı güçler arasında paylaşılmasını savunmuşlardır. Liberaller çoğunluk ilkesini ve temsili yönetimi benimseyip liberalizmi adım adım gelişen bir süreç içinde, liberal

¹⁶ Feodal hiyerarşik politik yapılar kastedilmektedir.

demokrasiye dönüştürmüşlerdir. Fatmagül Berktaş'ın çalışmasında ifade ettiği üzere;

Liberal demokrasi, seçilmiş temsilcilerin, bireysel özgürlükleri ve azınlıkların haklarını vurgulayan bir anayasa anlayışıyla siyasal karar alma gücünün ellerinde tuttukları bir temsili demokrasi biçimidir. Söz ve toplantı, din ve vicdan özgürlükleri, özel mülkiyet ve mahremiyet hakkı, yasa önünde eşitlik ve hukukun üstünlüğü gibi anayasal hakların korunması, bu sistemde, çeşitli kurumsal mekanizmalar aracılığıyla güvence altına alınır. Bütün liberal demokrasiler temsili demokrasidir. Bunların bir bölümde (örneğin İsviçre) ek olarak referandum ve plebisit gibi doğrudan demokrasinin bazı unsurları da yer alır (Berktaş, 2010, 66).

Batılı toplumsal siyasal örgütlenme tarzının kurumsallaşmış niteliklerini ifade etmekte olan temsili demokrasi, kişi hak ve hürriyetlerinin varlığını esas almakta, bireysel eşitlik ve özgürlüğü tesis etmeye gayret eden toplumsal-siyasal kurumsallaşmanın gerektiğini kabul etmektedir (Tunç, 2008). Yurttaşların çoğunluğunun toplumun bütününe ilgilendirecek kararları almaya yetkili olan kişilerin seçilmesine en geniş katılımı sağlayacak kurallar ve kurumlar bütünü olarak tanımlayabileceğimiz temsili demokrasi; 1) Seçilmiş hükümet 2) Serbest ve adil seçim 3) Irk, din, sınıf, cinsiyet gibi ayrımlar olmaksızın bütün yetişkin yurttaşlara oy hakkı 4) Düşünce din ve vicdan özgürlüğü 5) Kamusal işler konusunda bilgilendirme hakkı 6) Yönetime aday olma ve muhalefet etme hakkı 7) Bağımsız birlikler oluşturma ve örgütsel özerklik hakkı unsurlarını kapsar (Berktaş, 2010, 70).

Ancak günümüzde küreselleşme ve iletişim alanında yaşanan devasa gelişmeler alt kültür gruplarının hızla artmasına yol açmakta ve bu durum siyasal sürecin dışında kaldığı hissine sahip olan bireylerin sayısını da her geçen gün artırmaktadır (Sitembölükbaşı, 2005). Hızla farklılaşmakta olan çokluk temelinde çeşitlilik esasında kendini tanımlayan özneleri sınırlı sayıdaki temsilciler yoluyla siyasal sürece taşımak da o ölçüde güçleşmektedir. Bu süreç kaçınılmaz olarak siyasal meşruiyet sorununu zaman içinde daha fazla hissedilir hale getirmektedir.

Temsili demokrasi anlayışa yöneltilen en temel iki eleştiri farklılık ve katılım konusundaki eksikliklerinden kaynaklanmaktadır (Köse, 2010). Giderek

artan yönde tepkiler temsili demokrasi anlayışının, kimliklerin cinsiyet, ırk, kültür ve sınıf gibi, vatandaşlık dışında kalan kurucu öğelerini kuşatamayan niteliğiyle, ne çoğulculuk ne de katılım olgularını karşılayamaması yönündedir (Erdem, 2011).

Temsili demokrasiyle ilgili bu yaygın eleştiriler ve onun modern çağın siyasal sorunlarını taşıyamaması nedeniyle meşruiyet bunalımı yaşamaması, demokrasi içinde bir yol ayırımına gelindiğini göstermektedir. Bireysel ve grup çıkarlarının çatışması üzerine kurulu demokrasinin geleneksel çoğulcu anlayışının biriktirdiği sorunlar yığını, demokrasinin genel kalıpları çerçevesinde yeni bir sistem üretme arayışlarına hız kazandırmıştır (Sitembölükbaşı, 2005).

3.1.2 Katılımcı demokrasi kuramı

Katılımcı Demokrasi Kuramı, oy kullanma hakkına sahip olan kişilerin oranını genişletmek ve oy verenlerin kendilerini ilgilendiren konularda söz hakkı, irade oluşturma ve karar vermeye katılımı yaygınlaştırmak ve yoğunlaştırmak eğilimindedir (Demir, 2010). Benjamin Barber ve Robert Dahl kuramın en önemli temsilcilerindedir. Barber “Güçlü Demokrasi” adlı kitabında liberal demokrasi kavramının cılız bir demokrasi örneği olduğunu dile getirir. Bu şekilde ifade etmesinin nedeni demokratik değerlerin geçici, seçmeye ve şarta bağlı, bireysel ve özel amaçların aracı olarak bakılan bir anlayışı benimsemesidir. Bu şüpheli temelin üzerine sağlam bir katılım modeli inşa edilmesinin beklenemeyeceğini savunmaktadır (Barber, 1995, 32). Bu temeller üzerinden güçlü demokrasiyi katılımcı tarzda siyaset olarak tanımlayan Barber, tam anlamıyla yurttaşlar adına temsili yönetimden ziyade yurttaşların öz yönetimi¹⁷ yoluyla sorunların çözüleceğini söylemektedir (Barber, 1995, 95). Bu yaklaşıma göre katılımcı siyaset anlayışı kamusal anlaşmazlıkların ve çıkar çatışmalarının üstesinden, onları hiç bitmeyen bir tartışma, karar ve eylem sürecine sokarak gelir (Barber, 1995, 196). Ortak tartışma ve eylem yoluyla; özgürlük, eşitlik ve toplumsal adalet gibi demokratik değerlerden vazgeçmeden, temsil sisteminin getirdiği sınırlamaların aşılacağını savunur (Barber, 1995, 197).

Katılımcı Demokrasi Kuramı diğer kuramlarda olduğu gibi çok sayıda noktada eleştirilmektedir. Bu eleştiriler, yurttaş yetkinliğinin abartılması, siyasal

¹⁷ Öz yönetimle; gündem oluşturma, tartışma, yasama ve siyaset yapma süreçlerine yurttaşların devamlı katılımları kolaylaştırmak için oluşturulmuş kurumlar yoluyla hayata geçirilmesi planlanır (Barber , 196).

sisteme karşı baş edilemeyecek boyutta katılım ve talep üretilmesi yönünde olmuştur (Demir, 2010). Bunun yanında belki de en önemli eleştiri noktası; 21. yüzyılda hızla değişen toplumsal dinamiklerin ortaya çıkardığı kimlik siyasetine ve farklılıklara dayalı çoğulcu toplumsal yapı çerçevesinde oluşan yeni taleplere cevap verecek bir niteliğinin olmadığı yönündedir (Özdemir, 2013, 81). Fuat Keyman; demokrasi anlayışı olarak türdeş birey-yurttaş düşüncesinin sürülmesi olarak eleştirir. Modern dönemin demokrasi anlayışını yansımasıyla (çoğulculuğu *yalnızca türdeş yapılar* için öngören, katılımı türdeş yurttaşlar için kabul eden) eleştirilmektedir. Bu sebeple farklılıkların farklılıklarıyla birlikte siyasal yaşama katılmalarına imkân tanımayan bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir (Özdemir, 2013).

3.1.3 Radikal demokrasi kuramı

Radikal demokrasi kuramının kurgulanmasında özellikle Mouffe, Laclau, Habermas ve Connolly gibi bir kısım düşünürlerin büyük etkisi vardır. Mouffe ve Laclau'nun temel tezleri kapitalizme karşı bir alternatif sunmak isteyen kesimlerin, *sınıf* kavramı dışında yeni kimliklerinin oluşturulmasına ön ayak olacak farklı bir paradigmanın belirmesinden yola çıkılmıştır (Özdemir, 2013). Teori toplumsal hareketlerin bünyesinde bulunan tepkilerin yalnızca kriz ortamından değil aynı zamanda özerklik ve özgürlük taleplerinden kaynaklandığını dikkate alır ve her bir kimliği bağımsız ve belirleyici bir özne olarak kabul eder. Katılımcı demokrasiye sunulan en büyük eleştiri olarak ifade ettiğimiz farklılıkların dikkate alınmadığı ölçüsü, radikal demokrasinin en önemli unsurunu oluşturur. Radikal demokrasi çevre, insan hakları, cinsiyet, ırk, dil gibi farklı kimlikler bağlamında öne çıkan toplumsal hareketlerin içinde, bu farklı kimlikleri temel özne almalarının yanı sıra, aralarında bir *eşdeğerlilik* ilişkisi kurmaları gerektiğini de öngörmüştür (Laclau ve Mouffe, 2008; Özdemir'den, 2013). Mouffe ve Laclau bireylerin ampirik ve coğrafi olarak tanımlanmış sadece tek bir topluluğa ait olduğu ve bu topluluğunun da tek bir ortak doğru etrafında birleşeceği yönündeki modern paradigmanın ötesini anlatmaktadır. Özetle, kimlik farklılıkları, çok kültürlülük ve kültürel çoğulculuk düşüncelerini benimseyen yaklaşımların, tüm toplumsal farklılıkların taleplerini özgürce seslendirmelerine imkân vermek ve sonuç olarak kamusal/siyasal yaşam alanlarına farklılıklarıyla katılabilmeleri sağlamak kuramın ana noktalarıdır (Keyman, 1995). Farklılıkların katılımcılığına ve karar alma sürecinde sivil toplumsal yapıların egemen ve

karşılıklı etkileşim halinde olmasına imkân tanıdığından alternatif bir model haline gelen radikal demokrasi giderek temsili demokrasinin çıkmazlarına çözüm bulacak demokrasi kuramları arasında daha sık anılmaya başlamıştır.

3.1.4 Müzakereci demokrasi kuramı

Müzakereci demokrasi vatandaşların ilgili bilgileri paylaştığı, toplumsal işler hakkında konuştuğu, toplumla ilgili görüşleri oluşturduğu ve siyasal süreçlere katıldığı söylemci sosyo-politik bir sistemdir (Sitembölükbaşı, 2005, 147). Müzakereci demokrasiyi liberal demokrasiden ayırt etmek önemlidir. Müzakereci demokrasinin –temsili demokrasiden farklı olarak- ancak bütün yurttaşların katılımına dayanan bir kamusal müzakere zeminine oturması gerektiği ifade edilmektedir. Müzakereci demokrasiye göre yasanın meşruiyeti, onun çıkarları sadece dengeli bir şekilde temsil etmesine değil, yasanın ondan etkilenen herkes tarafından mantıki olarak kabul edilmesine bağlıdır (Erdoğan, 2011). Mantıki kabul edilebilirlik ise ancak serbest ve açık müzakere şartları içinde sağlanabilir (Sitembölükbaşı, 2005).

Greiff müzakereci demokrasinin ideal ilkelerini şu şekilde belirlemiştir:

a) Müzakere süreçleri tartışma şeklinde, yani önermeleri eleştirel bir biçimde ortaya koyan ve doğruluklarını sınanan taraflar arasında görüş alışverişi şeklinde gerçekleştirilir. b) Müzakereler belirli sınırlar içinde halka açık olarak yapılır. Kural olarak hiç kimse dışlanmaz. Kararlardan etkilenecek olan herkes müzakereye eşit olarak girme ve katılma olanağına sahiptir. c) Müzakereler herhangi bir dış baskı olmaksızın ve katılımcıların eşitliğini bozmayacak şekilde serbest olarak yapılır. d) Müzakereler mantığa dayalı bir uzlaşmayı hedefler ve kural olarak şartsız olarak devam ettirilir veya herhangi bir zamanda askıya alınabilir. e) Siyasal müzakereler herkesin eşit çıkarlarını düzenleyebilecek şekilde, ihtiyaçların belirlenmesi, ön siyasal tutumların ve tercihlerin değiştirilmesi gibi konuları kapsar. f) Müzakerenin sonuçları temel özgürlük ve adil fırsat ilkelerine aykırı olmamalıdır (Greiff, 2000; Sitembölükbaşı'dan 2005, 150).

Müzakereci demokrasi, liberal demokrasiyi tamamen yadsıyan alternatif model olmaktan çok onun temel ilkelerini kabul etmekte ve onu derinleştirmeyi amaçlamaktadır. Demokrasinin merkezini bireysel oy vermeden kamusal alan, meşruluk ve hesap verilebilirlik alanlarına kaydırmaktadır (Özalp, 2008,10).

Müzakereci demokrasi özellikle kararların alındığı süreçle ilgilenmektedir. Müzakereci yönetim, birbirini anlamayı amaçlayan siyasal diyalogu geliştirmeyi hedeflemektedir. Birbirini karşılıklı anlama; insanların hemfikir olacakları anlamına gelmemekte, daha çok onların ihtilaflarını başka yollar yerine tartışma yoluyla çözmeye yönelmesini sağlamaktadır (Sitembölükbaşı, 2005).

Toplumsal hareketlerin başarısını belirli amaçlara ulaşılması ya da hareketin sürekli kılınması ile değil demokratik değerlerin, normların ve kurumların siyasal kültüre köklü biçimde yerleştirilmesiyle ölçebiliriz (Yıldırım, 2012). Hareketlerin kendilerine sunulan alanın ötesine geçmesi bu eylemlerin, sadece bir sivil toplum faaliyeti değil, kamusal olanın tümüyle değişmesi yönündeki siyasal müdahaleler olmasıyla ilgilidir. Küresel toplumsal hareketlerin hem var olan ve planlanan politikaları değiştirmek hem de hükümetleri karar almaya zorlamak ve onları geliştirmek yönünde çabaları bulunmaktadır. İşte bu çabalar içselleştirilmiş bir demokrasi anlayışı ve kararların alınmasında aktif olarak yer alan bir sivil toplum bakış açısıyla mümkün olacaktır. Yavuz Yıldırım'ın ifade ettiği şekliyle;

Yeni toplumsal hareketler açısından yerleşik siyasetin sadece parlamentolar ve siyasi partiler etrafında örgütlenmiş biçimde sürdürülmesi mümkün görünmemektedir. Sivil toplum olgusunu, sadece hükümete ve şirketlere yönelik bir eleştiri mekanizması değil, sistemin yarattığı bütün çelişkilerin örgütlendiği ve muhalif mücadelelerin ortaklaşma alanına geçtiği bir zemin olarak düşünmek gereklidir. Böylece karşı olunanların ifadesi kadar, yeni bir kimlik geliştirmek için de siyasal bir dolanım yaratılmış olacaktır (Yıldırım, 2012, 110).

Yeni toplumsal hareketler, kararların daha şeffaf ve eşitlikçi bir tarzda alınmasını sağlamak üzere, bütün yurttaşların aktif katılım hak ve olanağına sahip olmaları gerektiğini savunmaktadır (Erdoğan, 2011,29). Bütün ilgililere, karar alma sürecinde eşit statü tanınmasını ve iletişim teknolojilerini yoğun olarak kullanabilen öznelerin, aktif merkeze yerleşerek kamuoyu yaratmaları gerektiği düşünülmektedir. Özellikle karar alım süreçlerinde eşit statü ile katılım fikri,

özneler arasında maddi eşitsizliğin giderilmesi gerekliliği ile bağlantılıdır¹⁸. Bu sürecin harekete geçmesini sağlayan en önemli adım Sosyal Forumlardır.

Küresel toplumsal hareketlerin en somut çıktısı olan Sosyal Forumlar yalnızca var olan sisteme karşı tepkilerin ifade edildiği bir ortam yaratmamakta aynı zamanda katılan kişilerin ortak mücadele, somut çözüm önerileri, alternatif stratejiler ve yeni örgütlenme modeli üzerine kafa yormalarını sağlamaktadır (Şensever, 2003). Böylece hem temsili demokrasinin içinde bulunduğu çıkmaza bir çözüm önerisi olarak müzakereci ve katılımcı demokrasi modeli ortaya koyulmuş, hem de çokluğun yaşamın tüm alanında kendini ifade edebileceği bir yaşam anlayışının mümkün olduğunu göstermiştir.

3.2 Dünya Sosyal Forumu ve Yeni Bir Siyaset Arayışı

Daha kapsayıcı, katılımcı bir siyasal iktidar, daha eşitlikçi, insanca bir ekonomik sistem ve bireylerin ve yerel toplumların kendilerini tüm yaratıcılarıyla ifade etmekle kalmayıp toplumun yüz yüze olduğu ikilemlere umulmadık çözümlerle katkıda bulunacak kültür atmosferi, küresel toplumsal hareketleri bir araya getiren bileşenlerin ortak hayalidir (Foran, 2014, 99).

Ulusüstü şirketlerin neo-liberal küreselleşmeyle birlikte devletlerin üzerinde uyguladığı baskı, devletin kendi toplumunun menfaatlerine aykırı hareket eden bir kuruma dönüşmesine neden olmuştur. Toplumun vatandaşlarında devlete yönelik ciddi tereddütler gelişmiş, yaygınlaşan eleştiriler zamanla daha fazla derinleşmiştir. Bu koşullar altında toplumsal hareketler “siyasal katılım” için önemli araçlar haline gelmiştir (Dirlik, 2014).

Küresel toplumsal hareketler, aslında sistemle olan her türlü anlaşmazlığı sorun olarak ortaya koyan ve direniş alanlarını ve aktörlerini çoğaltan bir özellik göstermektedir. Bu özellikleriyle yeni hareketlerin, yaşamsal olanı doğrudan siyasetin konusu haline getirdiği söylenebilir. Hareketler, siyasal olanın sınırlarını zorlayarak yeni çatışma alanları ve buna dayalı bir siyaset üretmektedir (Yıldırım, 2013). Burada bahsedilen sistemin işleyişine karşı direnişi sadece ekonomik ve sınıfsal terimlerle değil kültürel ve sosyal boyutlarıyla ele alan muhalefet biçimleri yaratmayı amaçlamış olduklarıdır. Bunu yaparken eski tip sendikal yapılarda görülen hiyerarşi karşısında yatay örgütlenmeye dayalı, bireyin kendi

¹⁸ Guttman ve Thompson’a göre de kamusal argümanın gerçek potansiyelini gerçekleştirmek için müzakerenin “özgür ve eşit kişiler” arasındaki “adil işbirliği şartları”nı yansıtan bir sosyo-ekonomik zeminde yürütülmesi gerekir (Gutman, 1996; Erdoğan’dan 29).

hayatı üzerinde daha çok söz hakkı olduğu bir işleyişi benimseyerek demokrasinin teknik bir yapı olmaktan çıkıp köklerindeki doğrudan katılım boyutunun öne çıkarılması hedeflemektedirler.

Karşı olunanın (neo-liberal küreselleşme) birleştirdiği, diğer bir deyişle ortak düşmana karşı güçlerini birleştiren hareketlerin küresel sisteme karşı bir araya geliş fikri olarak doğan sosyal forumlar, mücadele eden sosyal hareketin kendisi olmayıp, bu mücadeleyi yürüten örgütlerin bulunduğu bir zemin olmaktadır. Bu yönüyle de hayali kurulan toplumsal düzenin adımlarının atılması için ortak bir çabayı ifade etmektedir (Şensever, 2003, 103).

Günümüz sosyal hareketleri açısından ekonomik, politik, kültürel mücadele arasında ki geleneksel ayırım parçalanmış, kimlik, kültür, ekonomi, ırkçılık gibi birçok konu kapsama dâhil olmuştur. Forum kimlik ve kültür üzerine yapılan tartışmalarda; âdem-i merkeziyetçiliği, çeşitliliği, çoğulculuğu esas almış ve bunlara yönelik her türlü sınırlandırmaya ve sansüre karşı konumunu almıştır (Angelis, 2010).

Farklılaşan ve birlikte mücadele etme kapasitesini yitirmeye başlayan hareketler, yeni bir “ortak düşman” etrafında yeniden bir araya gelmenin yollarını aramaya başlamışlar. Dünya Sosyal Forumu öncülüğünde gelişen Sosyal Forumlar, farklı hareketlerin birbiriyle eklemlendiği alanların yaratılmasında ve bu eksikliği giderilmesinde önemli bir adım atmış böylece yeni bir tür siyasetin doğmasını sağlamıştır. Başlangıçta Avrupa merkezli olarak başlayan Dünya Sosyal Forumları çok kısa bir zamanda Afrika, Asya, Amerika gibi bölgeleri de içine alacak şekilde genişlemiştir. Seattle ve ardından gelişen olaylarda sembolize olan bu değişim, örgütlerin yerel olarak örgütlü ancak küresel olarak bağlantılı olduğu, farklı sorunlara aracılık ettiği ve kurdukları ağlarla doğrudan demokrasi, taban katılımı, yatay koordinasyon gibi değerlerin deneyimlendiği ve geliştirildiği örnekler sunmaktadır (Juris, 2008, 58-60).

Sosyal forumlar kapalı kapılar ardında siyasilerin ya da teknokratların aldığı kararların aksine farklı fikirlerin ve deneyimlerin birbiriyle temas kurduğu, farklı düşüncelerin seslendirildiği ve bunun bir liderlik ya da karar alma biçimine dönüştürülmediği bir açık alan fikrine dayanmaktadır.

Sosyal forumların yukarıda tanımlanan ilkeleri doğrultusunda yeni bir tür siyasetin sınırlarını kurmaya çalışıldığı açıktır. Negri’ye göre bu yeni siyaset anlayışı;

Sosyal forumlar aracılığıyla küresel toplumsal hareketlerin; yatay ilişkilere, ağ-mantığına ve açık diyaloga dayanan yapısı ile yeni bir siyasetin sınırlarını kurmak istediği söylenebilir. Söz konusu yeni siyaset, kendi hayatına dair söz söyleyen bireylerin demokratik değerleri yeniden kurduğu bir süreci işaret etmektedir. Mücadelenin çokluğu, onu kurucu bir yeniliğe evrilmesine engel değildir. Bu mücadeleler yeni bir ortak alan kurgularken, kendi bilgilerini üretir ve ortak var-oluşu kendi bilgileri üzerinden kurar (Negri, 2006).

Yeni toplumsal hareketlerin kuruculuk vasfı, farklı alanların ve kimliklerin birbiriyle eklenmesinin sonucu oluşmaktadır. İşte bu yeni siyaset anlayışında sosyal forumlar çok önemli rol oynamaktadır. Seattle, Prag, Cenova gibi şehirlerdeki ortak eylemlerin birbirine bağladığı kesimler, deneyimlerinin anlatıldığı ve fikirlerin özgürce paylaşıldığı bir süreç olan Forumlarda daha katılımcı bir demokrasi modeli yaratmaktadırlar. Demokrasi ideali, neo-liberal küreselleşmenin yarattığı “baskı”, “güç”, “eşitsizlik” ve “ayrıcalık” karşısında, “eşitlik”, “yardımlaşma”, “karşılıklı anlayış ve tanıma” değerlerini yerleştirmekte ve ortak bir mücadele alanı yaratmaktadır (Angelis, 2010,5).

Forum ilkeleri bu konuda oldukça açıktır. Herhangi bir üst makam ya da belirleyici olmadan devam eden bir işleyiş esastır. Eski tür muhalefetin tersine yeni nesil hareketler, yataylığa ve doğrudan eyleme dayalı yeni bir siyaset için adım atmaktadırlar. Zaman içinde sosyal forumların bölgesel ve yerel ayaklarının oluşması forum mantığının, küresel bir eylem biçimi haline gelmesini sağlamıştır. Avrupa Sosyal Forumu; Dünya Sosyal Forumunun hemen ardından 2002 yılında İtalya’da düzenlenmiştir. Bölgesel forumlarda yerel sorunlar küresel düzeye taşınmış, insanların temas etmeleri sağlanmış ve toplumsal hareketler sorgulanmıştır. 2012 yılında Paris’te gerçekleştirilen Avrupa için Başka bir Yol adlı forum Avrupa’daki kriz üzerine toplumsal hareketlerin, sendikaların, akademisyenlerin işbirliğini geliştirmeye yönelik bir girişim olarak örnekler arasında yerini almaktadır.

Demokrasinin sadece seçim sistemleri ve temsili süreçlerle sınırlı kalmamasını ve karar alma süreçlerinde daha fazla katılımı savunan bireyler,

kurumsal siyasetin karşısında durarak taleplerini doğrudan eylem yoluyla dile getirmeye başlamışlardır (Yıldırım, 2012).

Yeni siyaset arayışları sadece devlet ve siyasi iktidarı değiştirmek ile değil toplumların katılımını genişletecek eylemler ile de ilgilenmektedir. İşte forum süreci böyle bir bakış açısıyla açık alan ve müzakere kavramlarını temel alarak ilerlemektedir.

3.3 Küresel Toplumsal Hareketlerin Siyasal Yansımaları

Birinci bölümde genel hatları çizilen ve somutlaştırmak için kullanılan veriler ışığında söylenebilir ki 1970'lerin ikinci yarısından itibaren hegemonik hale gelen neo-liberal iktisadi ve siyasal düzen çok kısa bir süre içerisinde ekonomik sosyal ve ekolojik sorunlara yol açmıştır. Neo-liberal küreselleşmeyle ülke sınırlarını aşan küresel ölçekli sorunlar, aynı ölçekte karşılık bulmaya başlamıştır. 1999 yılında Seattle'da 1500 örgütün katılımı ile gerçekleşen Dünya Ticaret Örgütü protestosu bunun bir örneği olmuştur. Neo-liberal küreselleşme ve piyasa ekonomisinin mağdurları kendi farklılıklarını kaybetmeden küresel çapta bir araya gelerek dayanışma içinde bu sürece karşı koymaya başlamışlardır (Çetinkaya, 2014).

Küresel toplumsal hareketler için en önemli tarihin 1999 Seattle gösterileri olduğunu söylemiş olmamıza rağmen sembolik tarih olarak 1994 Zapatista hareketi¹⁹ kabul edilmektedir. Zapatistalar yayınladıkları bildiriyle "halklarının temel talepleri karşılanıncaya, ülkelerinde özgür ve demokratik bir hükümet kuruluncaya kadar savaşıma son vermeyeceklerini dünyaya duyurmuşlardır (McNally, 2013). Zapatista hareketinin öznelerini; yerli halklar, yoksul köylüler, kadınlar, kırsal ve kentsel emekçiler olmaktadır. Naomi Klein "No Logo" adlı çalışmasında Zapatista Ulusal Kurtuluş Örgütü'nün (EZLN) çerçevesini çizdiği mücadele alanının küresel toplumsal hareketlerin taleplerini belirlediğini savunmaktadır (Klein, 2000). Klein'a göre; Zapatistalar, yerel sorunun aslında küresel olduğunu bildiği²⁰, Meksika devletine değil "neo-liberalizme" karşı olduklarını tanımladıkları için küresel toplumsal hareketlerin kökenlerini oluşturmaktadır. Hardt ve Negri de sosyal hareketler içindeki entelektüellere

¹⁹ 1 Ocak 1994 tarihinde Meksika'nın Chiapas eyaletindeki San Cristobal de las Casas kentini işgal ederek NAFTA'nın (Kanada, Meksika ve ABD arasında imzalanan serbest ticaret anlaşması) bütün Meksika'nın yerli halkları için "idam fermanı" olduğunu açıklamış ve bir direniş hareketi başlatmışlardır.

²⁰ Yaptıkları yerel bağımsızlık vurgusuna rağmen küreselleşme ve NAFTA karşıtı içerikleri ile mücadelelerini uluslararası alana taşımışlardır. (Kalfa ve Ataay,s. 133)

vurgu yaparken, Zapatista hareketini ve hareketin önde gelen ismi Marcos'u (Hareketin sembolik lideri haline gelen Subcomandante Marcos, Meksika ve Paris'de sosyoloji okumuş, birkaç dil konuşabilen, çok iyi yazan ve medya ile iyi ilişkileri olan bir entelektüeldir (Çımrın, s. 164) özel bir yere koymaktadır (Negri, 2006; Çımrın'dan 2009, 163). Bunun yanında bugün küresel toplumsal hareketlerin öznesi olan çokluğu (azınlıkları, gençleri, kadınları, homoseksüelleri, beyaz olmayanları, göçmenleri, işçileri ve köylüleri) esas almakta oldukları söylenebilmektedir.

Yine Klein'in ifade ettiği şekliyle Zapatistalar yerel düzeyde katılımcı demokrasiyi ve çeşitliliği esas alarak pek çok toplumsal harekete yol göstermektedir. Hareket tüm bu özelliklerinin yanında; eylemlerinde hiyerarşi ve bürokrasiyi asgari düzeye indiren, bilgi paylaşımını esas alan, doğrudan temsil ilkesini benimseyen ve halkların dil ve kültür gibi değerlerinin özgürce yaşanması gerektiğini savunan bir yapıyı benimsemektedir.

Seattle'da başlayan gösterileri bir dizi ülkedeki diğerleri izlemiştir. 2001 yılında Brezilya'da Dünya Sosyal Forumu gerçekleşirken, Washington'daki Dünya Ticaret Örgütü ve G-8²¹ karşıtı gösteriler şekillenmeye başlamıştır. 2003 yılında Fransız hükümetinin emeklilik yaşını arttıran ve sağlık hizmetlerinde önemli kesintiler yapan Gençlik Sözleşme Planı'nı (CPE) uygulamaya koyması tüm Fransa'da kitlesel gösteriler başlamasına neden olmuş, işçiler grev ilan ederken üniversitelerde işgal eylemleri başlamıştır²². Bunun üzerine hükümet CPE'yi geri çekmek zorunda kalmıştır (Mcnally, 2013, 37). 2008 yılının son günlerinde Atina'da, Alexandros Grigoropoulos isimli 15 yaşında bir gencin polis tarafından öldürülmesi ülke çapında bir isyan dalgasını tetiklemiştir. Özellikle 2010 ve 2012 yılları arasında ülkenin içinde bulunduğu borç krizi ve hükümet kanadının krizden kurtulmaya yönelik geliştirdiği reçeteler²³ sonucunda Yunanistan'da modern tarihinin gördüğü en büyük kitlesel gösteriler gerçekleşmiştir (Çetinkaya, 2014). Güney Avrupa ülkelerinin içinde bulunduğu mali krizin etkisiyle isyan dalgası hızlı bir şekilde yayılma göstermiştir (Cop,

²¹ ABD, Almanya, Birleşik Krallık, Fransa, İtalya, Japonya, Kanada, Rusya'nın dâhil olduğu grup Dünya'da GSMH' sı en yüksek olan ülkelerden oluşmaktadır (G8 information Centre, 2014).

²² Bu planın en tepki çekici maddelerinden biri 26 yaşın altındakileri sebep göstermeden kovma yetkisini işverenlere verilmesidir.

²³ Özellikle ek kemer sıkma politikaları ve kitlesel işten çıkarmaların olması uzun yıllar devam eden sokak çatışmalarına neden oldu. 2012 sonu itibariyle genel işsizlik yüzde 26, genç işsizliği ise yüzde 58 dolaylarına yükseldi (Eurostat, 2014).

2013). Yunanistan ile benzer zamanlarda İtalya, İspanya, Portekiz gibi ülkelerde kitlesel gösteriler, işgaller ve kendiliğinden isyanlar görülmeye başlamıştır. Atina'nın Syntagma Meydanı'ndaki gösterileri Madrid'in Puerto del sol Meydanı'ndaki işgal izlemiştir, 2011 yılında New York'un finans merkezi Wall Street'te ortaya çıkan işgal (Occupy) bu dalganın zirveye ulaştığı bir eylem olmuştur (Çetinkaya, 2014).

2010 yılının sonunda ise Ortadoğu tarihinin ve Akdeniz havzasının en büyük ayaklanma dalgası olarak tanımlanan toplumsal hareketler başlamıştır. Tunus ve Mısır devrimleri sonrasında 2011 yılında sırasıyla Cezayir, Lübnan, Ürdün, Moritanya, Yemen, Libya, Bahreyn, Fas, Suudi Arabistan, Suriye'de isyanlar patlak vermiştir. Birçoğunda iktidar değişimleri yaşanmıştır (Castells, 2013).

Farklı ülkelerde gerçekleşen bu toplumsal hareketler politik sistemin kendisine, yolsuzluklara, iktisadi adaletsizliğe karşı gelişen tepkiler olarak toplumsal hareketler tarihinde yerini alırken, 21. yüzyılda birçok toplumsal etkinliğin yerel, bölgesel ve ulusal örgütlenme biçiminde devam ettiğini de göstermektedir (Tilly, 2014, 159). Bu hareketler ile beraber yerel, ulusal ya da bölgesel sorunların küresel alana eklenilebildiği ve “biz” algısının uluslararası düzeye taşındığı görülmüştür (Tilly, 2014, 185). Örneğin Terhaneler²⁴(sweatshop) karşıtı hareket başlangıçta üçüncü dünyada çocuk işçi çalıştıran, örgütlenme özgürlüğü ve ekolojik duyarlılığa kayıtsız kalan şirketlere karşı tüketici boykotları şeklinde ve genel anlamda “beyaz²⁵” insanlardan oluşmuşken, kısa zamanda “renkli²⁶” insanları da bünyesine katıp iletişim ağları sayesinde bizzat o koşullarda yaşayan ülkelerdeki insanlarla ortak mücadele yollarını hayata geçirmeyi amaçlar hale gelmiştir (Çetinkaya, 2014, 65).

Tez açısından da 2001 ve 2002 yıllarının Filipinler'ine ve 2011 İspanya'sına bakmak, 21. yüzyıl siyasetinde toplumsal hareketlerin yerinin açıklığa kavuşturulması ve iletişim teknolojilerinin oynadığı rolün belirlenmesi yönüyle

²⁴ Az ücretle işçi çalıştıran yerler

²⁵ Bhumika Muchhala “Students Against Sweatshop”, A Movement of Movements: Is Another World Really Possible? adlı çalışmasında; “sweatshop” karşıtı harekete katılan aktivistlerin büyük oranda gelir düzeyi yüksek beyaz tenli insanlardan oluştuğunu söylerken, zamanla Latin Amerika, Asya ve Afrika kökenli öğrenciler arasında yankı bulmaya başladığını aktarır. Öğrencilerin başlardan bu hareketlere katılmama nedenlerini ise genelde kampüslerde etkili olmamaları olarak tanımlamıştır (Muchhala, 199).

²⁶ Latin Amerika, Asya ve Afrika kökenli insanların ten renklerini tanımlamak için “renkli” kavramı kullanılmıştır.

katkı sağlayacaktır. Demokrasi talebi ve toplumsal hareketlerin tüm dünyada birbirine refakat ettiği fikirlerinin gerçekliğini görmemizi sağlayabilmesi ya da bu bakış açısının somut bir örneğini verebilmesi açısından da oldukça önemlidir.

3.3.1 İki örnek: Filipinler ve İspanya

Charles Tilly, “Toplumsal Hareketler Yirmi Birinci Yüzyıla Giriyor” adlı makalesinde toplumsal hareketlerin 20. yüzyılda olduğu gibi yerel, bölgesel ve ulusal örgütlenme biçimlerine dayandığının unutulmaması gerektiğini, hem de ulusal bir hareket içinde bile giderek daha fazla uluslararası ilgi ve müdahale olduğunu göstermek için Filipinler’deki Estrada karşıtı ayaklanmalara değinir (Tilly, 2014).

Uzun yıllar boyunca önce İspanya’nın sömürgesi olarak daha sonrasında ise Amerikan yönetimi altında yaşayan Filipinler, 1946-2001 yılları arasında demokratik yöntemlere uymayan zora dayalı yönetimler arasında gidip gelmiştir (Tilly, 2014, 174). Bu politik arka planda film yıldızı Joseph Estrada, Filipinli Kitlelerin Partisi adlı partinin desteklediği programla 1998 yılında devlet başkanlığını kazandı. Ocak 2001’de Estrada’nın devlet başkanlığından istifa etmesiyle sonuçlanacak toplumsal hareketlerin başlamasına bir dizi olay neden olmuştur. Ancak toplumsal bir patlamaya neden olan gelişme anayasal kriz ile birlikte gelmiştir. Devlet başkanın yasadışı faaliyetlerden rüşvet aldığına ilişkin güvenilir suçlamaların olması sonrasında Filipinler Meclisi Estrada’yı Yüce Divana çıkarmak için 13 Kasım’da bir oylama yapmıştır. 22 üyeden oluşan ve bir ön mahkeme olarak görev yapan Senato’nun Estrada’yı mahkûm etmesi için oyların üçte ikisi gerekmektedir ancak oyların sayılması sonrasında mahkemenin kanıtları örtbas eden 11-10’luk oylaması büyük şok yaratmıştır (Bingöl ve Tanrıver, 2011). Yüce Divana gönderme krizi zamanla daha çok büyümüş, halk Estrada karşıtları ve yandaşları olarak ikiye bölünmüştür. 16 Ocak 2001 günü Filipinler’de cep telefonları EDSA²⁷’ya Git, Siyah Giyin mesajını yaymaya başlamış, bir saat içinde meydana on binlerce kişi toplanmıştır (Tilly, 2014, 153). İlk toplantıyı takiben 4 gün boyunca çoğu siyah kıyafetli bir milyondan fazla insan Estrada’nın istifasını istemiştir (Karagöz, 2013). Sokaklar rock grupları, lise yürüyüş bandoları, istifa talep eden pankartlarla dolmuştur. Sokak gösterilerinin

²⁷ Filipinlilerin EDSA dedikleri Epifanio de los Santos Caddesi olarak geçen meydandır.

devam ettiği sırada ordu komutanları, ordunun Estrada'yı artık desteklemediğini duyurmuştur (NTV, 2014). Yine bir dizi olayın ardından 20 Ocak günü Estrada Başkanlık Sarayı'nı terk ettirmiştir (Karagöz, 2013).

Peki, 2000 ve 2001 yıllarında Filipinlerde yaşanan toplumsal mücadele bize küresel toplumsal hareketler ile ilgili ne anlatıyor ve neleri başarabildiğini gösteriyor? İşte bu iki sorunun cevabı küresel toplumsal hareketlerin varlıkları ve mücadeleleri ile neyi amaçladıkları açısından kilit noktayı oluşturuyor.

Charles Tilly; Aralık ve Ocak aylarında gerçekleşen yürüyüşler, grevler ve basın açıklamalarının birçok yerel özelliğin yanı sıra açıkça küresel toplumsal hareket dağarcığının bir parçası olduğunu söylemektedir. Yani Estrada'yı devlet başkanı koltuğundan indirmek için başlayan kampanyalar mücadelenin bir parçasını oluştururken, bir programı bir kimliği ve daimi talepleri de ifade etmektedir²⁸. Üstelik ülkenin bir başka bölgesi (Antipolo)'indeki çöp depolarıyla ilgili yaşanan çatışmanın hükümet karşıtı gösterilerde sık sık dile getirilmesi bunun bir göstergesini oluşturmaktadır. Bunların anlamı Estrada karşıtı gösterilerin yalnızca "hükümet karşıtlığının" çok ötesine taşmış olduğudur. "Teknoloji analizcisi Howard Rheingold, Filipin örneğinin, "akıllı kalabalıklar"²⁹ (Rheingold 2003; Bingöl ve Tanrıver'den 2011) olarak adlandırdığı olgunun habercisi olduğunu savunmaktadır. Bilinçli ve esnek bağlarla birbirine bağlı, aniden kurulup dağılabilen, seyyar ve kural tanımaz esnekliği olduğu görüşünü dile getirmekte ve bu yönüyle özellikle dikkat çektiğini iddia etmektedir (Rheingold 2003; Gümüş'den 2010, 302).

Filipinler'deki toplumsal hareket ile günümüz toplumsal hareketleri arasında bağlantı kurabileceğimiz bir başka nokta yakın zamanda toplumsal hareketlere katılanların ağırlıklı çoğunluğu orta sınıftan geliyor olmasıdır (Bingöl ve Tanrıver, 2011, 138).

Son olarak; bu ciddi ulusal çatışmada uluslararası bağlantıların rolünün büyük olmasının nedeni özellikle iletişim ağlarının çok gelişmiş olması³⁰ ve bütünleşmenin sağlanmış olmasıdır. Yani artık baskıcı rejimler zihinleri bulandırma, tecrit, baskı seçeneklerini kullanamaz olmuştur. Muhafiz kitlelerin

²⁸ Charles Tilly'e göre toplumsal hareketler ilettikleri taleplere layık olduklarını, birlik içinde hareket ettiklerini, çıkarlarının arkasında duracak yeterli niceliğe sahip olduklarını ve her türlü bedel ve riski göz önüne aldıklarını taleplerine bağlı olduklarını göstermek zorundaydı. (WUNC)

²⁹ "Birbirlerini tanınmasalar dahi uyum içinde hareket eden topluluk"

³⁰ Cep telefonlarıyla Filipinler'deki kalabalıklar, ucuz ve hızlı iletişim sayesinde öncesine oranla daha hızlı ve daha çok sayıda toplanabilmişlerdir.

kendi iletişimsel süreçlerini yaratabildikleri görülmektedir (Çoban, 2009, 48). Bu bilgiler ışığında Charles Tilly pek çok düşünür gibi toplumsal hareketlerin küreselleştiğini savunmaktadır, sıradan insanların karar alma sürecinde daha çok etkili olmayı hedeflediği görüşündedir. Tilly, iletişim alanında meydana gelen değişikliklerin etkisiyle aralarında uzak mesafeler olan toplumsal hareketlerin irtibatının kolaylaştığını düşünmektedir. Bu düşüncesinden yola çıkarak, yeni teknolojiler toplumsal hareketleri dönüştürüyor mu sorusunu sorar. Bunun cevabı biraz evet biraz da hayırdır. İletişim yeniliklerinin iki yanlı olarak işlediğini göz önünde bulundurmaktadır. Bir yanda birbiri ile zaten bağlantı halinde olan eylemciler arasındaki koordinasyon maliyetlerini azaltan, diğer yandan, yeni iletişim araçlarına erişim sağlayamayanları daha katı bir şekilde dışarda bırakan ve böylece iletişimdeki eşitsizliği arttıran iki yönlü etkinin olduğunu söylemektedir (Tilly, 2014).

21. yüzyılın toplumsal hareketlerini anlamak ve anlamlandırmak açısından uygun olacağını düşünülen bir başka örnek İspanya’da “öfkeliiler” (Indignados) hareketidir.

İspanya’da başlayan “öfkeliiler” hareketinin ortaya çıkışı, Avrupa’da görülen Euro krizinin etkisiyle olmuştur. Kriz tüm Avrupa’da olduğu gibi İspanya’da da etkisini göstermiştir. Şubat 2001’de İspanya’da işsizlik oranı yüzde 12’ye (OECD Stat Extracts, 2014), gençler arasında işsizlik yüzde 47 oranına ulaşmıştır (OECD Stat Extracts, 2014). 2008 yılına doğru giden süreçte hükümetin krizin etkilerini azaltmak bir yana eğitim ve sağlık alanında ciddi kesintiler, kemer sıkma politikalarını uygulamaya koyması halkta ciddi tepkilere yol açmıştır³¹. Bunun yanında İspanya’da eleştiriler krizin işlevsiz, gerekli karşılıkları üretemeyen bir siyasi sitem tarafından kötü yönetildiğine odaklanmış olsa da, finansal krizin toplumsal sonuçlarına karşı Avrupa’nın tamamında yayılmakta olan mücadelelerden de etkilenmiştir (Erem, 2013). İki parti sistemine, yolsuzluklara ve genel olarak neo-liberalizme karşı konumlanmışlardır. Gerçek Demokrasi Şimdi (Democracia Real Ya) adı altında Facebook üzerinde bir tartışma ve eylem grubu kurulup, burada tartışma odaları ve bloglar oluşturulmuştur. Bu grup sayesinde yüzlerce insan İspanya’da temsili demokrasinin dahi yokluğunu tartışmaya başlamıştır (Castells, 2013). Merkezlessiz bir ağa dayanan grup, “Gerçek

³¹ 2008’den beri konut fiyatları yüzde 25 oranında azaldı. Bankalar da borç yükü altında eziliyorlar ve pek çoğu devletten kendilerini kurtarmasını talep ediyorlardı (Cop, 2013).

Demokrasi Şimdi! Sokaklara çıkın. Bizler siyasetçiler ve bankacıların elinde satın alınacak mal değiliz” sloganıyla gösteri çağrısında bulunmuş ve hemen ardından bir manifesto yayınlamıştır. Bu manifesto ile;

“Bizler normal insanlarız. Sizin gibiyiz: Sabahleyin okula gitmek, işe gitmek, iş aramak için uyanıyoruz, ailesi ve dostları olan insanlarız. Yaşamak, birlikte olduğumuz insanlara daha iyi bir gelecek sunmak için her gün çok çalışın insanlarız...Ama bu ülkede siyasi sınıfın çok büyük bir bölümü bizi dinlemiyor bile. Siyasi sınıfın işlevleri kendilerini bizim sırtımızdan zenginleştirmek, sadece büyük ekonomik güçlerin talimatlarına kulak vermek olmuştur. Oysa onların işlevi bizim sesimize kulak vermek, yurttaşların katılımını kolaylaştırmak, toplumun çoğunluğunun en yüksek yararını sağlamayı amaçlamak olmalıydı. Biz insanız, ben sadece satın aldığım şey, onu satın alma nedenim, onu kim için satın aldığım değilim. Bütün bu nedenlerden dolayı öfkeliyim. Değiştirebileceğime inanıyorum. Katkıda bulunabileceğime inanıyorum. Hep birlikte yaparsak başarabileceğime inanıyorum. Bizimle gelin. Bu sizin hakkınız.” denilmektedir (Democrasia Real Ya, 2014).

Manifestonun tam metni incelendiğinde özellikle yapılan demokrasi vurgusu dikkat çekmektedir. Neo-liberal küreselleşme sürecinde hükümetlerin insanlığın ilerlemesi için gerekli olan demokratik ilkeleri ulus-üstü kuruluşların yaptırımlarıyla yok saydığı iddia edilmektedir. Küreselleşme sürecinde yaygınlık kazanan demokrasi anlayışının, asıl olarak, demokrasinin, serbest seçimler, iktidarın seçimle oluşturulması gibi “biçimsel” kurallarını vurguladığı, çoğulcu ve katılımcı siyaset, bütünsel yurttaşlık hakları gibi alanları ise göz ardı ettiği ortak vurgu olarak görülmektedir (Kalfa ve Ataay, 2012).

Yayımlanan manifesto kısa zamanda önce sosyal medyada hızlı bir şekilde yayılmıştır. 15 Mayıs 2011’de resmi bir liderlik olmaksızın Madrid (50.000), Barcelona (20.000), Valencia (10.000) ve 50 şehirde daha on binlerce insan, gösteriler yapmıştır (Yeşil Gazete, 2011). Madrid’deki gösterilerin ardından bir grup gösterici, kentin en sembolik meydanı olan Puerta Del Sol Meydanında sabahlanmış, ilerleyen günlerde binlerce insan bu meydanlarda kalmaya başlamıştır

(Puig, 2013). Gerçek Demokrasi'nin ne olduğu tartışmaları yapılmıştır (Castells, 2013, 107).

Taninan herhangi bir lideri olmayan hareketin içinde, herkesin kendisini temsil ettiği ve kararların gün sonunda toplanan Genel Meclis yoluyla alındığı bir yapı benimsenmiştir. Başlangıçta, gösterilerin ilk günü olan 15 Mayıs tarihi nedeniyle 15-M hareketi olarak bilinmekteyken zamanla “öfkeliiler³²” hareketi olarak anılmaya başlanmıştır (Ardıç, 2014). Harekete katılan kitleler özellikle işleri, maaşları, hizmetleri ve yanan ipotekleriyle büyük zarar görürken, siyasilere tarafından tedbir alınmamasına öfkeli olduklarını söylemişlerdir. Protesto gösterileri bazı aylarda yükselerek bazı aylar da eski etkisini gösteremeyecek şekilde devam etmiştir. Ancak protesto gösterileri etkisini yitirse bile farklı meydanlarda katılımcı bir anlayışın benimsendiği forumlar devam etmiştir (Erem, 2013).

Manuel Castells'in kitabında verdiği rakamlara göre İspanya'da 2,2 milyon insan bu protesto gösterilerine katılmıştır (Castells, 201, 192). Katıların çoğunluğunu 20-25 yaş grubundaki üniversite öğrencileri ve işsiz üniversite mezunları oluşturmaktadır. Mevcut katılımcılara her sosyal kesim ve yaştan insanlar da katılmıştır (Puig, 2013).

Hareketin hedeflerinin ne olduğunun irdelenmesi temel soruların başında gelmektedir. Manifestolarında belirttikleri üzere öncelikli olarak insanların sorumlu olmadıkları bir krizin bedelini ödemeye zorlanmalarına karşı durduklarını belirtmek gerekmektedir (Democrasia Real Ya, 2014). Bunun yanında yolsuzluk yapan yöneticilerin yargılanması gerektiğini savunmak bir zorunluluk olarak görülmektedir. “Bizi Temsil Etmiyorlar” en çok kullanılan sloganlardan biri olarak kabul edilmektedir (Castells, 2013). Ancak önemle söylemek gerekir ki bu hareketin çok sesli olması nedeniyle ana vurguları başlıklar altında toplamak neredeyse imkânsız hale gelmektedir. Salamanca Üniversitesi 15-M hareketine katılan protestocularla yaptığı çalışma sonucunda, göstericilerin birleştiği noktaları bankalara, yolsuzluğa, seçim sistemine ve medyaya öfke şeklinde

³² Fransız filozof ve eski diplomat Stephane Hessel' in yayınladığı “indignezvous!” başlıklı broşürden esinlenerek, indignados (öfkeliiler) ifadesi benimsendi. Hessel, II. Dünya Savaşı'ndan sonra, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinin hazırlanmasına katkıda bulunmuştur. İnsanların yaşamak zorunda oldukları insani değerlerden uzaklaşan hayatlarına kızıp öfkelenmeye ve isyan etmeye çağıran uzun makalesi "Indignez-vous" birçok dile çevrilmiştir.

özetlemektedir. Bunun yanında en çok dikkat çeken sloganlarda hep “demokrasi” ve “özgürlük” vurgusu olduğunu söylemektedirler (Calvo, 2011; Puig’den 2013).

Taleplerden bazıları şunlardır: 1) Halk seçim yasasının reformu. Bu reformla istenen siyasi azınlıkların yeterince temsil edilmesinin mümkün kılınmasıydı. 2) Zorunlu referandumlarla, hem yerel olarak hem de internette karar alım sürecine katılım. 3) Seçilmiş yetkililerin görev sürelerinin sınırlandırılması 4) Ücret sınırlandırılması. Öfkeli hareketi aslında tüm toplumsal hareketlerde olduğu gibi temsili demokrasinin çıkmazını ortaya koyuyordu. Çözüm olarak öncelikle kararların alınmasına katılım mevzuu vurguluyorlardı. Ancak Filipinler örneğinde, toplumsal hareketin gerçekleştirdiği başarıların hiçbiri İspanya’da görülmemiştir. Üstelik 20 Kasım 2011’de yapılan seçimlerden Muhafazakâr Sağ Parti olan Halk Partisi (Partido Popular) büyük bir başarı ile çıkmıştır (Kürkçügil, 2013). Görünüşte bir kazanım elde edememiş gibi duran hareket örgütlenme aşamasında iletişim teknolojisinin kullanılması³³, öznelerin çokluk temelinde yükselmesi, temsili demokrasinin günümüz gerçekliğini yansıtmadığı ve küreselleşmenin bu türüsüne (yani neo-liberal küreselleşme) karşı olmak özellikleriyle toplumsal hareketlerin nitelikleri açısından bize bir gözlem sağlamasıyla büyük bir önem taşımaktadır.

Öfkeli hareketi, seçimlerde 1982’den beri ilk iki sırayı başkalarına kaptırmayan, iki siyasi partiden³⁴ başka bir alternatifi işaret eder konuma gelmiştir. İşte bu fikir doğrultusunda öfkeli hareketi “X Partisi” adıyla bir siyasi partiye dönüşmüştür. Ancak oldukça yeni olan bu girişimin 2015 İspanya genel seçimlerinde başarı olup olmayacağı hakkında bir şey söylemek için oldukça erken olduğu düşünülmektedir (Haberler, 2013).

Filipinler ve İspanya örnekleri üzerinden anlatılmaya çalışılan sivil itaatsizlik yönündeki planlar, yetkililere alenen meydan okuma, daha önceden belirlenmiş örgütlerle çağrı yapma, sembolik olarak seçilmiş yerlerde, toplantılar, gösteriler, yürüyüşler ve insan zincirleri kurulması, insanı temele alan bir demokrasi anlayışının talep edilmesidir. Temsili demokrasi sisteminin bazı sorunlar içerdiği iddia edilmektedir. Özellikle katılım noktası bunların başında gelmektedir.

³³ Öfkeli hareketine katılanlar arasında yapılan anket sonucunda; protestocuların yüzde 44,6’si facebook ve twitter gibi sosyal medya, yüzde 13,9 internet, yüzde 17,7 e-posta aracılığıyla protestolardan haberdar olmuştur. Geri kalan yüzde 23,8 ise yazılı basın ve tanıdık aracılığıyla haberdar olmuştur (Calvo, 2011; Puig’den 2013).

³⁴ Merkez sağda yer alan Halk Partisi (PP) ve merkez solda yer alan Sosyalist İşçi Partisi (PSOE)

Küreselleşmenin ön plana çıkardığı bireycilikle yalnızca belirli zamanlarda oy kullanıp bunun dışında siyasete katılması mümkün olmayanların; varlığını ifade etmelerinin, rahatsızlıkları dile getirilmeye başlanmalarının bir göstergesi olarak görülmektedir.

Filipinler ve İspanya’da meydana gelen toplumsal hareketler günümüz sorunlarını, bunlara kitlelerin yaklaşımlarını ve sonuç olarak hareketlerin elde ettiklerini ortaya koyan ciddi örneklerdir. Ancak küresel toplumsal hareketlerin haklı olarak en çok eleştirildiği “kazanım” noktasında var olan problemleri de yansıtmaktadır. Filipinler örneğinde hükümetin düşmesiyle somut bir başarı elde edildiği düşünülmektedir. Bunun yanında, İspanya’da Öfkeliiler hareketi seçimlerden çok kısa bir zaman önce yaşanmış olmasına rağmen bir başarı yakalayamamıştır. Ancak 2013 yılında siyasi bir parti kurulmasına karar verilmiştir. “X Parti” adıyla kurulan bu oluşumun kazanım elde edip edemeyeceği ile ilgili şu aşamada bir çıkarım yapmak neredeyse imkânsızdır. İşte bu noktada kazanım elde etmiş bir hareketin anlatılmasının yerinde olacağı düşünülmektedir. İtalya’da doğan 5 Yıldız Hareketi bu açıdan güzel bir örnek oluşturmaktadır.

5 Yıldız Hareketi küresel iletişim çağında ortaya çıkan toplumsal hareketlerin önemli örneklerinden biridir. Hareket günümüz toplumsal hareketlerinin hem niteliklerine³⁵ uygun bir örnek olması hem de seçimlerde yüksek oylar elde ederek parlamentoda temsil ediliyor olması yönüyle daha çok dikkat çeker hale gelmiştir.

Üçüncü bölümde detaylı bir şekilde bu hareketin nasıl “Başka Bir Muhalefet Mümkün” fikrini hayata geçirdiği anlatılacaktır. Özellikle hareketin programında yer alan ilkelerinin günümüz toplumsal hareketlerindeki ilkelerle paralelliği dikkat çekicidir. Bu noktada hareketin günümüz evrensel değerlerini taşıdığı görülmektedir. Ancak yine de 5 Yıldız Hareketi’nin öncelikle liderlik ile ilgili duruşu, daha sonra göçmenlere ilişkin partinin takındığı tavır ve yönetim konularında (özellikle ekonomi alanında) parti programında belirli bir işleyişin olmaması yönüyle eleştiriler getirildiği ve eksikliğin olduğu göz ardı edilmemelidir.

³⁵ Çoğulcu demokrasi, katılımcı tarzda bir siyaset, sosyal ağların kullanılması, sisteme karşı açık bir tepki, çevre ve insan haklarına değer.

4. 5 YILDIZ HAREKETİ

İtalya 5 Yıldız Hareketi (Momento 5 Stelle, genellikle Five Star Movement ya da M5S), küresel toplumsal hareketler içinde hem bir protesto hareketi³⁶ olarak doğması hem de zamanla siyasi temsil düzeyine ulaşmış bir oluşum olmasıyla özel bir öneme sahiptir. 2013 İtalya genel seçimlerinde yüzde 22,7 (BBC, 2013) gibi yüksek bir oyla parlamento'ya girmeyi başarmıştır. Temsilciler Meclisi'nde 109, Senato'da 54 (Amenduni, 2014) koltuk kazanarak sistem partileri olarak gördüğü diğer partileri kıyasıya eleştirerek, alışılmışın dışında bir siyaset anlayışını parlamentonun içinden dile getirmeye başlamıştır (Örmeci, 2013). Bu noktada hareketin; Türkiye dâhil olmak üzere dünyanın pek çok ülkesinde başlayan toplumsal hareketleri andıran, bir sivil başkaldırı havasını yansıttığı söylenebilmektedir. Özellikle sosyal medya aracılığıyla örgütlenen siyasi bir oluşum olması oldukça önemli olarak kabul edilmektedir. Dahası İtalyan siyasal sisteminde temsil edildiklerine ilişkin inanç taşımayan kesimlerin, (özellikle eşcinsel evliliklere olumlu bakışını dile getirmesi ve adaylarının yüzde 50'sinin kadın olması) seslerini dile getirmede etkili bir dil geliştirmiş olmasıyla yeni bir muhalefet anlayışını yansıttığı düşünülmektedir.

5 Yıldız Hareketi 2009 yılında İtalyan komedyen Beppe Grillo tarafından kurulmuştur (Struggles in Italy, 2008). Hareket bu ismi 2007 yılında, Piazza Maggiore, Bologna'da Beppe Grillo tarafından düzenlenen ve çok sayıda insanın katılımıyla oldukça başarılı bir şekilde gerçekleşen V-Day (Vaffaculo) gününden almaktadır. 2007 yılının ardından, 2008 yılında ikinci V-Day gerçekleştirilmiş, bu protesto gösterilerinin şekillendirdiği taleplerle yeni bir program oluşturulmuştur.

Hareketin adına anlamını veren 5 önemli nokta Grillo'nun seçmenlerine vaatlerinden oluşmaktadır. Bu ilkeler; yurttaşlık bilinci üzerine eğitim yatırımı yapılması, yenilenebilir enerji yatırımlarının artırılması, bilgi akışının bilhassa devlet tarafından ücretsiz ve şeffaf olarak yapılması, sürdürülebilir toplu taşıma tercihlerinin yapılması, sağlık ve eğitim harcamalarının kurallara oturtulması ve devlete verilmesidir (Çınar, 2013).

³⁶ Hareketin kurucusu Beppe Grillo tarafından "parti" kelimesi asla kullanılmamış, hareket olarak adlandırılmıştır.

Genel hatlarıyla verilen hareketin detaylı bir şekilde anlatılmasına, Beppe Grillo'nun tanıtılması ile başlanacaktır. Çünkü 5 Yıldız Hareketi'nin özgünlüğünün, kurucusunun farklılığından geldiği düşünülmektedir. Bunun yanında hareketin en zayıf yanı olduğu ve en çok eleştirildiği nokta olmasıyla da ek bir özellik kazanmaktadır.

4.1 Beppe Grillo

1948 yılında Cenova'da dünyaya gelen Grillo, yetmişli yıllardan beri tiyatro ve televizyon sahnesinde tek kişilik hiciv çalışmaları yapmakla ünlenmiş bir komedyendir. Grillo gösterilerinde (genellikle televizyon programları) özellikle politikacıları ve ekonomik güç merkezlerini ciddi şekilde eleştirmesiyle tanınır hale gelmiştir. Dünya çapında ün kazanması ise 1986 yılında zamanın Sosyalist yönetimini³⁷ katı bir şekilde eleştirdiği "Fantastico" gösterisiyle olmuştur (Navarria, 2009, 257). İtalyan Sosyalist Partisi'nde var olan yolsuzlukları ve otoriter bakış açısını eleştirdiği bu gösteri onun hayatında bir dönüm noktası olmuştur. Öncelikli olarak bu gösterinin ardından Beppe Grillo'nun herhangi bir televizyonda program yapması ya da konuk olarak çıkması alenen yasaklanmıştır. Televizyon programını takip eden yıllarda; Grillo, spor salonları, tiyatrolar ve meydanlarda gösteriler düzenlemeye başlamıştır. Bu gösterilerini ana akım medya eleştirisi şekillendirmiştir. Bunun yanında yenilenebilir enerji, telif hakları ve yolsuzluk konuları konuşmalarının özünü oluşturmuştur (Struggles in Italy, 2008).

Ocak 2005'de Grillo, 5 Yıldız Hareketi'nin örgütlendiği temeli oluşturan bir blog³⁸ (beppegrillo.it) kurmaya karar vermiştir. Ulusal medyada yer bulamayan ancak geniş halk kitlelerinin dikkatini çeken sorunlar ve ulusal çapta protesto çağrıları bu blog aracılığıyla gerçekleştirilmiştir (Navarria, 2009, 256). Blog kısa zamanda hızla takip edilmeye başlanmıştır. Fikirleri sosyal medyanın avantajları sayesinde hızlı bir şekilde yayılmıştır. Kısa bir zamanda İtalya'nın ana partilerinin sitelerini takip edenlerden daha çok ziyaretçi sayısına ulaşan blog, özellikle

³⁷ Öncelikle İtalyan Sosyalist Partisi'ni ve ardından partinin lideri Bettino Craxi'yi sert bir şekilde eleştirmiştir.

³⁸ Blog sayfası Gianroberto Casaleggio'nun öncü rolüyle 2005 yılında kurulmuştur.

yolsuzluk ile ilgili belgeleri paylaşılması nedeniyle ilgi merkezi haline gelmiştir.³⁹.

Dario Foe⁴⁰ tarafından “Zamanımızın en iyi hiciv yapan şakacısı” olarak tanımlanan Grillo, bilginin iletişim araçlarıyla halka ücretsiz ve özgürce sunulmasını savunduğu çalışmalarıyla 2005 yılında Time dergisinde yılın Avrupalı insanı adayları arasında gösterilmiştir (Çınar, 2013). Bunun yanında gösterileri sırasında bilgisayar parçalayan, saldırgan ve argo bir dil kullanan Grillo hem siyasi üslubu nedeniyle hem de lüks yaşantısı nedeniyle oldukça eleştirilmektedir (Amenduni, 2014).

Grillo'nun bir internet bloğundan başlayarak siyasi partiye dönüştürdüğü Beş Yıldız Hareketi bu noktada bünyesinde bazı çelişkiler de taşımaktadır. Grillo'nun hoş karşılanmayan üslubunun ve lider karizmasının hareketin başarısının artmasında önemli rol oynadığı ortadayken, aynı zamanda diğer oluşumlarda liderlik kavramına ilişkin bakış açısını kıyasıya eleştirmesi noktası ciddi bir çelişki doğurmaktadır. Dolayısıyla lidere bu kadar vasfin yüklendiği bir hareket, övgüleri ve eleştirileri bünyesinde beraber bulundurmaktadır (Turner, 2013).

4.2 5 Yıldız Hareketi'nin Tarihi

8 Eylül 2007 tarihindeki ilk eylemde Grillo, üç temel taleplerinin olduğunu dile getirmiştir. Öncelikli olarak parlamentoda sabıkası olan parlamenterlerin görevlerinden uzaklaştırılması çağrısında bulunmaktadır. İkinci olarak mevcut seçim sisteminin değiştirilmesini talep etmektedir. Burada dikkate aldığı iki nokta vardır. Seçim sisteminin bireylerin kişisel tercihlerini yansıtmaktan ziyade yalnızca bir partinin ya da koalisyonun seçilmesinin eleştirilmesi ve seçim barajının yüzde 4 civarına düşürülmesi gerekliliğidir. Üçüncü talep ise parlamenterlerin görev sürelerinin iki dönemle sınırlandırılması ve aynı anda iki seçilmiş görevde birden bulunmalarının yasaklanması şeklindedir (Navarria, 2009, 274). Temel taleplerin açıklandığı ilk V-Day, büyük bir başarıyla tamamlanmıştır. Grillo'nun ifadesine göre bugüne kadar sanal âlemde organize

³⁹ Bunların yanında toplum tarafından saygın kabul edilen kişilere mektuplar yayınlayarak, blog sayfasının her daim güncel kalmasını sağlamıştır.

⁴⁰ Nobel ödüllü yazar Danio Foe tarafından bu yakıştırma yapılmıştır (Çınar, 2013).

edilen en büyük gösteri olmuştur (Grillo, 2007). Rakamlar tartışmalı olmakla birlikte yaklaşık iki milyon insanın katıldığı tahmin edilmektedir (Mueller, 2008; Navarra'den, 2009).

İkinci V-Day 2008 yılında organize edilmiştir. Katılım noktasında ilk gösteriler kadar başarılı olamamasına rağmen, 5 Yıldız Hareketi'nin doğuşu noktasında çok önemli bir kilometre taşı olduğu söylenebilmektedir. Özellikle basın özgürlüğünün sağlanması, halkı ilgilendiren kararların alınması sırasında referandum mekanizmasının uygulanması isteği dikkat çekmektedir ve hareketin savunucularının ciddi bir şekilde desteklediği fikirlerin en önemlilerini oluşturmaktadır (Struggles in Italy, 2008). Daha katılımcı bir demokrasi modeline yönelik şekilde adlandırabileceğimiz bu talepler kısa zamanda halktan destek bulmuş ve 5 Yıldız Hareketi'nin doğuşu açısından iki önemli adımı oluşturmuşlardır.

Kendisine uygulanan sansürün resmi olarak 1990'ların başında kalkmış olmasına rağmen günümüze kadar devam ettiğini iddia eden Grillo, siyasi yolsuzluklar, çocuk işçi çalıştırma, yenilenebilir enerji gibi konularda tek kişilik gösteriler düzenlemiş ve blog sayfasında takipçilerinin doğrudan katılabileceği tartışma platformları yaratmıştır⁴¹. İşte 5 Yıldız Hareketi'nin doğuşunda önemle belirtilebilecek üçüncü adım olan "Meetup"⁴² bu tartışma forumlarının bir sonucu olarak kurulmuştur (Struggles in Italy, 2008). Yerel tabanlı grupların sorunlarının konuşulması ve toplantılar yapıp önemli kararların bu yolla alınması sağlanmaya çalışılmıştır. Böylece bir siyasi hareketten beklenen sonuca dayalı çalışma prensibinin yerine getirilmesi süreci hayata geçirilmiş olmuştur (Çınar, 2013).

Grillo'nun blog sayfasında yer alan link aracılığıyla giriş yapılan "Meetup" forumlarında yerel konular tartışılmaktadır. Örnek olarak su arzının özelleştirilmesine karşı yapılabilecek protesto gösterilerinin tartışılması ya da bir bölgedeki çöplerin yakılması için çöp fırınlarının inşa edilmesine karşı protestoların düzenlenmesi verilebilir. Özellikle "Meetup" forumlarında yerel

⁴¹ Örneğin 2005 yılında Operasyon: Temiz Parlamento adıyla bir kampanya başlattı. İtalyan Parlamentosunda her on kişiden birinin sabıkalı olmasına ilişkin tam sayfa bir ilan yayınladı. Ve herhangi bir suçtan suçlu bulunan bir kimsenin halkı temsil etmemesi gerektiğini savundu. Burada önemle belirtmek gerekir ki, kendisinin de bir trafik kazası nedeniyle sabıkası olduğu için Parlamento'ya girmemiştir.

⁴² Güncel verilere göre şu an; forumda yer alan grup sayısı; 1,416; üye sayısı 169,982 ve ülke sayısı 21'dir (Grillo, 2012)

seçimlere girilmesi fikri tartışılmıştır. 2009 yılında resmi adını alarak kurulan hareketin, ilk birkaç yıl boyunca katıldığı yerel seçimlerde adaylar bu ağlar aracılığıyla tartışma forumlarında belirlenmiştir (Turner, 2013). Geniş katılımı oluşturulan gruplarda tek tek tüm şehirler için en uygun adayın kim olacağı fikri tartışılmış, en iyi adayın belirlenmesi için önemli kriterler ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Hareket⁴³ 2009 yılında girdiği ilk seçimlerde 11 belediye meclis üyeliği kazandı. Kuruluşundan bir yıl sonra hareketin bulunduğu yer, dikkate değer bir başarı olarak görülebilmektedir. 2010 yılında girdiği 16 eyalet ve belediye seçimlerinde 11 meclis üyesinin seçilmesini ise o güne kadar gerçekleştirdiği en büyük başarı olarak kabul edilmiştir. 2011 seçimlerinde 5 Yıldız Hareketi İtalya'da 53 meclis üyeliğine ulaşmıştır. 2012 yılında yapılan olağan yerel seçimlerde ise Beppe Grillo'nun öncülüğünü yaptığı hareketi, 192 meclis üyesi, Mira, Sarego, Parma ve Comacchio belediyelerinde çoğunluğu sağlayıp başkanlığı dahi elde ederek seçimlerden başarıyla çıkmıştır (Çınar, 2013). Aynı seçimlerde Cenova gibi büyük bir belediyede 16 meclis üyeliği kazanarak ulusal düzeye yayılmış bir ağ örgütlenmesi olduğunu kanıtlamış olmuştur (Amenduni, 2014). Ancak 5 Yıldız Hareketi'nin en büyük başarısı Şubat 2013'de gerçekleşen genel seçimlerden yüzde 22,7 oy alarak üçüncü parti⁴⁴ olarak çıkmış olmasıdır (Election Resources, 2014). 5 Yıldız Hareket'inin İtalya seçimlerinde bu derece başarılı olmasında bir çok etken vardır. Bunların başında, İtalya seçim sistemi yasasında tercih edilen adayın doğrudan seçilmesine imkan tanınmamasının yattığı söylenebilir. Seçimlerden birinci çıkan siyasi parti her durumda 640 milletvekilliğinden 340'ını kazanmış sayılmakta ve siyasi partiler aday listelerini ikinci aşamada hazırladığından parlamentoya giren temsilciler, halkın gerçek kanaatini yansıtamayabilmektedir (Yozgat ve Sabun, s.77). Seçim sisteminin karma yapısına ek olarak halk siyasilere karşı ciddi bir güvensiz beslediğinden 5 Yıldız Hareket'inin kendine geniş bir muhalif bir alan yaratabildiği iddia edilebilir Özellikle Silvio Berlusconi gibi önemli siyasilerin isminin yolsuzluk iddialarına

⁴³ İtalya'da çift meclisli, 26 seçim bölgesi olan 3/+ dar bölge çoğunluğuna dayanan ve seçim barajı yüzde 4 olan karma seçim sistemi vardır. Bu sistemin uygulanması hükümetleri sık sık koalisyonlara zorlamaktadır. (Yozgat ve Sabun, s.77) .

⁴⁴ Matteo Renzi liderliğinde Demokrat Parti yüzde 28.5 ile birinci parti olurken, Silvio Berlusconi'nin partisi Forza Italia oyların yüzde 23.2 ile ikinci parti olmuştur (Amenduni, 2014).

karişması günümüz siyasetine ve siyasetçilerine yönelik ciddi tepkilerin oluşmasına neden olmaktadır. Özellikle siyasiler ve mafya arasında işbirliği iddiası, 5 Yıldız Hareket'ini destekleyen grupları rahatsız eden başlıca konuyu oluşturmaktadır (Barone,2010). Bu bilgiler ışığında hareketin yukarıdaki seçim sonuçlarına ulaşmasının temellerinin açıklanması amaçlanmıştır.

Seçim sonucunda parlamentoya üçüncü parti olarak giren Grillo, merkez sol ve merkez sağdan herhangi bir parti ile koalisyon yapma seçeneğini reddederken, Avrupa Birliği üyeliği ve AB ekonomik önlemleri konusunda da referanduma gidebileceğini açıklaması, Avrupa başkentlerinde ve piyasalarda tedirginlik yaşanmasına neden olmuştur. Bu olay hareketin hem dünya çapında tanınırlığını arttırmış hem de birçok eleştiri ile karşılaşmasına neden olmuştur (Örmeci, 2013).

5 Yıldız Hareketi elde ettiği seçim başarısı, küresel toplumsal hareketlerin geleceği için oldukça önem kazanmaktadır. Genel seçimlere hazırlanma döneminde hareket göstereceği adayları destekleyicilerin katıldığı seçimle belirlemesi özellikle günümüz toplumsal hareketleri için önemli bir noktadır. Günümüz toplumsal hareketlerin öznesi olan “çokluk” siyasi alana katılım açısından yalnızca seçimlerde oy kullanılmasına karşıtlık noktasında hem fikirdir. Dolayısıyla İtalya’da doğan bu hareket işte bu ihtiyaca cevap verebilen bir niteliktedir.

4.3 5 Yıldız Hareketi'nin Savunduğu Değerler

İnternet tabanlı bir hareket olarak başlayıp parlamentoda destekleyicilerini temsil eden siyasi bir gruba dönüşen 5 Yıldız Hareketi, pek çok yönden küresel toplumsal hareketlerin niteliklerini ve hedefleri bünyesinde bulundurmaktadır. Oldukça kısa kabul edilebilecek bir özetle siyasetin günümüzde olduğundan daha farklı okunmasını hedefleyen toplumsal hareketlere; 5 Yıldız Hareketi, alternatif bir muhalefet örneğini somut olarak sunmaktadır.

Bu bölümde toplumsal hareketlerle 5 Yıldız Hareketi'nin ortak nitelikleri olduğu fikrinin açıklaması, savunduğu değerleri ve sahip olduğu ilkeleri ortaya koyarak, açıklanmaya çalışılacaktır.

5 Yıldız Hareketi, 2012 yılında düzenlediği konferansının ardından bir manifesto yayınlamıştır. Bu manifesto ile ulusal politikalarını, amaçlarını ve hedeflerini ortaya koymuştur.

Parti programında belirtilen öncelikli amaç; daha ucuz, daha hesaplı ve daha şeffaf bir yönetim anlayışının getirilmesidir (Struggles in Italy, 2008). Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için öncelikle olarak parlamenterlerin harcamalarında büyük ölçüde kısıtlamaya gidileceğini belirtmektedir (Amenduni, 2014). Daha şeffaf⁴⁵ bir yönetim anlayışının getirilmesi için vatandaşların parlamentodaki tartışmalara internet vasıtasıyla katılımın sağlanmasını öngörmektedir ve daha fazla katılım için ulusal çapta referandum mekanizmasına başvurulması gerektiğini dile getirmektedir (Turner, 2013). Manifestoda yer alan radikal kararların bir diğerini enerji ve çevre politikaları oluşturmaktadır. Özellikle yenilebilir enerjiye geçilmesi gerektiğini savunulmaktadır. Küresel toplumsal hareketlerin içinde geniş bir yer kaplayan çevreci örgütlerin değerleriyle birebir örtüşen bu yaklaşım, hareketin günümüz toplumsal hareketleriyle uzlaşma içinde olduğunu göstermektedir.

Ekonomi politikaları konusunda ise dikkatle üzerinde durulması gereken birçok nokta vardır ve hareketin manifestosunda bunlar şu şekilde açıklanmıştır. İlk olarak internet kullanımının özendirilmesi gerektiğini savunmakta ve gazete ve televizyonlara bu yönde bir işlev atfedilmektedir. Yeni düzenlemeler aracılığıyla bankaların ve finansal kurumların güçleri sınırlandırılmalıdır. Bunun yanında demiryolları, karayolları ve enerji üretimi üzerinde devlet tekelleri kaldırılmalı, halk sağlığı açısından hizmet vermek üzere kurulacak kar gütmeyen kuruluşlar ve yerel girişimler teşvik edilmelidir (Grillo, 2012). Parti programı ile küresel toplumsal hareketler arasında kurulan bağda karşımıza çıkan bir başka ortak noktayı, ekonomi programındaki maddelerden bazıları oluşturmaktadır. Finans kuruluşlarının gücüne ilişkin sınırlandırma talebi buna örnek olarak verilebilmektedir. Dünya Sosyal Forumu'nun da kurucu öğelerinden biri olan ATTAC⁴⁶, sermaye hareketlerinin kontrol altına alınması için mücadele etmekte ve bu yönde çalışmalar yapmaktadır. Kurlsız mali sermaye hareketlerinin

⁴⁵ Hareket içinde şeffaflığı ve hesap verilebilirliği sağlamak için; seçilen adayların altı ayda bir ağ üzerinden seçmenlerin desteğini yenileyip yenilemediğini sorarak cevabın olumsuz olması halinde görevlerini bırakmaları kuralı getirildi.

⁴⁶ ATTAC, Finansal Piyasaların ve Kurumların Demokratik Denetimi İçin Uluslararası Harektir.

dünyadaki gelir adaletsizliğinin ve yoksullaşmanın başlıca nedenlerinden biri olduğu düşüncesinden hareketle, kısa vadeli mali sermaye hareketlerinin denetlenmesi ve vergilendirilmesi talebi için mücadele etmektedir (George, 2005;Gümrükçü, 2007). Bu noktada ulusüstü finans kuruluşlarına yönelik ortak bir karşı duruşun olduğu söylenebilmektedir. Ancak 5 Yıldız Hareketi'nin bu sınırlandırmanın nasıl olacağına dair bir açıklaması bulunmamaktadır.

Yeni ve daha güzel bir İtalya için ve yaşanılabilir bir Avrupa için bilhassa iletişim mecraları ve çevre konusunda çalışmalar yapılmasını, halkın çokuluslu şirketlerin önünde ve adaletin hâkim olduğu bir ülkede yaşaması gerektiğini savunan hareket, parti programının yapı taşlarını oluşturan ilkeleri⁴⁷ 2012 yılında genişletmiştir.

Grillo tarafından kaleme alınan bu ilkeler şunlardır: Taşranın ortadan kaldırılması⁴⁸ (Özellikle bu ilke öncelikle İtalyan basını ardından tüm dünya basınında geniş yankı bulmuştur. İtalya bölünüyor mu şeklinde yorumlanmıştır⁴⁹); Yerleşim nüfusu 5.000'in altında olan küçük kasabaların birleştirilmesi; kamu harcamalarının azaltılması; İtalyan Anayasa'sının vatandaşlara öğretilmesi; parlamenterlerin görev süresinin iki dönemle sınırlandırılması (Grillo, 2007), seçilmiş temsilcilerin tüm ayrıcalıklarının ortadan kaldırılması; görev süreci boyunca başka herhangi bir görevde yer almasının ve çalışmasının yasaklanması; parlamenterlerin aldıkları ücretlerin ortalama düzeylere çekilmesi; seçimlere katılmak için adayların hiçbir suç işlememiş olma şartının getirilmesi; parlamentodaki toplantılara internet aracılığıyla tüm vatandaşların katılımının sağlanması (doğrudan katılım); otoritelerin ortadan kaldırılması⁵⁰; ve kanunların nihai olarak onaylanmasından önce üç ay boyunca internet aracılığıyla halkın bilgisine sunulması şeklindedir (Struggles in Italy, 2008).

⁴⁷ Yurttaşlık bilinci üzerine eğitim yatırımı yapılması, yenilenebilir enerji yatırımlarının artırılması, bilgi akışının bilhassa devlet tarafından ücretsiz ve şeffaf olarak yapılması, sürdürülebilir toplu taşıma tercihlerinin yapılması, sağlık ve eğitim harcamalarının kurallara oturtulması ve devlete verilmesidir. (Çınar, 2013)

⁴⁸ Grillo gelen tepkiler üzerine bu madde ile ne anlatmak istediğini açıklayan "Ya Yarın" başlıklı bir yazı yayınlamıştır. Özet olarak söylenebilir ki, "Bir merkezden yönetilmemeyi istemek, bölünmeyi istemek anlamına gelmez. Ben bölünmeyi değil, 5 makro bölgeye dayalı bir federal devleti kastettim" demektedir. (Grillo, 2012)

⁴⁹ (CNN Türk Haberler, 2014)

⁵⁰ Ancak bu ilke ile neyi kastettiğine ilişkin herhangi bir açıklama yer almamaktadır.

İletişim alanında meydana gelen gelişmelerin ve siyasal sistemin eksikliklerinin bir araya gelmesiyle doğan toplumsal muhalefet için doğrudan demokrasi modeli meydana getirmeyi amaçlayan 5 Yıldız Hareketi, savunduğu değerleri parti programına alarak bu konuda somut adımlar atıldığını ve kararlı olduklarını göstermiştir.

Yukarıda saydığımız ilkelerin birçoğu tartışmaya açık olsa dahi, içinde bulunduğu siyasal sisteme bir eleştiri olduğunu ve 1999 Seattle gösterilerinden bu yana yaygın bir şekilde devam eden protesto hareketlerinin kimliğini yansıttığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Özellikle gerçek bir lider algısının parti programında belirtilmemesi ve doğrudan demokrasiye sürekli atıfta bulunması (maaş, sağlık güvencesi ve parlamentoda konuşulan konular hakkında doğrudan fikir beyan etmelerini internet aracılığıyla sağlanması) bu fikri destekler niteliktedir. Ayrıca örgütlenme yöntemi olarak sosyal medyayı kullanması, şeffaflık ilkesi ve vergi adaleti gibi ilkelerin benimsenmesi ile halka hesap verilebilirliğini bünyesinde taşıması küresel toplumsal hareketlerin ortak çağrısını oluşturması açısından oldukça önemlidir.

Dünyanın birçok bölgesinde devam eden protesto gösterileri -ki bu süreç günümüzde “Seattle Etkisi” olarak adlandırılmaktadır- (Charlton, 2010, 49), siyasi muhalif bir harekete dönüşmezken ilk defa 5 Yıldız Hareketi bunun gerçek olabileceğini göstermiş ve muhalif bir bakışı parlamentoya taşıyarak oldukça ciddi bir başarı gerçekleştirmiştir.

5 Yıldız Hareketi'nin geniş çaplı olarak elde ettiği başarıyı belirleyen üç önemli faktör vardır (Turner, 2013, 195). Bu faktörler öncelikle örgütlenme başarısı, sonra bu örgütlenme esnasında Grillo'nun liderliğinde hareketin destekleyicilerinin buluşması ve politikaların belirlenmesinde katılımın esas alınmasıdır. Üçüncü bölümün başından beri anlatılanların ışığında söylenebilir ki, protesto gösterilerine geniş katılımın sağlanmasında Grillo'nun blog sayfası oldukça önemli olmuş, hareketin örgütlenmesine en büyük katkıyı yapmıştır. Bunu bir yıl arayla gerçekleştirilen V-Day günleri izlemiştir. Bu noktada kritik bir rolü “Meetup” forumlarının oynadığı söylenebilir. Hareketin seçimlere girmesi ve bu seçimlerde önemli başarılar sağlaması, sosyal medya araçlarını kullanması ve katılımcıların fikirleriyle tartışma ortamlarının gerçekleşmesiyle bir atılım

gerçekleştirmiştir. Böylece sosyal bir hareketin siyasal bir partiye dönüşmesi süreci yaşanmış olmuştur. 2007 yılında yapılan ilk V-Day gününden bu yana örgütlenme aşamasında aktivistler arasında yatay örgütlenme gerçekleştirilmiş, seçimlere katılım dâhil her aşamada internetten faydalanılmıştır. Bu sosyal ağlar sayesinde hareketin popülerliği artmış ve mevcut sistemde yer alan partilere inancını kaybetmiş kesimlerin bir araya gelebileceği bir platform sağlanmış olmuştur. Hareketin örgütlenme tarzında saydığımız bu nitelikler, günümüz toplumsal hareketlerinin, birlik içinde çeşitlilik niteliği ve özellikle Manuel Castells'in çalışmalarında dile getirdiği sosyal ağlar aracılığıyla iletişimin örgütlenme açısından önemini bünyesinde taşımaktadır (Castells, 2013).

Hareketin destekleyicileri -büyük oranda üniversite mezunu- hem internet ortamında hem de eylem alanlarında kendilerini göstermiştir. Bu sayede hareketin büyümesini teşvik etmişlerdir (Turner, 2013).

5 Yıldız Hareketi'nin başarısında payı olan diğer faktör liderlik mevzusudur. Grillo'nun liderliği hareketin büyük kitlelerce benimsenmesinde büyük bir katkı sağlarken aynı zamanda ardında bazı çelişkileri de taşımaktadır. Öncelikli olarak Grillo'nun hayranlarının yoğun bir şekilde katılımı hareketin görünürlüğünü arttırmıştır. Ancak zamanla kullandığı dilin sertliği özellikle seçim dönemlerinde tansiyonu arttırmaya yönelik tavırlar sergilediği iddiası hareketin eleştirilmesi neden olmuştur. Ve bu hareketin Grillo'nun gidişiyle beraber sönümleneceği yönünde bir bakış açısı oluşmuştur.

Hareketin başarıya ulaşmasında önemli olan son faktör uyguladığı politikalar ve şikâyet mekanizmasının etkin bir şekilde işliyor olmasıdır (Turner, 2013, 200). Grillo hareketin hedeflerinin anlaşılması için programını yedi bölüme ayırmıştır. Bu bölümler “devlet ve vatandaşlık”, “enerji”, “bilgi”, “ekonomi”, “ulaşım”, “sağlık” ve “eğitim” alanlarından oluşmaktadır (Grillo, 2012). “Devlet ve vatandaşlık” başlığı altında alınan maddelerin hepsi daha önce bahsettiğimiz parti programını oluşturmaktadır. Bu aşamada hareketin anlaşılması açısından diğerlerinin de içeriğine bakmak yerinde olacaktır. Bilindiği üzere ekolojik dengenin neo-liberal üretim anlayışı yüzünden giderek bozulduğu fikri toplumsal hareketlerin özneleri içinde yaygın olarak kabul edilmektedir. Günümüz muhalefet anlayışıyla benzer nitelikleri taşıyan 5 Yıldız Hareketi de enerji başlığı

altında, yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırımın artırılması (Navarria, 2009) ve enerji üretimindeki çeşitliliğin azaltılması gerektiğini savunmaktadır (Grillo, 2012).

Bilgi alanında internet kullanımının artırılması ve telif haklarının ortadan kaldırılması bir diğer bölümü oluşturmaktadır. Ekonomi alanında finansal sektörlerin yeniden düzenlenmesi çağrısında bulunulmakta, demiryolları, karayolları, telekomünikasyon ve enerji alanında devlet ve özel sektörün sahip olduğu tekellerin kaldırılmasının yanı sıra işsizlik maaşı tahsis edilmesi gerekliliğini ortaya koyulmaktadır. Ulaşım konusunda kamuya ait ulaşım yollarının yapımını destekleyen bir bakış açısı görülürken, mevcut projelerin hızlı bir şekilde bitirilmesi savunulmaktadır (Sicily Straits köprüsünün ve yüksek hızlı tren projelerinin). Sağlık alanında doktorların hesap verebilirliğinin artırılması gerekliliğinin yanı sıra halk sağlığına ilişkin devlet yatırımlarının artırılmasını, ilaç fiyatlarının ve vatandaşlarının sağlık hizmetleri sonunda ödediği ücretlerin düşürülmesi gerektiğini savunulmaktadır. Son olarak eğitim alanında internet aracılığıyla eğitime ilişkin altyapı çalışmalarının, devlete ait liselere ve üniversitelere yatırımın artırılması gerekliliği iddia edilmektedir. Bunun yanında İngilizce eğitiminin anaokulundan başlaması gerekliliğini ortaya koymaktadırlar (Turner, 2013, 201).

Bu politikaların tamamı incelendiğinde özet niteliğinde söyleyebileceğimiz; kamu yönetimi harcamalarının azaltılması; çevreye ilişkin değerlerin güvence altına alınması, yolsuzluklara karşı mücadele edilmesine ilişkin hedeflerin ortaya koyulmuş olduğudur. Manuel Castells günümüz toplumsal hareketlerin özelliklerini: internet ağını benimsemeleri; hem küresel hem de yerel nitelik göstermeleri; lidersizlik vurgusuna sahip olmaları; kendilerini eleştirebilmeleri noktasında sürekli ilerlemeyi hedef almaları ve şiddet içermemeleri şeklinde özetlemektedir (Castells, 2013, 193). Bunun yanında neo-liberal küreselleşmeyle artan eşitsizler vurgusu ve yoksulluğun artışına tepki, özneleri birleştiren ortak bir paydayı oluşturmaktadır (Navarria, 2009). 5 Yıldız Hareketi bu özelliklerin birçoğunu bünyesinde bulundurmaktadır. Ancak yine de bu küresel toplumsal hareketlerin tüm değerlerini yansıttığı anlamına gelmemektedir. Hareket kendi programı üzerinden birçok noktada eleştirilmektedir. Öncelikli olarak dış ticaret konusunda herhangi bir açıklama olmaması, Avrupa Birliği'ne yaklaşım

noktasında net bir duruşun olmayışı ve göç politikalarına ilişkin belirlemelerin olmayışı hareketin eleştirildiği noktalardır (Struggles in Italy, 2008). Özellikle göç politikaları ve göçmenlere ilişkin Grillo'nun tavrı dikkat çekici ve haklı eleştirilere konu olmaktadır. Bu iddiayı somut bir şekilde açıklamak için verilebilecek örnek Grillo ile İtalyan Kuzey Ligi Partisi⁵¹ (Lega Nord) arasında birbirlerini destekleyici tutumun başlamasıdır (Çınar, 2013). Antoni Negri ve Michael Hardt'ın "çokluk" teorisi bağlamında toplumsal hareketlerin öznelere tanımladığımızda, farklılıkların birliğinden doğan bir muhalefet örneğiyle göçmenlere tavrı dışlayıcı olan bir anlayışının farklılığı gözler önüne serilmiş olmaktadır. Bu yüzden günümüz toplumsal hareketleriyle, 5 Yıldız Hareketinin en büyük farklılığının göçmenlere bakış açısı yönüyle olduğu iddia edilebilmektedir. Ancak bu destekleyici tutumun parti programı gibi resmi bir evrak üzerinde olmaması bu yöndeki eleştirileri biraz olsun zayıflatmaktadır (Turner, 2013). Bunun dışında 5 Yıldız Hareketi "popülist" bir parti olması yönüyle bazı eleştirilerle karşılaşmaktadır. Bu eleştiriler kaynağı Grillo'nun ne sağcıyı ne de solcu açıklamasından almaktadır. Özellikle hareketin temel gerekliklerinde, herhangi bir siyasi partiye üye olmayı yasaklayan ilkenin olması bu yönde tezleri desteklemektedir. Grillo'nun ifade ettiği şekilde;

Bu hareket, elbette, geleneksel sol/sağ ayrımını da geçersiz kılacaktır: "İdeoloji diye bir şeye inanmıyorum. Beş Yıldız Hareketi solcu değildir, sağcı da değildir, bana göre ikisi de aynı kapıya çıkar. Biz İtalyan halkının bir hareketiyiz, o kadar..." "İki İtalya vardır. Birincisi ayrıcalıklı bir kast'ın parazit İtalya'sıdır. Bu, siyasetçilerden, bürokratlardan, memurlardan, iş güvencesi olanlardan, emeklilerden, yaşlılardan oluşur. Diğer İtalya ise, bağımsız çalışanların, işten çıkarılanların, güvencesiz işçilerin, KOBİ'lerin, öğrencilerin, gençlerin ülkesidir" (Grillo, 2012).

Grillo'nun bu açıklamasından sonra, 5 Yıldız Hareketi'nin hem sol kanata (finansal kuruluşların daha fazla denetlenmesi, kamu hizmetlerinin arttırılması için yatırım yapılması) hem de sağ kanata (Avrupa Birliği ile ilgili referanduma

⁵¹ Özellikle İslam karşıtlığı yüksek olan parti, burka ve peçenin İtalya'da yasaklanması için yasa tasarısının meclise getirmesi ile dünya gündemine gelmiştir. Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığını İzleme Merkezi (EUMC) tarafından yayınlanan rapor da belirttiği üzere; İtalya'da Müslümanlara yönelik ayrımcılık ve islamofobi unsurlarını inceleyen ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Müslümanlara karşı düşmanlığın göçmenler, azınlıklar, yabancı düşmanlığı ve ırkçılık bağlamında değerlendirilip partinin faaliyetlerinin tehlike bulunduğunu belirtilmektedir.

gidebileceği konusu ya da kamuya ait malların özelleştirilmesi) yakın olduğu şeklinde yorumlanabilmektedir. İşte bu noktada hareket, ideoloji ötesi (post-ideology) olduğunu iddia eder (Turner, 2013, 206). Hareket'in ana meselesi: yolsuzluğa karşı mücadele, aşırı kamu harcamalarının azaltılması ve internet kullanımının artırılmasıdır. Özellikle bu ilkeler Amerika'da Occupy Wall Street hareketinden İspanya'da Öfkeli hareketine ya da Mısır Devrimine kadar dünyanın pek çok bölgesindeki toplumsal hareketler tarafından da desteklenmektedir.

Son olarak 5 Yıldız Hareketi için söylenebilecek önemli bir nokta, mevcut yönetim anlayışına muhalif olan kesimlerin seslerini duyurdukları bir merkez haline gelmiş olmasıdır (Struggles in Italy, 2008). Yasakçılık ve sansüre karşı radikal demokrat duruş ve özellikle internet özgürlüklerinin savunulması noktasında gösterilen itina harekete katılımın her geçen gün artmasını sağlamıştır.

5. SONUÇ

Tarihteki başka birçok toplumsal hareket gibi, günümüzün toplumsal hareketlerini kendi zaman biçimleri yaratmıştır (Castells, 2013, 193). Örneğin Mısır'da MÖ 1170'de Krallar Vadisi'nde mezar yapımında çalışan işçiler yevmiyeleri ödenmediği için eşlerinin de desteğini alarak tarihin bilinen ilk grevini gerçekleştirmişlerdir (Kürkçügil, 2013). Onları var olan sisteme muhalifliğe iten neden, ekonomik zorluklar ve ağır yaşam şartları olmuştur. Tarihin ilk grevinin kökenleri ekonomik olarak açıklanabilir, ancak günümüze doğru ilerleyen zaman çizelgesinde toplumsal ilişkilerin karmaşıklaşmasıyla beraber muhalefet biçimleri de farklılaşmış ve şekillenmiştir.

Dünya tarihinde başkaldırıları; çok sayıda, dağınık, kopuk, anlık ve en iyi durumunda ancak kısmen etkili olduğu uzun bir süreç yaşamıştır. Elbette toplumsal hareketlerin tarihini oldukça kısa bir geçmişe dayandırmak hatalıdır ancak sosyolojik bir yenilik olması kıstasını ele alarak Wallerstein 1848 ayaklanmalarını sistem karşıtı hareketlerin devrimi olarak adlandırır. Bu durumu,

“Bu ayaklanmalara katılan insan grupları yeni bir kurum yaratmaya başladılar: üyeleri, yetkileri ve (hem uzun vadeli hem de kısa vadeli) özgün politik amaçları olan sürekli bir örgütlenme⁵² oluşturdular” şeklinde ifade etmektedir (Arrighi vd., 1995, 35-36).

Bu bağlamda, 18. yüzyılın sonlarından itibaren sosyal ve ekonomik yapıların değişmesi, toplumsal sınıfların belirginleşmesi, üretim ve bölüşüm ilişkilerinin yeni mekânlar ve içerikler kazanması ile birlikte kitlelerin hareketi örgütlü ve uzun vadeli bir mücadele halini alarak “toplumsal hareket” olarak adlandırılmaya ve ayrı bir inceleme alanı olarak belirmeye başlamıştır (Yıldırım, 21).

Dolayısıyla “toplumsal hareketler” kavramının kullanışı ve teorik analiz nesnesi haline gelmesi, işçi sınıfının toplumsal ve siyasi bir güç olarak yükseldiği döneme ve somut olarak 1848 devrimlerine uzanmaktadır. Burada vurgulanması

⁵² Yine Wallerstein'a atıfla; bu tür örgütlü sistem karşıtı hareketler daha önce asla var olmamıştır. Çeşitli dinsel mezhepler benzer bir örgütlenme yoluna gitmiş olsalar dahi amaçları noktasıyla birbirinden ayrılmaktadır. Dinsel mezhepler tanımları gereği öteki dünyaya ilişkindir. 19. yüzyılda ortaya çıkan sistem karşıtı örgütlenmeler ise esas olarak dinsel değil politiktir (“bu dünya”nın yapıları üzerine odaklanmaktadır).

gereken nokta, toplumsal hareketler olgusunun, ekonomik ve sosyal açılardan belirli değişimlerin yaşandığı ve kitlesel taleplerin belirginleştiği dönemlerde ivme kazanarak yeni boyutlar kazandığıdır. Dolayısıyla kavramın seyri, toplumsal değişim süreçleri ile yakından alakalıdır. Bu bilgilerin üzerine rahatlıkla oturabiliriz ki, 1800-1960 dönemi toplumsal hareketleri sınıf temeline dayanan dünyayı maddi koşullar üzerinden sorgulayan ve mücadelesini burjuvazinin yıkılması üzerinden kuran hareketlerdir. İşçi sınıfı önderliğinde toplumsal hareketlerin kurumsallaşarak iktidarı ele geçirme mücadelesi hâkimdir. 1968 hareketinin, toplumsal hareketler tarihi açısından başka bir kırılma noktası olduğu açıktır. Bu kırılmanın yaşanmasının nedeni, dönemin sosyal ve ekonomik koşullardır. Bu koşullar temsili demokrasilerin ve serbest piyasa ekonomisinin meşruiyet krizi ile katı bir bürokrasiye dönüşen reel sosyalizme yönelik eleştirilerle başlamaktadır. Esasında, başta öğrenciler, kadınlar, eşcinseller, siyahlar, göçmenler olmak üzere, temsili demokratik sistemin vadettiği yurttaşlık haklarını tam olarak kullanamayan ve bunların genişlemesini isteyen kitleler, hareketin yeni gücü haline gelmiştir. Bu süreç toplumsal hareketlerin günümüzde “yeni toplumsal hareketler” olarak adlandırılmasıyla sonuçlanmıştır. Offe bu hareketlerin yeni olmasının nedeni; sorunsallaştırdıkları konular, ilgiler, değerler ve hareket biçimlerinin farklılığından kaynaklı olduğunu söylemektedir (Yaylacı, 2011, 83). Örneğin Wallerstein’in belirttiği gibi “1968 sonrası hareketler, ırkçılık ve cinsiyetçiliğin yalnızca bireysel önyargılar ve ayrımcılıkla ilgili olmadığını, aynı zamanda kurumsal biçimler de aldığını ısrarla vurgulamaktadırlar” (Arrighi vd., 1995). Özetle; 1968 sonrası toplumsal hareketler daha çok orta sınıflara dayanmaktadır. Buna göre eğitilmiş ve ekonomik güvene sahip orta sınıf radikalleri, iş piyasasının kenarında kalmış eski orta sınıf unsurları ve işsizler, üniversite öğrencileri, ev kadınları gibi gruplarla eklemlenerek yeni hareketin yapısal karakteristiğini oluşturmaya başlamışlar ve kimlik temelinden yükselmişlerdir.

Küresel toplumsal hareketler ise küresel iletişimin artması ile toplumsal ilişkilerin çeşitlenmesi ve farklı grupların birbirinden haberdar olması ile ortaya çıkmıştır. Neo-liberal küreselleşme sürecinde dünya genelinde artan eşitsizliklerin birleştirdiği yeni bir toplumsal muhalefet biçimi olarak tanımlayabileceğimiz bu hareket; vatandaşların sorunlarının yerel olmaktan ziyade uluslararası bir nitelik

taşımasına dayanır. Daha önce de söylediğimiz gibi dünya çapında tanınır hale gelmesi Seattle gösterileriyle olmuştur. 1999 yılında 1500 örgütün katılımıyla gerçekleşen Seattle gösterileri (Charlton, 2010, 49), farklı amaçlardan yola çıkarak ortak düşman etrafında toplanabilen göstericilerle Dünya Ticaret Örgütü toplantısını iptal ettirmeyi başararak, ilk sembolik başarısını elde etmiştir. Bu başarı sembolik olarak kabul edilmektedir. Çünkü göstericiler neo-liberal sistemin işleyişinin bir toplantının iptal edilmesiyle bitmeyeceği bilincini taşıyorlardı. İşte bu noktada sosyal forum fikirleri doğmuştur.

Seattle gösterileri ile dünya gündemine oturan ve hızla yayılan küresel toplumsal hareketler, sosyal forum düşüncesinin ortaya çıkışından sonra ikincisi kısa süre içinde uluslararası alanda bir örgütlülüğün olanaklarını araştırmaya başlamış ve hareketin sadece protesto eylemleriyle sürmeyeceğini göstermiştir. Böylece hareketler Dünya Ekonomik Forumuna⁵³ alternatif olarak düzenledikleri ve sürekli bir alternatif arama ve oluşturma süreci olarak gördükleri Dünya Sosyal Forumu sayesinde, yaptıkları gösteriler ve kitlesel protesto eylemleri dışında, bir araya gelmeye başlamışlardır (Gümrükçü, 2007). Dünya Sosyal Forumu “Başka Bir Dünya Mümkün” adıyla bir bildiri yayınlamış ve bu bildirin ilk maddesiyle hareketin niteliklerini ve amaçlarını ortaya koymaya çalışmıştır. Bu maddede;

*Dünya Sosyal Forumu; neo-liberalizme, sermayenin tahakkümüne ve her türlü emperyalizme karşı olan ve dünya ile insanoğlu arasında verimli ilişkiler kurmaya yönelik evrensel bir toplum oluşturmaya kendilerini adanmış grupların ve sivil toplum örgütlerinin, konuya ilişkin olarak türettikleri düşünceleri ve fikirleri demokratik bir şekilde tartıştığı, önerilerin ortaya atılıp tecrübelerin paylaşıldığı ve etkili eylemlerin bir araya getirilebildiği bir toplantı yeridir*⁵⁴ (Forum Social Mundial 2002) denmektedir.

⁵³ Dünya Ekonomi Forumu merkezi İsviçre'nin Cenevre kentinde yer alan uluslararası bir vakıftır. Her yıl İsviçre'nin Davos kasabasında toplanmaktadır. Dünyanın en tanınmış işadamları ve siyasetçilerini bir araya getirmektedir.

⁵⁴ Dünya Sosyal Forumu ilkeleri toplamda 14 maddeden oluşmaktadır. Misyonu dünyadaki tüm sivil toplum örgütlerini bir araya getirmek olarak tanımlar ancak asla sivil toplum örgütlerini temsil eden bir kuruluş olmadığını özenle belirtir (Forum Social Mundial, 2002).

Geniş anlamda demokrasiyi ve barışı savunarak, çoğulcu, her türden ayrımcılığa ve neo-liberal küreselleşme sürecine karşı bir sosyal hareketler ağına sahip bir programla küresel toplumsal hareketlerin en somut çıktısını oluşturmaktadır (Şensever, 2003).

Sınıf temelinde çıkan toplumsal hareketlerin öznelere kimlerin oluşturduğu konusu akademik tartışmaların merkezinde bulunan bir konudur. Tez kapsamında bu soru Hardt ve Negri'nin bakış açılarıyla cevaplama çalışılmıştır.

Hardt ve Negri'ye göre imparatorlukta meydana gelen toplumsal hareketlerin öznesi "çokluk"tur. Çokluk küresel toplumsal hareketin hem sınıfı hem de kültür anlayışını bünyesinde bulunduran, neo-liberal küreselleşmenin mağdur ettiği kesimlerin tamamını kapsamaktadır. Negri'ye göre çokluk bir tekillikler bütünüdür ama her tekillik de bir "çokluk"lar bütünüdür (Negri, 2006). Burada anlatılmaya çalışılan küresel dünyanın giderek farklılıkları çeşitlendirilmesi ama aynı zamanda benzer problemleri yaşamalarının onları bir araya getirmesidir. Daha önce bahsettiğimiz gibi fabrika üzerine kurulu bir hayattan toplumun fabrikaya dönüştüğü bir hayata geçilmiştir. Dolayısıyla sosyo-ekonomik eşitsizler yaşamın her alanına yayılırken, aynı anda farklı ülkelerde farklı boyutlarla da yaşanmaya başlamıştır. İşte bu yüzden gelişmiş ülkelerden herhangi birinde çevrenin tahribi üzerine başlayan bir protesto mutlak suretle Afrika ülkelerindeki açlık soruna değinmektedir. Günümüzün toplumsal hareketlerini farklılıklar korunarak bu temelden yükselen muhalif hareketler olarak tanımlayıp, geçmiş dönem toplumsal hareketlerden ayrıldığı noktaları ortaya koymuş oluruz.

Bu aşamada önemle belirtilmesi gereken bir nokta vardır. Tez kapsamında toplumsal hareketleri eski ve yeni olarak ayırıp bu temeller üzerinden tanımlamış bulunmaktayız. Ancak bu görüş genel kabule ulaşmış bir konu değildir. Yeni toplumsal hareketler kavramının özellikle "yeni" vurgusu tartışmalarının odağında durmaktadır. Örneğin Doğan Çetinkaya çalışmasında, 18. yüzyıldan itibaren görülmeye başlanan hareketlerle yeni olarak tanımlanan hareketler arasında ciddi benzerlikler olduğunun altını çizer ve bu ayrımın önyargılara dayalı olduğunu söyler (Çetinkaya, 2014, 44). Doğan Çetinkaya'nın ifade ettiği şekliyle toplumsal hareketler arasında eski ve yeni olarak bir ayrım yapmak sınıfı dar iktisadi bir

yapı⁵⁵ olarak görmek, onun bir toplumsal ilişki biçimi olduğunu ve kültürel olarak da bir hegemonya kurduğunu görmezden gelmek demektir (Çetinkaya, 2014, 45). Eleştirilerini devam ettirdiği bir başka nokta; yaşadığımız çağda sınıf hareketlerinin bittiğine ilişkin yaygın bir kanı oluşturulmaya çalışıldığı düşüncesidir. Çetinkaya'nın fikrini dayandırdığı temel nokta yeni olarak tanımlanan toplumsal hareketlerin⁵⁶ kökenlerinin 19. yüzyıl ortalarına kadar giden köklü bir geçmişi olduğudur.

“Oysa geçtiğimiz yüzyıldaki işçi hareketleri ücret mücadelelerin, çalışma saatlerinin kısaltılmasının yanı sıra, kadın-çocuk çalışması, cemaat yaşamı, göçmenlerin sorunları, eğitim kamusal hizmetlere ulaşma sorunları, oy hakkı, fikir ve ifade hürriyetinin genişletilmesi ve savaş karşılığı gibi çok çeşitli problemlerle uğraşmış, tarım işçilerinden zanaatkârlara, küçük mal sahiplerinden hizmet sektöründe çalışanlara, birçok toplumsal kesimi saflarında toplamayı başarabilmişlerdir. Bu hareketler içinde yer alan birçok unsur kendi renklerini bu hareketlere taşıyabilmiştir” (Çetinkaya, 2014, 48).

Bu eleştiriler dikkate alınıp üzerine yapıcı bir tanımlama yapmak için Claus Offe'nin eski ve yeni paradigma arasındaki temel farklılıklara ilişkin özetini vermek yerinde olacaktır. Offe'ye göre eskinin aktörleri grup olarak hareket edip gelir dağılımı gibi çatışmalara müdahil olurken, yeni toplumsal hareketlerde grup gibi davranmayan topluluklar belli temalar etrafında bir araya gelirler. Daha çok ekonomik büyüme ve toplumsal güvenlik üzerinde duran eskinin aksine yeni paradigma barış, çevre ve insan hakları üzerine vurgu yapar. Eski paradigma özgürlük ve maddi ilerleme ile ilgiliyken yenisi bireysel özerklik ve kimlik üzerinde durur. Eski paradigmadaki resmi, büyük ölçekli birlikler varken yenisinde enformel, farklılaşmaya dayalı zayıf bir hiyerarşi vardır (Yaylacı, 2011, 126).

1960'larda yaşanan toplumsal değişimlerin eski toplumsal hareketleri dönüşüme uğratarak daha önce var olmayan yeni hareketlerin ortaya çıkmasına yol açtığı gibi günümüz koşulları da kendine özgü yeni hareketler üretmekte ve

⁵⁵ Çetinkaya'nın bu noktadaki eleştirisi, sınıfı kendi iktisadi çıkarlarından başka bir şey gündeme getirmemiş ve hatta başka toplumsal kesimleri dışlamış olarak gösterdikleri yönünde oluşan kanaattir.

⁵⁶ Başlıcaları kadın hareketi, çevre hareketi, barış hareketi

var olanların da evrilmesine sebep olmaktadır. Tezin ilk bölümünde sayısal verilere yer vererek açıklanmaya çalışıldığı üzere; neo-liberal küreselleşme sürecinde yaşanan derin eşitsizlik günümüz toplumsal hareketlerine neo-liberalizm karşıtı bir nitelik katmaktadır. Küreselleşen dünyamızın kazandığı en önemli zenginlik olarak iletişim ve internet teknolojinin artması, dünyanın farklı noktalarında bireylerin birbirinden haberdar olmasını sağlayarak yerel sorunları küresele eklemlenmekte dolayısıyla küresel norm ve değerlerin aynı anda yaratıcısı, yargılayıcısı ve savunucusu rollerini üstlenmelerine neden olmaktadır.

Naomi Klein “No Logo” adlı çalışmasında Seattle’den başlayarak dünyaya yayılan protesto hareketlerinin dağınık bir yapıya sahip olsalar bile, yakından bakıldığında aslında belirli bir hedefe yoğunlaştıklarını söylemektedir (Klein, 2000). Zapatista hareketin sahip olduğu niteliklerin günümüzün hareketlerinin düşünüş yapısının temelinde olduğunu iddia etmektedir (Klein, 2000, 338). Bu noktada Klein’in iddia ettiği şekliyle Zapatista hareketinin bünyesinde bulunan katılımcı demokrasi, çokluğa yapılan vurgu, yerel sorunların dünyanın genelinde hüküm sürdüğü inancıyla tez kapsamında incelenen toplumsal hareketler dâhil pek çok hareketi derinden etkilemiş olduğu söylenebilmektedir.

Çoğulcu niteliği gittikçe güçlenen, sürekli bir akış ve hareketlilikle dikkati çeken modern toplumlardaki insanlar, sabitlenmesi mümkün olmayan ve sürekli değişen kimlikleri paylaşmaktadırlar (Kalfa ve Ataay, 2008). Böyle bir toplum yapısında temel mücadele alanının temsili demokrasinin içinde bulunduğu çıkmazdan kurtarıp daha katılımcı ve müzakereye yönelmiş bir demokrasi anlayışının olduğunu söylemek yanlış olmaz. Özellikle Dünya Sosyal Forumu gibi örgütün bakış açısını yansıtan tartışma platformları; ortak bir program oluşturmaktan çok, çeşitlilik, çoğulculuk, gönüllülük, özerklik gibi değerlere önem vermektedir⁵⁷. Tezin ikinci bölümünde örneklendirilen tüm toplumsal hareketlerde bu değer görülmektedir. Filipinlerde Estrada karşıtı ayaklanmalardan İspanya’da öfkeli hareketine oradan da İtalya 5 Yıldız Hareketine hepsinde halkın daha fazla söz söyleme hakkı olduğu bir demokrasi talebi dikkat

⁵⁷ Dünya Sosyal Forumu, ekonomi kalkınma ve tarih alanlarında her türlü totaliter ve basitleştirici ya da indirgemeci görüşlere ve şiddetin devlet tarafından kontrol amacıyla kullanılmasına karşıdır. Forum barışçıl ilişkilere ve katılımcı demokrasiye saygı duymayı en ön planda tutar. Ve bireylerin başka bireyle üzerinde her tür hâkimiyetini ve bir insanın bir başka insanın emrine sokulmasını kınar sonuçlarının saydam dolaşımını amaçlar (Forum Social Mundial, 2002).

çekmektedir. Bu ülkelerdeki hareketi oluşturan özneler siyaset katılımının⁵⁸ sadece seçimlerde oy kullanmakla sınırlanamaz bir kavram olduğunu savunup protestolara, grevlere ve boykotlara katılmak gibi boyutlarının da olduğunu söylemektedirler. İkinci bölüm boyunca demokrasi kuramları çerçevesinde teorik temelleri oturtulmaya çalışılan konu, temsili demokrasinin günümüzün değerlerine uzak kaldığı ve bu yüzden yerini giderek daha katılımcı bir demokrasi anlayışına bırakması gerektiğidir. Çözüm önerileri olarak katılımcı demokrasi, müzakereci demokrasi, radikal demokrasi gibi kavramlar sunulmaktadır.

Kavramların tanımlanması birbirinden oldukça farklı gibi görünmesine rağmen özünde çok ciddi ayrımların olmadığı da gözlemlenmektedir. Tüm demokrasi kuramları bir diğerinin eksikliğini kapatıp daha ideal bir demokrasi anlayışı sunmaktadır.

Günümüz toplumsal hareketleri protesto, kültürel bozgun⁵⁹ (culture jamming) ve grev, boykot gibi siyaset katılımının bir yolu olduğunu savunduğu değerle bireylerin karar alma süreçlerine etkin bir şekilde katılabildiği, alınan kararları denetleyebildiği kısacası söz söyleme hakkının olduğu bir demokrasi modelini istemektedirler.

İspanya'da, Yunanistan'da ya da farklı bir ülke örneğinde herhangi bir kurumun ya da örgütün öncülüğü olmadan sokağa çıkan ve eyleme geçen insanlar, toplumsal hareketleri siyaset ve sosyal meseleler üzerine kurmaya başlamışlardır. Katılım yollarının sınırlanmadığı, bilgi ve deneyim akışının sağlandığı, söz ve eylemin birlikte yürüdüğü bir esnek-yapıyı kurmak, toplumsal hareketlerin geleceği noktasında kritik önemdedir (Yıldırım, 2012).

İnternet kullanımının, toplumsal hareketler üzerindeki etkisi tez boyunca en çok üzerinde durulan konuların başında gelmiştir. Filipinler, İspanya ve İtalya örneklerinde; örgütlenme düzeyinde internet kullanımının merkezi bir konuma yerleşmesi, öncelikle onun bir iletişim aracı olmasından ve bilginin hızla yayılmasını sağlamasından kaynaklanmaktadır. Bu sayede eylemciler arasındaki

⁵⁸ Siyaset katılım kavramı, bireysel bir eylem olarak ve vatandaşın, bireyin siyaset tercihini oy verme yoluyla ifadesi olarak tanımlanması noktası eleştirilerin merkezindedir.

⁵⁹ Kültürel bozgun terimi ilk kez 1984'te San Francisco'lu ses kolaj grubu Negativland tarafından ortaya atılmıştır. Reklam panolarının spreyle boyanması, benzer karakterler kullanılarak kolajlanması, şirket logolarının yeniden tasarlanması, benzer isim taşıyan gazetelerin basılması, web sayfalarına korsan saldırılar düzenlenmesi gibi gösterileri içerir (Kalafatoğlu, s. 178).

bilgi alışverişi kolaylıkla sağlanabilmektedir. Bunun yanı sıra, internetin toplumsal hareketler açısından, bilgi paylaşımını aşarak toplumsal bir ağ yaratmak bakımından önemli olduğu söylemek yerinde olacaktır. Özellikle İtalya'daki 5 Yıldız Hareketi'nin tamamen bir blog sayfasından örgütlenip genişlemesi, günümüz toplumsal hareketleri üzerinde internetin oynadığı temel rolü göstermesi açısından iyi bir örnek olmaktadır. Ancak yine bu noktada Charles Tilly'e atıfta bulunarak söylemek gerekir ki, toplumsal hareketlerde teknolojik yeniliklerin etkisi iki yönlüdür. Teknolojik imkânlarla sahip kesimler arasında artan iletişim ve örgütlenme kolaylığı, erişim imkânı olmayan kesimlerin bu sürecin dışında kalmasına daha çok yalnızlaşmasına neden olmaktadır.

Michael Albert “Umudu Geleceğe Dönüştürmek” adlı çalışmasında küresel toplumsal hareketlerin var olan sistemin yerine ne konacağı ve bunun nasıl gerçekleştirileceği konusunda net bir siyasal program ortaya koymakta başarısız olduğunu belirterek, çözüm önleriyle kendi deyimiyle kapitalizmin ötesinde yaşam için alternatif bir model sunar (Albert, 2008). Bu çözüm önerilerinin en başında ise katılımcı bir demokrasi ve ekonomi anlayışı gelmektedir. Toplumsal hareketlerin özneleri arasında göreceli olarak ortak olduğunu söyleyebileceğimiz dayanışma, hakkaniyet, şeffaflık, çeşitlilik bu modelin temel değerleridir (Albert, 2008, 20-28).

Son olarak ekonomik sömürü, ırkçılık, cinsiyetçilik karşıtı gruplar, etnik azınlık, kadın ve işçi haklarını savunan örgütler gibi farklı amaçları olan hareketleri bir potada eritip ortak bir hedefe yönelmeleri gerektiğini söylemek yanlış olacaktır. Ancak hareketin eleştirildiği noktaların başında bu çeşitliğin ortak bir kanala yönlendirilmediği müddetçe sönmüneceği iddiası gelmektedir. Dünyanın çeşitli bölgelerindeki sol gruplar hareketin kapitalizm karşıtlığına dönüşmesi gerektiğini vurgulamaktadır. “Başka Bir Dünya Mümkün” sloganının içini doldurulmadığını ve o dünyaya giden yolu açıklamadıkları söylemektedirler (Sustam, 2009). Bu bakış açısına sahip kesimler, yalnızca küreselleşmenin yol açtığı sorunların hafifletilmesine yönelik reform talepleriyle sınırlı bir hareketin, kendisini, sistem-içi konumlara sürükleyeceği iddia etmektedirler.

Küresel toplumsal hareket içinde, çevreye ve insan haklarına yapılan saldırılardan kadın emeğinin ve işçilerin sömürülmesine, Arjantin'deki krizden

Afrika'daki açlık sorununa, gelişmekte olan ülkelerin borçlarından ölen deniz kaplumbağalarına varana kadar geniş bir toplumsal sorunlar kümesinden kapitalist sistemi sorumlu olduğunu dile getirirler (Kalfa ve Ataay, 2008).

Bu çalışmada 1990'lar sonrası ortaya çıkan bu yeni toplumsal hareketlerin isimlendirilmesinde özellikle küresel toplumsal hareketler kavramı seçilmiştir. Bunun öncelikli nedeni, hareketin küreselleşme karşıtı bir hareket olmadığı inancının taşınmasıdır. Özellikle Dünya Sosyal Forum'unun hareket için oldukça önemli olduğu noktasından hareketle, forumun kendini "küreselleşmesinin bu tür lüsüne" karşı konumlandığı gerçeğinden yola çıkarak bu adlandırma tercih edilmiştir. Doğrudan eylem ve demokratik değerlerin genişletilmesi yoluyla siyasal özneyi sadece bir seçmen olarak değil karar alma süreçlerinin her aşamasına eklemeyen hareketin, daha önce bir araya gelmesi imkânsız grup ve hareketleri buluşturması noktasıyla oldukça önemli olduğu düşünülmektedir.

Brezilya'da 12 Haziran tarihinde başlayan Dünya Kupası organizasyonu hem gelecek çalışmalar açısından hem de küresel toplumsal hareketlerin ortak hassasiyetleri bakımından tez kapsamında dikkat çekilmek istenen son konuyu oluşturmaktadır. Neo-liberal politikaların uygulandığı süreçte oldukça önemli hale gelen ve dünyanın birçok yerinde düzenlenen büyük organizasyonlar, gün geçtikçe artmaktadır. Bu organizasyonlara ev sahipliği yapan ülkelerin vatandaşlarından gelen eleştirilerde aynı oranda artmaktadır. Bu açıdan son örneği oluşturan Brezilya halkı, hüküm süren yolsuzluklar, bozulan altyapı sistemleri, çok büyük oranlara ulaşmış sokak suçları noktasında 12 Haziran'da başlayan Dünya Kupasını bir fırsat olarak görmenin ötesinde bir dezavantaj olarak algılamaktadır (Mendes ve Images, 2014). Özellikle bu büyük organizasyon için şehrin güvenliğinin sağlanma adına polis şiddetinin giderek arttığının altı çizilmektedir. İnsanlar özellikle eğitim, sağlık harcamaları ve diğer kamu harcamalarına yönelik kullanılması gereken kaynakların, Dünya Kupası için kullanılmasına karşı çıkmakta Brezilya'nın gelişimi için yanlış bir adım olarak değerlendirmektedir (Mendes ve Images, 2014). Ülkede bunca yoksulluk varken, kaynakların kupa nedeni ile özel şirketlere, inşaat firmalarına ve FİFA'ya aktarılması eleştirilirken, kupa için harcanan 11 milyar doların eğitim ve konut için kullanılması talep edilmektedir. Ek olarak kupa karşılaşmaları için yapılan 12 stadyum için insanların zorla tahliye edilmesi, kısmen şehrin yönetiminin FİFA'ya

verilmesi ve buna ilişkin yasada değişiklik yapılması eleştirisi de başından beri dillendirilen konuların içinde yer almaktadır (Bora, 2014). Daha fazla iş ve ekonomik gelişme yerine kaynakların stadyum yapımına harcanması turnuvalara karşı toplu bir protestoyu doğurmaktadır. Bu nokta Brezilya halkı sosyal medya aracılığıyla “FIFA evine dön”, “Kimin İçin Kupa”, “Devlet Dünya Kupasında Yoksullara Karşı Savaşa Hazırlanıyor” sloganları altında tepkilerini dile getirmektedir.

Üstelik Dünya Kupası başlangıç gününde gerçekleşen protesto gösterilerini engellenmek için sokakların tamamen boşaltılması, sert önlemlerin alınması ve medyanın bu gösterileri hiç yer vermemesi geçtiğimiz yıl ülkemizde yaşanan Gezi Protestolarıyla benzerlik göstermektedir. Bunun yanında Gezi olaylarının başladığı tarihten kısa bir süre sonra 20 Haziran’da sokaklara dökülen 1 milyondan fazla Rio de Janeiro’lu gösterici, Türkiye’ye ve “Gezi direnişçilerine” selam gönderen afişler paylaşmıştır (Bora, 2014). Sonuç bölümünde çok kısa bir biçimde olsa da Gezi olaylarına ve Brezilya halkının Gezi ile kurduğu birliğe değinmek, günümüz toplumsal hareketlerinin farklı coğrafya, kültür ve siyasi geleneğe sahip olduğu halde, nasıl ortak bir sorunu⁶⁰ düşman olarak gördüklerini göstermemizi sağlamaktadır.

⁶⁰ Neo-liberal küreselleşmenin yarattığı eşitsiz ve adaletsiz ekonomik sistem

KAYNAKÇA;

- Albert, M.**, 2008, Umudu Geleceğe Dönüştürmek: Kapitalizmin Ötesinde Yaşamak, (Çev T. Doğan), Bgst Yayınları, İstanbul, 330s
- Amenduni, D.**, 6 March 2014, Why so many Italians love Beppe Grillo's Five Star Movement, <http://www.theguardian.com/commentisfree/2014/mar/06/italians-beppe-grillo-five-star-movement> , (18 Mayıs 2014 tarihinde erişilmiştir).
- Arrighi, G., Hopkins, T.K ve Wallerstein, I.**, 1995, Sistem Karşıtı Hareketler, (Çev. C. Kanat, B.Somay, S. Sökmen), Metis Yayınları, İstanbul, 135s.
- Barber, B.**, 1995, Güçlü Demokrasi; Yeni Bir Çağ İçin Katılımcı Siyaset, (M. Beşikci), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 375s.
- Bora, T.**, 18 Haziran 2014, Dünya Kupasından İki Fotograf: Son Sokak Maçı, http://www.radikal.com.tr/yazarlar/tanil_bora/dunya_kupasından_iki_fotografson_sokak_maci-1197633, (20 Haziran 2014 tarihinde erişilmiştir).
- Barone, A.**, 9 Nisan 2008, İtalya'da Halk Siyasetten Soğudu, <http://www.dw.de/italyada-halk-siyasetten-so%C4%9Fudu/a-3255020> (19 Haziran 2014 tarihinde erişilmiştir).
- BBC.**, 27 April 2013, Italian Election, <http://www.bbc.com/news/world-europe-21327856> (19 Mayıs 2014 tarihinde erişilmiştir).
- BBC.**, 7 March, 2013, Economy: There is no alternative (TINA) is back, <http://www.bbc.com/news/uk-politics-21703018>, (10 Ocak 2014 tarihinde erişilmiştir).
- Berktaş, F.**, 2010, Liberalizm ; tek bir ideolojiye indirgenmesi olanaksız bir ideoloji, 47-106, 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler, H. Birsen Öz (Der.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 537s.
- Castells, M.**, 2013, İsyen ve Umut Ağları İnternet Çağında Toplumsal Hareketler, (Çev.E. Kılıç), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 311s.
- Chang, H.J, ve Grabel, I.**, 2005, Kalkınma Yeniden, (Çev. E. Özçelik), İmge Yayınları, Ankara, 283s.
- Charlton, J.**, 2010, "Another world was possible"? Anti-Capitalism in the year 2000. A Journal for and About Social Movements Article, 2 (1): 44 – 78.

- CNN Türk.**, 10 Mart 2014, İtalya Yok Olabilir, <http://www.cnnturk.com/haber/dunya/italya-yok-olabilir> (Mayıs 27, 2014 tarihinde erişilmiştir).
- Cop, B.**, Şubat2013, Güney Avrupa'da Ekonomik Kriz ve Toplumsal Hareketler, http://www.gpotcenter.org/dosyalar/KE5_2013_Cop.pdf, (7 Nisan 2014 tarihinde erişilmiştir).
- Çam, E.**, 2005,Siyaset Bilimine Giriş, Der Yayınları, İstanbul, 670s.
- Çetinkaya, Y.D.**, 2014, Tarih ve kuram arasında toplumsal hareketler, 25-75, Toplumsal Hareketler Tarih, Teori ve Deneyim, Y. D, Çetinkaya (Der) İletişim Yayınları, İstanbul, 533s.
- Çımrın, F.K.**, 2009, Karşı küresel hareketlerin kuramsal tartışmalarına bir katkı: imparatorluk ve çokluk kavramlarının değerlendirilmesi, 147-173,Yeni Toplumsal Hareketler , Küreselleşme Çağında Toplumsal Muhalefet, B. Çoban (Der), Kalkedon Yayınları, İstanbul, 271s.
- Çınar, M.**, 20 şubat 2013, 5 Yıldızlı Hareket: Umutsuzların Umudu, <http://www.bianet.org/bianet/dunya/144514-5-yildizli-hareketumutsuzlarin-umudu> (20 Mayıs 2014 tarihinde erişilmiştir).
- Çopuroğlu Y.C. ve Nadir Ç.B.**, 2010, Yeni sosyal hareketler paradigması bağlamında Türkiye'deki küreselleşme karşıtı grupların birbirleriyle ve dünyadaki karşıtlarla karşılaştırılması,Sosyoloji Araştırmaları Dergisi,13 (1): 67-100
- Demir, G.**, 2001, Post neoliberalizm? Kriz ve sonrası üzerine, Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi, (1): 2-20
- Demir, N.**, 2010, Demokrasinin temel ilkeleri ve modern demokrasi kuramları. Ege Akademik Bakış, 10, (2):597-611.
- Democrasia Real Ya.**, Manifiesto (English), <http://www.democraciarealya.es/manifiesto-comun/manifiesto-english/> (1 Mayıs 2014 tarihinde erişilmiştir).
- Dirlik, A.** 2014, Pasifik perspektifinde toplumsal hareketler: Çağdaş radikal siyasetin soyağacı üzerine düşünceler, 75-95, Toplumsal Hareketler Tarih, Teori ve Deneyim, Y.D. Çetinkaya (Der.), İletişim Yayınları, İstanbul, 533s

- EFA Global Monitoring Report** 2005,United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization . 2004. <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001373/137333e.pdf> (18 Nisan 2014 tarihinde erişilmiştir).
- Erdem, B.K.**, 2011, Radikal demokrasi kuramı bağlamında yeni medyanın geleceği: ‘Wikileaks örneği’, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 2011 (40): 5-25.
- Eurostat, European Commission Statistic**, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/themes> (15 Nisan 2014 tarihinde erişilmiştir).
- Foran, J.**, 2014, Devrim ve küreselleşme: Chiapas'tan Seattle ve ötesine, 95-123Toplumsal Hareketler Tarih, Teori ve Deneyim, Y.D. Çetinkaya (Der.), İletişim Yayınları, İstanbul, 533s
- Forum Social Mundial**, 22 August 2002, What the World Social Forum is, http://www.forumsocialmundial.org.br/main.php?id_menu=19&cd_language=2 (17 Aralık 2013 tarihinde erişilmiştir).
- Foucault, M.**, 2012, Cinselliğin Tarihi, (Çev. H.U.Tanrıöver), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 494s.
- G8 Information Centre**, What is the G8? http://www.g8.utoronto.ca/what_is_g8.html (13 Mart 2014 tarihinde erişilmiştir).
- George, S.**, 2005,Başka Bir Dünya Mümkün Eğer, (Çev. A. Tonak), Metis Yayınları, İstanbul, 221s.
- Gözler, K.**, 2009, İdare Hukukuna Giriş, Ekin Kitapevi, Bursa, 518s.
- Grillo, B.**, 4.Ekim.2007, Beppe Grillo's Blog, http://www.beppegrillo.it/en/2007/10/civic_lists.html (21 Mayıs 2014 tarihinde erişilmiştir).
- Grillo, B.**, 2012, Programma, <http://www.beppegrillo.it/iniziative/movimentocinquestelle/Programma-Movimento-5-Stelle.pdf> (19 Mayıs 2014 tarihinde erişilmiştir).
- Gümrükçü, S.B.**, 2007, Bir Toplumsal Hareketin Doğuşu: Küreselleşme Karşıtı Hareketlerin Türkiye'de Ortaya Çıkışı, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül ÜniversitesiSosyal Bilimler Enstitüsü, 163s.

- Hardt, M. ve A.Negri.**, 2011,Çokluk, İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi, (Çev. B. Yıldırım), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 382s.
- Human DevelopmentReport**, Kasım 2010.United Nations Developed Programme,http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/270/hdr_2010_en_complete_reprint.pdf (10 Kasım 2013 tarihinde erişilmiştir).
- Internet World Stats.** 30 Haziran 2012, <http://www.internetworldstats.com/stats.htm> (17 Ocak 2014 tarihinde erişilmiştir).
- Kalfa, C. ve Ataay, F.**, 2008, Küresel toplumsal hareketler, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2008/2 (16): 127-149s.
- Kalfa, C. ve Ataay. F.**, 2012, Küreselleşme, neoliberalizm ve demokrasi, Alternatif Politika, 4 (3):304-317s.
- Kalafatoğlu, Ş.T.**, 2013, Küreselleşme karşıtı hareket, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(1): 143-195s.
- Kaya, R.**, 2 Ocak 2011,Yeni Toplumsal Hareketler: Özgürlüğün Değişen Grameri, <http://www.kaosgl.com/sayfa.php?id=6126> (29 Kasım 2013 tarihinde erişilmiştir).
- Keyman, F.E. ve Üstüner, Y.**, 1995, Globalleşme, katılımcı demokrasi ve örgüt sorunu,Ekonomik Yaklaşım, 6 (18-19): 33-38s.
- Klein, N.**, 2000, No Logo: Taking aim at the Brand Bullies , Toronto, Vintage, 338p.
- Köse, S.C.**, 2010, Müzakereci demokrasi kuramı ve toplumsal politik dönüşümün imkanları; Kürt açılımı üzerine bir inceleme,Journal of Global Studies Special Issue, 89-115s.
- Kürkçügil, M.**, 2013, 1848'den 2013'e Kendiliğinden Kitle Hareketleri,Yaşarken Yazılan Tarih: Gezi Direnişi ve Halk Hareketlerinin Geçmişi, 69-75s.
- Lelandais, G.E.**, 2009,Sosyal Hareketler Teorileri ve Küreselleşme,63-90,Yeni Toplumsal Hareketler Küreselleşme Çağında Toplumsal Muhalefet, B. Çoban (Der.) Kalkedon Yayınları, İstanbul, 271s
- Malkoç, E.S.**, 2013, Yeni Toplumsal Hareket Olgusu ve Türkiye'de 1980 Sonrası Yeni Toplumsal Hareketler.Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mcnelly, D.**, 2013, Başka Bir Dünya Mümkün: Küreselleşme ve Antikapitalizm, (Çev. O. Köymen), Yordam Kitap, İstanbul, 412s.

- Muchhala, B.**, 2004, A Movement of Movements: Is Another World Really Possible? Londra: Verso,
- Negri, A.**, 2006, İmparatorluktaki Hareketler, (Çev.K.Atakay), Otonom Yayıncılık, İstanbul, 295s.
- OECD Stat Extracts.**, Health Care Resources, <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode> (11 Mayıs 2014 tarihinde erişilmiştir).
- OECD Stat Extracts.**, Gross Domestic Product (GDP), http://stats.oecd.org/Index.aspx?datasetcode=SNA_TABLE1# (17 Nisan 2014 tarihinde erişilmiştir).
- Örmeci, O.**, 8 Mart 2013, İtalya Genel Seçimleri ve Beppe Grillo, https://www.academia.edu/2899013/_Ormecei_Ozan_2013_Italya_Genel_Secimleri_ve_Beppe_Grillo_Uluslararası_Politika_Akademisi, (Nisan 2, 2014)
- Özalp, A.**, 2008, Liberal Demokrasinin Derinleşmesi Gereği ve Müzakereci demokrasi, http://www.politikadergisi.com/sites/default/files/kutuphane/liberal_demokrasinin_derinlestirilmesi_geregi_ve_muzakereci_demokrasi.pdf (22 Nisan 2014)
- Özdemir, G.**, 2013, Farklılıkların kesiştiği coğrafyalar için bir öneri: Radikal demokrasi, *Yönetim ve Ekonomi*, 20(1): 73-93.
- Özen, H.**, 2013, Toplumsal hareketlerin ‘Siyasal ’ rolü: Rasyonalist yaklaşımların eleştirel bir değerlendirmesi, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 68, (3): 37-61.
- Özüye, O.**, 2014, En Az Gelişmiş Ülkeler, <http://www.mfa.gov.tr/en-az-gelismis-ulkeler.tr.mfa> (15 Nisan 2014 tarihinde erişilmiştir).
- Peet, R.**, 2013, Finans Kapitalizminin Çelişkileri, *Monthly Review*, 17-33.
- Salaam-Blyther, T.**, 10 September 2012, Global Access to Clean Drinking Water and Sanitation: U.S. and International Programs. Federation of American Scientist, <http://www.fas.org/sgp/crs/misc/R42717.pdf> (18 Nisan 2014 tarihinde erişilmiştir).
- Sims, S.**, 9 June 2014, Brazil Is “Totally Screwed”, http://www.foreignpolicy.com/articles/2014/06/09/brazil_is_totally_screwed_world_cup_rio_2014, (20 Haziran 2014 tarihinde erişilmiştir).

- Sitembölükbaşı, Ş.**, 2005, Liberal demokrasinin çıkmazlarına çözüm olarak müzakereci demokrasi, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, 5 (10): 139-162.
- Skousen, M.**, 2007, The Bing Three In Economics, Adam Smith, Karl Marks, John Maynard Keynes, <http://books.google.com.tr/books?id=18w8JtsMRIcC&pg=PA10&lpg=PA10&dq=adam+smith+of+capital,+free+movement+of+labor&source=bl&ots=OiQMp6vCU-&sig> (21 Haziran 2014 tarihinde erişilmiştir).
- Struggles in Italy.**, 2008, Grillo and Movimento 5 Stelle, <http://strugglesinitaly.wordpress.com/info-on-italian-politics/en-grillo-and-movimento-5-stelle-updated-version/#sources> (19 Mayıs 2014 tarihinde erişilmiştir).
- Sustam, E.**, 2009, Küresel kapitalizm çağında yeni sosyal hareketleri okumak, 91-146, Yeni Toplumsal Hareketler Küreselleşme Çağında Toplumsal Muhalefet, B. Çoban (Der.) Kalkedon Yayınları, İstanbul, 271s
- Şensever, F.L.**, 2003, Dünya Sosyal Forumu Aşağıdan Küreselleşme Hareketi ve Küresel Direniş, Metis Yayınları, İstanbul, 224s.
- The World Bank.**, Literacy rate, adult total (% of people ages 15 and above) <http://data.worldbank.org/indicator/SE.ADT.LITR.ZS/countries/1W?display=graph> (19 Nisan 2014 tarihinde erişilmiştir).
- The World Bank.**, World Development Indicators: Electricity production, sources, and access <http://wdi.worldbank.org/table/3.7> (19 Nisan 2014 tarihinde erişilmiştir).
- Tilly, C.**, 2014, Toplumsal hareketler yirmi birinci yüzyıla giriyor, 153-199, Toplumsal Hareketler Tarih, Teori ve Deneyim, Y.D. Çetinkaya (Der.), İletişim Yayınları, İstanbul, 533s
- Tunç, H.**, 2008, Demokrasi türleri ve müzakereci demokrasi kavramı, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 12(1-2): 1113-1132.
- Turner, E.**, 2013, 5 Star Movement and its discontents: A tale of blogging, comedy, electoral success and tensions. A Journal For and About Social Movements Article, 5 (2): 178 – 212p.
- World Development Indicators.**, World Development Indicators: Education completion and outcomes, <http://wdi.worldbank.org/table/2.13> (19 Nisan 2014 tarihinde erişilmiştir).

- Yalçinkaya, A.**, 2011, Yunan Uygarlığı içinde Polis ve Siyaset , Yurttaş: Siyaset, 23-90, Batı'da Siyasal Düşünceler, M. A. Ağaoğulları (Der), İletişim Yayınları, İstanbul, 684s.
- Yaylacı, F.G.**, 2011, Yeni toplumsal hareketler , 60-81, Yeni Toplumsal Hareketler, B.Kartal ve B. Kümbetoğlu (Derl.), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 280s.
- Yıldırım, Y.**, 2013, Avrupa Sosyal Forumu yolun sonunda mi?: İstanbul 2010 ve sonrası, Interface, 5 (2): 121-142
- Yıldırım, Y.**, 2012, Yeni Toplumsal Hareketlerin Siyasal Olanı Belirlemedeki Rolü: Avrupa Sosyal Forumu ve Hareketlerin Avrupasını Kurmak. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, 261s.
- Yozgat, F. ve Zabun, S.**, 2009, Seçim sistemleri ve uygulamaları, C.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 10 (2): 73-91.

ÖZGEÇMİŞ

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan Tuğçe GÜR, 19.08.1988 tarihinde Erzincan'da doğmuştur. İlk ve orta öğretimini Ordu, Ünye'de tamamlayıp, 2007 yılında girdiği Dokuz Eylül Üniversitesi Kamu Yönetimi bölümünü 2012 yılında bitirmiştir. Aynı yıl tam burslu olarak başladığı Gediz Üniversitesi Uluslararası Politik Ekonomi bölümünü 2014 yılı Haziran ayında tamamlamak üzeredir.

EKLER

Ek 1: Dünya Sosyal Forumu İlkeleri

Ek 1: Dünya Sosyal Forumu İlkeleri

Brezilya'nın Porto Alegre şehrinde, 2001 yılı Ocak ayında, küreselleşmeye karşı çıkan büyük bir toplantı gerçekleşti. Bu toplantı kendisini her yıl Davos'ta toplanan "Dünya Ekonomik Forum"una karşı konumlandırarak, "Dünya Sosyal Forumu" olarak kabul edildi ve genel ilkelerini yayınladı.

Nisan 2001 tarihinde kabul edilen ve 10 Haziran 2001 tarihinde Uluslararası Konsey tarafından onaylanan Dünya Sosyal Forumu ilkeleri şunlardır:

1. Dünya Sosyal Forum'u, neo-liberalizme, dünyaya sermaye tarafından hükmedilmesine, emperyalizmin her çeşidine karşı olan ve hem insanlar arasında, hem de insanlar ile yerküre arasında yapıcı ilişkilerin olduğu küresel bir toplum inşa etmeyi amaçlayan grupların ve sivil toplum hareketlerinin, eleştirel düşünce, demokratik fikir alışverişi, öneriler oluşturulması, deneyimlerin özgürce paylaşılması, ve ortak etkili faaliyetler kurgulanması amacıyla bağlantılar kurulması için açık bir buluşma yeridir.

2. Porto Alegre'de ki Dünya Sosyal Forumu zaman ve mekânda yerleşen bir oluşumdur. Bundan sonra ise, Porto Alegre'de ortaya atılan "Başka Bir Dünya Mümkün" söyleminin kesinliğiyle, Dünya Sosyal Forum'u kalıcı bir alternatif arayışı ve inşası sürecine dönüşmeye başlamıştır.

3. Dünya Sosyal Forum'u küresel bir süreçtir. Bu sürecin parçası olarak yapılan tüm toplantıların uluslararası bir boyutu vardır.

4. Dünya Sosyal Forum'unda önerilen alternatifler, büyük uluslararası şirketler ve onlara hizmet eden uluslararası kurumlar tarafından, ulus devletlerin de onayıyla yürütülen küreselleşme sürecine bir karşı duruş içindedir. Bu alternatifler dayanışma içinde farklı bir küreselleşme biçiminin dünya tarihinde yeni bir safha olarak yaygınlaşmasını sağlayacak şekilde oluşturuldu.

5. Dayanışmanın küreselleşmesi, insan haklarına ve çevreye saygı gösteren, toplumsal adalet, eşitlik, halkların bağımsızlığı için mücadele eden uluslararası demokratik örgütlenme ve kurumlar üzerine inşa edilecek. Dünya Sosyal Forum'u sadece bütün dünya ülkelerinden örgütleri ve sivil toplum hareketlerini bir araya

getirip ilişki kurmalarını sağlar ama kesinlikle dünya sivil toplumunu temsil eden bir varlık ya da kurum olma amacını gütmmez.

6. Dünya Sosyal Forum'unun toplantıları kurumsal varlığı adına karar vermez. Buna göre, herhangi bir sosyal forum oluşumu adına hiç kimse bütün katılımcıları temsil etme iddiası taşıyan pozisyonlar ifade etme yetkisine sahip değildir. Forumun katılımcıları, foruma katılanların tümünü ya da çoğunluğunu bağlayan, forumun kurumsal olarak temel pozisyonlarını belirleyebilecek faaliyet önerileri ve beyannameler hakkında, oy birliğiyle bile olsa, kurum adına karar alamaz. Dünya Sosyal Forumu, toplantılardaki katılımcıların itiraz edebileceği türden bir güç odağı temsil etmez. Dünya Sosyal Forumu, katılan örgüt ve hareketlerin eylemlilikleri ve birbirleriyle ilişkilerini sağlayacak tek olanağı teşkil etmeyi amaçlamaz.

7. Buna rağmen, forumun toplantılarına katılan örgütlerin ya da örgüt gruplarının, bu toplantılar sırasında tekil olarak ya da diğer katılımcılarla birlikte verdikleri kararlar üzerine hareket edebilme hakları garanti edilmelidir. Dünya Sosyal Forumu, hiçbir yönlendirme, hiyerarşileştirme, sansür ya da sınırlama getirmeksizin, elindeki bütün imkânları kullanarak, bu kararların, kararları veren örgüt veya örgüt gruplarının inisiyatifi olarak, geniş dağıtımını sağlar.

8. Dünya Sosyal Forumu çoğulculuk ve çeşitliliğe önem veren, devletçilik, merkeziyetçilik ve particilikten uzak bir ortamdır; başka bir dünya inşa etmek amacıyla yerel ve küresel düzeyde somut eylemlilikler içinde bulunan örgütlerin ve hareketlerin merkeziyetçi olamayan bir biçimde birbiriyle ilişkiye geçmesini sağlar.

9. Katılımcılar bu tüzüğün maddelerini kabul ettikleri sürece, Dünya Sosyal Forumu, çoğulculuğa, katılımcıların girişim biçimleri ve eylemliliklerinde çeşitliliğe, cinsiyet, etnik kimlik, kültür, kuşak ve fiziksel kapasite çeşitliliğine açık bir forum olacak. Siyasi parti temsiliyetleri veya askeri örgütler foruma katılamaz. Bu tüzüğü kabul eden devlet liderleri veya parlamento üyeleri kişisel olarak katılmak üzere foruma davet edilebilir.

10. Dünya Sosyal Forumu, ekonomi kalkınma ve tarih alanlarında her türlü totaliter ve basitleştirici ya da indirgemeci görüşlere ve şiddetin devlet tarafından

kontrol amacıyla kullanılmasına karşıdır. Forum barışçıl ilişkilere ve katılımcı demokrasiye saygı duymayı en ön planda tutar. Ve bireylerin başka bireyle üzerinde her tür hakimiyetini ve bir insanın bir başka insanın emrine sokulmasını kınar sonuçlarının saydam dolaşımını amaçlar. Dünya Sosyal Forumu, deneyimlerin paylaşılması çerçevesinde katılımcı örgütler arasında anlayışlılığı ve karşılıklı tanınmayı teşvik eder; katılımcı örgütler arasında iletişimin ve ilişkiler gelişmesini destekler. Forum; ekonomik faaliyetlerin ve politik eylemlerin insanların ihtiyaçlarını karşılama ve de doğaya saygı dayandırılması yönünde, toplumun oluşturmakta olduğu her tür olgu ve gelişime özel bir değer vermektedir.

11. Dünya Sosyal Forumu; dünyanın geçirmekte olduğu insan değerini azaltıcı süreçlere ve devlet tarafından kullanılan şiddete karşı barışçıl toplumsal direniş kapasitesini arttıran örgütler ve toplumsal hareketler arasındaki ilişkileri güçlendirmeyi ve de bu tür örgütler arasında yepyeni ulusal ve uluslararası bağlar yaratmayı amaçlar.

12. Dünya Sosyal Forumu; katılımcılarının eylemlerini yerel düzeyden ulusal düzeye çıkarmalarını ve uluslararası katılım ve işbirliği yapmalarını destekler; katılımcıların, evrensel vatandaşlığın sorunlarına uzun vadeli çözümler arayışında olmalarını ve eylemlerini bu istikamette planlamalarını teşvik eder. Forum; yardımlaşma temeline oturtulmuş yeni bir dünya inşa etmek amacıyla değişim süreçleri başlatan katılımcı örgütlerin eylemlerini küresel gündeme oturtmaya çalışır.

13. Dünya Sosyal Forumu küresel toplumsal hareketlerin en somut çıktısıdır. Bu bir araya geliş sadece var olan sisteme karşı tepkilerin ifade edildiği bir ortam yaratmamakta, dahası katılan binlerce kişi ortak mücadele, somut çözüm arayışları, alternatif stratejiler ve yeni örgütlenme modelleri üzerine kafa yormasını sağlamaktadır.

Dünya Sosyal Forumu, tartışma amaçlı bir forum olarak, sermaye hakimiyeti araçları ve mekanizmaları; bu hakimiyete direnip onu kıracak yol ve eylemler ve de kapitalist küreselleşme sürecinin ırkçı, cinsiyet ayrımcı ve çevresel olarak yıkıcı boyutları eliyle uluslararası ve ülkeler düzeyinde yarattığı dışlanma ve

toplumsal eşitsizlik sorunlarına getirilecek çözümler üzerine kafa yormayı ve fikir üretmeyi ve üretilen fikirlerin tartışıp geliştirmeyi hedefleyen bir süreçtir.